

'De Axenroos' als methode voor de sociale vaardigheden in de gymles

Eindrapportage over het praktijkonderzoek in het kader van de leerroute
Master Special Educational Needs (M SEN)
Motorische Remedial Teaching/Motorisch Begeleider



Begeleid door: Mevr. Clara Stahlie

Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg, Tilburg

Juni 2011

Inhoudsopgave

Samenvatting	Pagina 4-5
Introductie	Pagina 6-7
Hoofdstuk 1 Onderzoeksvraag	
1.1 Aanleiding van het onderzoek	Pagina 8
1.2 Onderzoeksvraag	Pagina 8
1.3 Deelvragen	Pagina 9
1.4 Onderzoeksgroep	Pagina 9
1.5 Huidige situatie	Pagina 9-10
1.6 Gewenste situatie	Pagina 10
Hoofdstuk 2 Theoretisch onderzoek	
2.1 Sociale vaardigheden	Pagina 11-12
2.2 Wat draagt bij aan pro sociaal gedrag?	Pagina 12-13
2.3 De methode 'de Axenroos'	Pagina 13-15
2.4 De gymles als kans voor sociale ontwikkeling	Pagina 15-16
2.5 'De Axenroos' ten opzichte van andere sociale programma's	Pagina 16-17
Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie	
3.1 Opbouw onderzoek	Pagina 18
3.2 Gekozen onderzoeksmethodiek, betrouwbaarheid, validiteit en triangulatie	Pagina 19
3.3 Data verzameling, analyse en ethiek	Pagina 20
Hoofdstuk 4 Data verzameling en Analyse	
4.1 Verwerking van de data gegevens	Pagina 21-22
4.2 Totaalscore per leerling	Pagina 22-23
4.3 Vragen over henzelf en klasgenoten	Pagina 24
4.4 Antwoorden leerlingen verdeeld over de axen	Pagina 25-26
4.5 Totaalscore per docent	Pagina 26
4.6 Antwoorden docenten verdeeld over de axen	Pagina 27-28
4.7 Totale overzicht data	Pagina 28-29
4.8 Mening van de docenten over de sociale vaardigheden in de gymles bij de 0-meting en de nameting	Pagina 29
4.9 Interviews met zes leerlingen	Pagina 29-30
4.10 Conclusie op data niveau	Pagina 30-31
Hoofdstuk 5 Data interpretatie	
5.1 Visie leerlingen sociale vaardigheden in de gymles	Pagina 32-33
5.2 Visie docenten sociale vaardigheden in de gymles	Pagina 33

5.3 'De Axenroos' in de gymles	Pagina 33-34
5.4 Conclusie onderzoek	Pagina 34-35
Hoofdstuk 6 Evaluatie	Pagina 36-38
Nawoord	Pagina 39-40
Literatuurlijst	Pagina 41-42
Bijlagen	
Bijlage I 'De Axenroos'	Pagina 43-45
Bijlage II Vragenlijst voor leerlingen groep 4	Pagina 46-48
Bijlage III Vragenlijst voor groepsdocenten groep 4	Pagina 49-51
Bijlage IV Vragenlijst voor leerlingen groep 4 Engelse versie	Pagina 52-54
Bijlage V Vragenlijst voor groepsdocenten groep 4 Engelse versie	Pagina 55-57
Bijlage VI Les 1: Pauw en wasbeer (harmoniezone)	Pagina 58-59
Bijlage VII Les 2: Pauw en wasbeer vervolg Bever (harmoniezone)	Pagina 60
Bijlage VIII Les 3: Poes Bever en Poes samen (harmoniezone)	Pagina 61-62
Bijlage IX Les 4: Leeuw en Kameel (harmoniezone)	Pagina 63-64
Bijlage X Les 5: Leeuw en Kameel vervolg (harmoniezone)	Pagina 65-66
Bijlage XI Les 6: Havik (conflictzone)	Pagina 67-68
Bijlage XII Les 7: Steenbok (conflictzone)	Pagina 69-71
Bijlage XIII Les 8: Uil (afzonderingszone)	Pagina 72-73
Bijlage XIV Les 9: Schildpad (afzonderingszone)	Pagina 74-75
Bijlage XV Les 10: Alle zones met de tien axen in één les	Pagina 76-77
Bijlage XVI Evaluatie les 1	Pagina 78-79
Bijlage XVII Evaluatie les 2	Pagina 80-81
Bijlage XVIII Evaluatie les 3	Pagina 82-83
Bijlage XIX Evaluatie les 4	Pagina 84-85
Bijlage XX Evaluatie les 5	Pagina 86-87
Bijlage XXI Evaluatie les 6	Pagina 88-89
Bijlage XXII Evaluatie les 7	Pagina 90-91
Bijlage XXIII Evaluatie les 8	Pagina 92-93
Bijlage XXIV Evaluatie les 9	Pagina 94-95
Bijlage XXV Evaluatie les 10	Pagina 96-97
Bijlage XXVI Punten toekenning	Pagina 98-103
Bijlage XXVII Toelichting en uitbreiding van grafieken 2,3 en 5	Pagina 104-110
Bijlage XXVIII Visie docenten sociale vaardigheden in de gymles bij de 0-meting en nameting	Pagina 111-112
Bijlage XXIX Interviews met leerlingen	Pagina 113-114

Samenvatting

Op een Internationale basisschool in Nederland ben ik vakdocent gymnastiek. Voor de gymles zijn dit jaar twee klassen groep 4 samengevoegd tot één grote groep. Ik constateerde dat er geregeld conflicten ontstonden. Door problemen in sociale vaardigheden, konden leerlingen niet zonder mijn hulp problemen oplossen. Zelfstandig werken was lastig voor ze en zeker als het een activiteit was waar ze moesten samenwerken.

Om die reden heb ik groep 4, met betrokken groepsdocenten, als doelgroep gekozen voor mijn onderzoek. Ik wilde de sociale vaardigheden van groep 4 onderzoeken, omdat ik wilde weten welk effect 'de Axenroos' heeft met als uiteindelijke doel de samenwerking binnen de gymles te verbeteren.

De methode 'de Axenroos' is een werkinstrument om de verschillende interacties tussen mensen in kaart te brengen (Daemen e.a., 2002). Deze bestaat uit tien axen, die elk voor een relatiewijze staan. Relatiewijzen hebben betrekking op de manier waarop de uitwisseling gebeurt. Elke ax heeft een totemdier om het voor kinderen aanschouwelijk te maken (Daemen e.a., 2002). Mijn keuze is gevallen op 'de Axenroos' door mijn passie voor dieren.

Door theoretisch onderzoek onderzocht ik wat sociale vaardigheden en samenwerking zijn, wat bijdraagt aan prosociaal gedrag en hoe waardevol de gymles is voor de sociale ontwikkeling. Hierbij komt naar voren dat sociale vaardigheden zich ontwikkelen door ervaring en dat ik als docent als rolmodel dien (Cuvelier e.a., 1996). Poppe (1988) geeft aan dat overdragen gebeurt door communicatie, beloning van hulpvaardig gedrag, directe ervaring en model-leren.

In dit praktijkonderzoek deed ik onderzoek aan de hand van een lessenreeks van tien lessen, waarmee ik 'de Axenroos' in praktijk bracht. Het is een kwalitatief onderzoek waar ik met behulp van vragenlijsten resultaten bepaalde. De vragenlijsten nam ik af voor en na de lessenreeks. Ik was onderdeel van dit onderzoek en heb de evaluaties van de lessen ook meegenomen in de data-interpretatie. Naast de vragenlijsten interviewde ik zes leerlingen om verdere ervaring en leerpunten te achterhalen.

Ik heb alle datagegevens uitgezet in verschillende grafieken om inzicht te geven in de antwoorden van de vragenlijsten: totaalscore per leerling en docent, scheiding vragen over henzelf en klasgenoten, en antwoorden van leerlingen en docenten verdeeld over de axen. Daarnaast heb ik de visie omschreven van de docenten over de sociale vaardigheden van de leerlingen van groep 4 in de gymles en een samenvatting gemaakt van de afgenomen interviews.

De resultaten van het onderzoek zijn positief. Zowel de leerlingen (groei 5 %) als de docenten (groei 4%) hebben na de lessenreeks meer punten toegekend aan de

wisselwerking op gebied van sociale vaardigheden ten opzichte van voor de lessenreeks. De leerlingen zijn positiever over hun eigen sociale vaardigheden dan over die van hun klasgenoten. De groei van hun eigen sociale vaardigheden is groter dan bij die van de klasgenoten. De leerlingen vinden vooral dat de axen havik (aanvechten) en steenbok (weerstaan) vooruit zijn gegaan en bij de docenten zijn dat de axen pauw (zich present stellen), wasbeer (waarderen) en poes (genieten). Docenten zijn van mening dat de samenwerking is verbeterd en dat er meer positieve interactie plaatsvindt tussen de leerlingen. Dit komt onder andere ten goede aan de sfeer.

Volgens Leper (2005) biedt lichamelijke opvoeding rijke kansen tot sociale ontwikkeling. Ik vind 'de Axenroos' een goede methode om dit te stimuleren. Een lessenreeks gebaseerd op 'de Axenroos', die centraal staat in de gymles, dient goed om de sociale vaardigheden te verbeteren in een klas. Het effect op de sociale vaardigheden, en uiteindelijk de samenwerking, kan nog groter zijn wanneer 'de Axenroos' schoolbreed behandeld wordt.

Het was een interessant onderzoek, waarin psychologie en motoriek samengebracht zijn. Voor mij een openbaring van mijn leerstijl en toekomstplannen.

Introductie

“Wat er ook gebeurt, altijd blijven lachen.” Dit is een bekende uitspraak van Bassie uit het kinderprogramma Bassie en Adriaan. Helaas blijkt dat dit niet altijd op te gaan voor kinderen binnen een groep. De manier van socialiseren onderling kan een schooldag geweldig maken, maar ook vervelend. Sociaal gedrag is van groot belang bij spelen en hetzelfde geldt voor de gymles. De sociale vaardigheden bepalen voor een groot deel de doelen die te bereiken zijn met een groep. Ik werk als vakdocent gymnastiek op een Internationale basisschool in Nederland, waar cultuurverschillen en taalproblemen ook nog een rol spelen. Deze factoren kunnen het erg lastig maken voor kinderen in een klas en sociale vaardigheden spelen een zeer belangrijke rol in de ontwikkeling op educatief gebied. Maar wat als de sociale vaardigheden niet door spelen en onderwijs ontwikkelen? Hoe kunnen we daar als docent mee om gaan?

Ik vind het van groot belang dat elk kind zich veilig voelt in mijn gymles. Als een kind zich veilig voelt, dan ontwikkelt het optimaal. Maar als er meerdere kinderen problemen hebben met sociale vaardigheden, dan kan de goede sfeer gevaar lopen. Als ik hierover nadenk, kom ik gelijk op de volgende vraag: wat zijn sociale vaardigheden precies en welke dragen bij aan de gymles? En wat kan ik als docent en Motorisch Remedial Teacher (MRT-er)/Motorisch Begeleider (MB-er) doen om de ontwikkeling van sociale vaardigheden te bevorderen? Een gymles bestaat niet alleen uit motorische vaardigheden, maar een groot deel valt daarnaast binnen het sociaal-emotionele vlak. Vaak wordt de invloed hiervan onderschat bij gymnastiek. Klassen zijn tegenwoordig groter dan vroeger en er wordt dus meer zelfstandigheid gevraagd van leerlingen. Op het moment dat zelfstandigheid ontbreekt en problemen met sociale vaardigheden aanwezig zijn, wordt een docent beperkt in zijn doelen.

Motivatie

Als vakdocent gymnastiek en MRT/MB-er ben ik niet alleen bezig leerlingen motoriek aan te leren, maar ook sociale en emotionele vaardigheden. Deze twee zaken zijn niet los van elkaar te zien. De mate van sociale en emotionele vaardigheden kunnen een kind beperken en verrijken. In bepaalde situaties kan het doel op motorisch gebied bereikt worden door een emotioneel of sociaal probleem op te lossen. Ik vind dit een erg interessante kant van mijn vak. Ik zorg dat leerlingen inzien dat gymnastiek niet alleen draait om het uitvoeren van motorische vaardigheden. Ze zijn zich er van bewust dat er ook een groepsproces gaande is, waarbij iedereen zorgt dat iedereen betrokken is. Ook leg ik aandacht op het elkaar helpen en zorgen dat we samen beter worden. Dit vraagt van de leerlingen meer dan motorische aanleg.

De visie van mijn school is dat het kind op nummer één staat. Elk kind moet optimaal ontwikkelen en zich veilig voelen in de school. Er wordt van de leerlingen gevraagd ervoor te zorgen dat dit bereikt wordt. Dat betekent dus dat leerlingen soms dingen

voor elkaar moeten doen, waar ze zelf niet beter van worden. Maar ze zijn zich ervan bewust dat dit uiteindelijk voor heel de groep en die ene leerling wel beter wordt.

Als bij een groep de sociale en emotionele vaardigheden niet goed ontwikkeld zijn, is deze situatie lastig te bereiken. In de gymles hebben de leerlingen meer hulp nodig bij spel en oplossen van conflicten. Deze aandacht moet dan meer verdeeld worden en er kan niet gekozen worden de aandacht aan een specifiek onderdeel te geven. De doelen die bereikt kunnen worden in de gymles zijn dan beperkter.

Het belang van sociale vaardigheden in gymnastiek is voor mij duidelijk. Mijn school heeft geen programma voor sociale vaardigheden, maar heeft hier wel interesse in. Ik heb gekozen mijn onderzoek te richten op 'de Axenroos', aangezien deze werkt met dieren. Ik heb zelf een passie voor dieren en heb gezien dat dieren kinderen aanspreken. Elk kind kan een voorstelling maken wat het karakter van een dier is en hoe het beweegt. Dit is internationale kennis, waarbij taal er niet toe doet. Ik werk op een internationale school, waar er soms sprake is van taalproblemen. Een algemene voorstelling zoals een dier, zorgt ervoor dat alle leerlingen hetzelfde beeld hebben.

Relevantie

Sociale vaardigheden verbeteren of ontwikkelen komt ten goede aan de gymles. In een gymles werken kinderen aan hun motorische ontwikkeling. In een groep waar de sociale vaardigheden sterk zijn, ontstaan er op dit gebied minder problemen. Hierdoor hou je meer ruimte over voor ontwikkelen. Sociale vaardigheden zijn onmisbaar bij gymnastiek en om die reden is het zeer belangrijk hieraan extra zorg te besteden, mochten er op sociaal-emotioneel vlak problemen zijn. Voor mij is het belangrijk mij meer te verdiepen in deze kant van mijn vak. Ik wil onderzoeken of het gekozen sociale programma 'de Axenroos' tot verbetering leidt voor de sociale vaardigheden in de gymles. Zodat ik bij problemen een programma heb, waarmee ik me meer op dit vlak kan richten.

De verbetering van sociale vaardigheden zullen niet alleen meerwaarde betekenen voor de gymles, maar ook voor de alle andere zaken in het leven van de leerlingen.

Hoofdstuk 1

Onderzoeksvraag

1.1 Aanleiding van het onderzoek

Als vakdocent gymnastiek geef ik les aan groep 3 tot en met 8. Vorig jaar heb ik twee klassen groep 3 lesgegeven. Deze groepen hadden moeite met zelfstandig werken en er ontstonden geregeld conflicten. Door problemen in sociale vaardigheden, hadden de leerlingen moeite om zonder mijn hulp problemen op te lossen. Vorig jaar gaf ik de groepen gescheiden van elkaar les en kon ik de nodige aandacht besteden aan het oplossen van conflicten en sociale vaardigheden. Dit jaar zijn de groepen samengevoegd tot één grote groep. Er wordt nu nog meer gevraagd op gebied van zelfstandigheid en sociale vaardigheden. Daarbij komt dat deze nog niet voldoende zijn ontwikkeld.

Ik moet mijn aandacht verdelen en ik kan niet centraliseren op een gekozen onderdeel. Conflicten oplossen is onderdeel van het leven van ieder kind. De leerlingen in deze klas hebben daar moeite mee en dat maakt zelfstandig werken lastig. Daarnaast hebben leerlingen moeite met rekening houden met de ander (fair play/gunnen), waardoor spel moeizamer verloopt. Het wordt tijd dat er extra zorg wordt besteed aan de sociale vaardigheden bij deze klas. Wanneer de samenwerking beter verloopt in de gymles, zal zelfstandig werken meer kans tot slagen hebben.

Ik wil onderzoeken of het sociale programma 'de Axenroos' tot verbetering leidt voor de sociale vaardigheden binnen de gymles.

1.2 Onderzoeksvraag

Ik wil een onderzoek doen op een gebied, waar mijn interesse ligt. Zodoende is mijn keuze gevallen op het sociale programma 'de Axenroos', waar dieren gekoppeld worden aan vaardigheden. Ik geef elk jaar een presentatie over mijn werk met dieren in Afrika. Door de reactie van de kinderen op de dieren, werd ik bewust hoe internationaal dieren zijn. Mijn onderzoeksvraag is gericht op het gebruik van deze methode in mijn gymlessen.

Mijn onderzoeksvraag is als volgt:

Hoe kan ik met behulp van 'de Axenroos' de sociale vaardigheden van groep 4 in de gymles beïnvloeden met als uiteindelijke doel de samenwerking binnen de gymles te verbeteren?

1.3 Deelvragen

De volgende deelvragen heb ik geformuleerd om antwoord te krijgen op mijn onderzoeksvraag:

- a.1 Wat vinden de leerlingen van de huidige wisselwerking op het gebied van sociale vaardigheden in de gymles?
- a.2 Wat vinden de docenten van de huidige wisselwerking op het gebied van sociale vaardigheden in de gymles?
- b.1 Ervaren de docenten een verschil op het gebied van sociale vaardigheden bij de kinderen in de gymles, na de lessenreeks van 'de Axenroos'?
- b.2 Wat vinden de leerlingen van de wisselwerking op het gebied van sociale vaardigheden in de gymles, na de lessenreeks van 'de Axenroos'?
- c. Hoe is 'de Axenroos' toe te passen in de gymles?

1.4 Onderzoeksgroep

Het onderzoek wordt gedaan bij groep 4 (twee klassen) van een Internationale basisschool in Nederland. Op deze school wordt les gegeven in het Engels. Groep 4 had in het begin van het jaar 28 leerlingen, wat een grote groep is voor deze school. Doordat Engels vaak niet de moedertaal is van de leerlingen, wordt er gekozen voor kleinere klassen. Zo krijgt elke leerling genoeg aandacht. Het aantal leerlingen kan variëren binnen een schooljaar. Zo vertrekken er leerlingen of komen er in het midden van het jaar leerlingen bij. Het steeds moeten aanpassen aan een nieuwe sociale situatie, vereist sterke sociale vaardigheden. Bij aanvang van de dataverzameling zitten er 25 leerlingen in groep 4.

De meetmomenten zullen hoofdzakelijk op donderdag plaatsvinden in de gymzaal (op de vragenlijsten en interviews na). De groepsdocenten van de twee klassen zijn ook betrokken bij het onderzoek.

1.5 Huidige situatie

Op mijn school bestaan geen sociale zorgprogramma's. Onze Remedial Teachers (RT-ers) zetten individuele handelingsplannen op voor leerlingen, maar niet op klasniveau. Mochten er problemen zijn op sociaal-emotioneel vlak, worden er handvatten gegeven aan groepsdocenten. Docenten die de doelgroep van mijn onderzoek les hebben gegeven, geven aan dat de sociale vaardigheden altijd al zwak waren. Dit jaar zijn de twee klassen bij verschillende vakken samengevoegd, waaronder gymnastiek. Dit levert moeilijkheden in de lessen op. Bij één vak krijgen de groepen, vanwege slechte samenwerking, gescheiden les. Dit zou voor

gymnastiek minder lestijd van een vakdocent betekenen. Gescheiden les wil ik om die reden voorkomen.

1.6 Gewenste situatie

Mijn doelgroep bestaat uit enthousiaste leerlingen en ik verwacht dat zij het interessant vinden om 'de Axenroos' uit te proberen. Dit zullen ze zeker leuk vinden, omdat ze vereerd zullen zijn als enige met dit project te gaan werken.

Praten over sociale vaardigheden is niet alleen moeilijk qua termen, maar ook gevoelsmatig lastig. Dieren maken het, zeker op een internationale school, makkelijker om over te praten. Elk mens heeft eigenschappen van alle axen. Dit zijn gedragsaspecten, een manier om je tot jezelf, tot materie of tot anderen te verhouden (Biemans, 2004). Per mens (en cultuur) verschilt waar het accent ligt. Door te oefenen met alle axen zullen kinderen kanten van zichzelf ontdekken die ze niet kenden. En ze zullen de effecten daarvan ervaren. Hierdoor zullen ze vaardiger worden in sociale omgang met elkaar. Wanneer er sociale problemen voordoen, kan 'de Axenroos' goed gebruikt worden om erover te praten en hoe iedereen heeft gehandeld (en wat nodig is). Voor het leren oplossen van grote conflicten (regels van patronen) zou ik een andere methode inzetten. 'De Axenroos' is goed als basismethode om sociale vaardigheden te leren, problemen te voorkomen en kleine conflicten op te lossen.

Aan het eind van mijn onderzoek hoop ik met deze groep bereikt te hebben dat zij zelfstandiger kunnen werken in de gymles en in staat zijn kleine conflicten op te lossen zonder mijn hulp. Wat helemaal goed zou zijn is als ze door verbetering van hun sociale vaardigheden conflicten kunnen voorkomen en meer teamwork op kunnen zetten.

Daarnaast verwacht ik na mijn onderzoek een sociale methode in handen te hebben die ook door collega's toegepast kan worden in hun gymles of in de klas. Dit zal een uitbreiding zijn op de zorgstructuur in mijn school.

Hoofdstuk 2

Theoretisch onderzoek

In dit hoofdstuk breng ik mijn theoretische onderzoek naar voren. Ik onderzoek de sociale vaardigheden van groep 4. In de eerste paragraaf leg ik uit wat sociale vaardigheden zijn. Als begeleider hebben wij een grote invloed op de ontwikkeling van sociale vaardigheden en om die reden heb ik onderzoek gedaan hoe wij dit proces kunnen stimuleren. Ik leg in 2.2 uit wat bijdraagt aan prosociaal gedrag. 'De Axenroos' is de methode die ik inzet in mijn onderzoek. Deze heb ik verwerkt in 2.3. Het onderzoek vindt plaats in de gymles en in 2.4 is te lezen welke kansen de gymles biedt voor sociale ontwikkeling. Ook heb ik mij verdiept in andere sociale programma's om uit te vinden welke het meest geschikt is.

2.1 Sociale vaardigheden

Volgens Cuvelier e.a.(1996) gaan mensen op verschillende manieren met elkaar om. Ze zoeken contact, trekken zich terug, ze praten, ze vechten, ze discussiëren en ze werken samen. Kinderen ontdekken vanaf hun geboorte de wereld van tussenmenselijke relaties. Het omgaan met zichzelf en de ander leren kinderen al doende. Deze sociale vaardigheden ontwikkelen door ervaring. Als baby leren ze al te vragen, weigeren, lachen en wenen. Ze leren gaandeweg hoe ze aandacht moeten krijgen, hoe ze hun wil kunnen opleggen, hoe ze afhankelijk en meegaand kunnen zijn. Door ruzies met broertjes en zusjes leren ze voor zichzelf staan, hun terrein te verdedigen en andermans terrein te veroveren. Door ervaring leren kinderen een gamma van relatiewijzen. Zoals een kind correct moeten leren spreken, moet het ook geschoold worden op het gebied van sociale omgang.

Cuvelier e.a.(1996) benadrukken dat in onze samenleving communicatie een belangrijke rol speelt. Er wordt veel beroep gedaan op sociale en tussenmenselijke vaardigheden. Er wordt op verschillende niveaus vergaderd, overlegd, georganiseerd en samengewerkt. Wie niet vaardig is op communicatief gebied of wie niet in staat is om samen te werken, kan bedrogen uitkomen. Sociale vaardigheden krijgt een mens niet vanaf zijn geboorte. Deze ontwikkelen zich door te oefenen in verschillende situaties. Alle aangeleerde inzichten, gevoeligheden, waardeovertuigingen en vaardigheden dragen bij aan de sociale ontwikkeling (Cuvelier e.a., 1996).

Elk kind wordt geboren met de mogelijkheid om contact te hebben met anderen. Het ene kind heeft meer aanleg om een leiderstype te worden, het andere zit beter op zijn plek als hij volgt. Volgens Daemen (red.) e.a.(2002) krijgen de aangeboren sociale vaardigheden een concrete vorm door het socialisatieproces. Binnen gezin, klas, groep of cultuur worden bepaalde relatiewijzen veel gebruikt, bepaald gedrag wordt beloond en ander gedrag wordt gestraft. De ouders en leraren zijn de grootste voorbeelden voor kinderen. De sociale interactie tussen leraar/ouder en kinderen

hebben een blijvend effect op de sociale ontwikkeling. Welke relatiewijzen, de mate van gebruik per relatiewijzen en de manier hoe er gecommuniceerd wordt, laat kinderen zien en ervaren hoe mensen met elkaar horen om te gaan. Het voorbeeld wat een docent/ouder geeft, hoe we met elkaar omgaan, heeft een groot gevolg voor de sociale ontwikkeling. Een docent/ouder laat zien aan kinderen hoe zij op evenwaardige manier met elkaar omgaan en rekening houden met eigen belangen en die van anderen. Voor een goede sociale ontwikkeling is ruimte voor interactie een voorwaarde. Deze ruimte moet gecreëerd worden tussen ouder/docent en kind, maar ook tussen kinderen onder elkaar (Daemen (red.) e.a., 2002).

2.2 Wat draagt bij aan prosociaal gedrag?

Onder prosociaal of altruïstisch gedrag wordt verstaan: gedragingen die troost of sympathie bieden, helpen, delen, samenwerken, redden, beschermen en verdedigen (Zahn-Waxler & Smith, 1992).

Volgens Poppe (1988) gebeurt het overdragen van altruïstische normen en waarden en prosociaal gedrag vooral door leren:

- Communicatie:
Uitleggen van emotioneel component als de situatie zich voordoet. Duidelijk uitleg geven over consequenties van gedrag. Ook media dient goed als uitleg bij de verwachtingen van altruïstisch gedrag of hulpvaardigheid.
- Beloning van hulpvaardig gedrag
- Directe ervaring:
Door elke rol te spelen, leert men een situatie vanuit het perspectief te zien van de ander. Door zowel helper als geholpene te spelen, leert men wat het betekent om te helpen of geholpen te worden. Zo leert men de gedachten en gedragingen van een ander te begrijpen, te voorspellen en zich in te leven in de gevoelens en emoties van de ander (Staub, 1979).
Dit is sterk gerelateerd aan empathie, dat Hoffman (1981) omschrijft als een gevoelsmatige reactie die meer van toepassing is op de situatie van een ander dan op iemands eigen situatie.
- Model-leren:
Poppe (1988) geeft aan dat er minstens drie effecten zijn als iemand zich op een bepaalde manier gedraagt:
 - Er wordt aandacht gevestigd op bepaalde gedragsalternatieven of normen.
 - Er wordt informatie gegeven over de (on)wenselijkheid van bepaald gedrag.
 - Er wordt informatie gegeven over de gevolgen van verschillende gedragsalternatieven.

Dit laatste valt onder de sociale leertheorie van Bandura (1977). De mens kan bepaald gedrag leren door het gedrag van anderen te observeren (Verhulst, 1991). Hierdoor is duidelijk wat het belang is van empathische zorg voor het kind (warmte, responsieve, veilige relatie).

2.3 De methode 'de Axenroos'

De psycholoog Ferdinand Cuvelier bracht in 1996 "Sociaal vaardig? Lieve deugd" uit. Deze gids steunt op 'de Axenroos' en is een werkinstrument om de verschillende interacties tussen mensen in kaart te brengen (Daemen e.a., 2002). 'De Axenroos' werd door Cuvelier uitgewerkt vanuit zijn therapeutisch werk met adolescenten. 'De Axenroos' wordt gebruikt om te kijken hoe mensen zich in communicatie gedragen. Het systeem is gebaseerd op 'de Roos van Leary'. Beide systemen zijn gericht op actie-reactiepatronen. 'De Axenroos' is vooral voor zelfinzicht een goed instrument en 'de Roos van Leary' is beter uitgewerkt op interactie. 'De Roos van Leary' richt zich op patronen, effectieve en ineffectieve actie-reactie, waar 'de Axenroos' het interactiemodel minder uitwerkt. Er zijn in 'de Axenroos' geen regels voor interactie, maar meer feitelijke zaken. Door het gebruik van dieren is 'de Axenroos' heel bruikbaar in het praten over communicatie. Het praten in beelden van dieren maakt het laagdrempelig om over eigen gevoelens te praten (Biemans, 2004).

'De Axenroos' bestaat uit de combinatie van drie elementen:

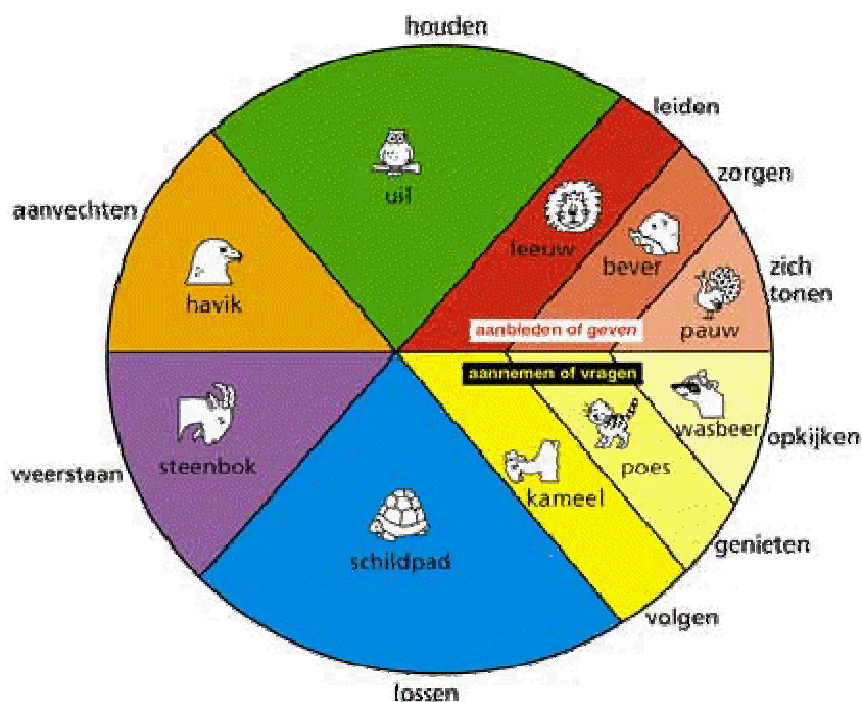
- *Relatiewijzen*
In 'de Axenroos' zijn er zes relatiewijzen: aanbieden of geven, aannemen of vragen, aanvechten, weerstaan, houden en lossen. Deze relatiewijzen hebben betrekking op de manier waarop de uitwisseling gebeurt.
- *Inzetten*
In 'de Axenroos' zijn er zes inzetten: informatie, richtlijnen, goederen, diensten, bijzijn en persoon. De inzetten duiden aan wat er uitgewisseld wordt.
- *Communicatiekanalen*
In 'de Axenroos' spelen de communicatiekanalen ook een rol: woorden, gebaren, lichaamstaal, intonatie zijn belangrijk bij sociale uitwisselingen. Hier wordt gericht op hoe de uitwisseling plaatsvindt.

'De Axenroos' bestaat uit tien axen, die elk voor een relatiewijze staan. Elke ax heeft een totemdier om het voor kinderen aanschouwelijk te maken.

(Daemen e.a., 2002)

De tien axen (zie bijlage I voor uitgewerkte beschrijving):

- Zich present stellen: de *pauw*
- Waarderen: de *wasbeer*
- Zorgen: de *bever*
- Genieten: de *poes*
- Leiden: de *leeuw*
- Volgen: de *kameel*
- Aanvechten: de *havik*
- Weerstaan: de *steenbok*
- Houden: de *uil*
- Lossen: de *schildpad*



(Cuvelier e.a.,1996)

‘Twee belangrijke uitgangspunten van ‘de Axenroos’ zijn:

- Eigen leefhouding van de leraar:

Er is bewust gekozen om slechts enkele aanzetten te geven over de manier waarop sociale vaardigheden in activiteiten aan bod kunnen komen. Volgens Daemen e.a. (2002) vormt de leraar de spil van de sociale vorming in de klas en in de school.

- Sociale vaardigheden versus waarden:

‘De Axenroos’ bestaat uit een serie vaardigheden die elk afzonderlijk geoefend kunnen worden. Welke waarde men toekent aan elk van deze vaardigheden, heeft te maken met het mensbeeld dat men onderschrijft. Elke school zal rekening houden met hun eigen opvoedingsproject. Het mensbeeld wat Daemen e.a.(2002) onderschrijven is gebaseerd op verbondenheid, relationele evenwaardigheid en respect voor elkaar. In de omgang houden we rekening met onze eigen belangen, maar ook met die van de andere(n). Er bestaan geen goede en slechte axen. Elke relatiewijze kan zowel constructief (met mate = goedgegemaakt gedrag) als krampachtig en destructief (overdreven = slechtgemaakt gedrag) gebruikt worden (Daemen e.a., 2002).’

2.4 De gymles als kans voor sociale ontwikkeling

Volgens Leper (2005) biedt lichamelijke opvoeding rijke kansen tot sociale ontwikkeling. De volgende situaties illustreren dit:

- Bewegingssituaties geven vaak aanleiding tot direct lichamelijk contact, spontaan verbaal (soms luid en chaotisch) gedrag en intense emoties. Het samen lukken van een opdracht of het winnen van een wedstrijd kunnen gevoelens en gedrag van verbondenheid oproepen. Het foutief stoppen van een aanvaller daarentegen kan niet alleen pijnlijk zijn, maar ook conflicten uitlokken. Dergelijke directe en informele contacten intensifiëren de sociale processen.
- Het werken met partners (acrogym, dans) en het spelen in teams (teamsporten) bieden kansen op het vlak interactie-, communicatie- en samenwerkingsvaardigheden. Deze bewegingssituaties doen appèl op sociale vaardigheden zoals leiden, gehoorzamen, feedback geven, aanmoedigen, hulp geven en/of vragen, naar elkaar luisteren, op gepaste wijze kritiek geven, regels opvolgen, je standpunt toelichten,...
- De lessen LO bieden een functioneel kader voor het afspreken, installeren en opvolgen van spelregels. Het niet naleven van regels wordt niet alleen door de leraar maar ook door spelers gecorrigeerd. Deze wederzijdse sociale controle door leerlingen is niet alleen effectiever, maar biedt tegelijk talrijke leerkansen op sociaal vlak zoals eerlijk spelen, je mening toelichten, compromissen sluiten.
- Het opnemen van verschillende rollen zoals aanvaller, verdediger, spelverdeler, scheidsrechter, helper biedt leerkansen op motorisch en sociaal vlak. Elke rol heeft een specifiek perspectief met geëigende interactiepatronen. De spelverdeler heeft tegelijk een dienende en leidende rol. De scheidsrechter moet zich manifesteren maar mag het spel niet

domineren. De helper moet alert zijn zonder zich op te dringen. Regelmatig wisselen van rol maakt de leerlingen gevoelig voor het perspectief van de ander en draagt bij tot het ontwikkelen van inlevingsvermogen.

- De beschreven voorbeelden geven aan dat bewegingssituaties kansen inhouden tot sociaal leren. Of deze kansen effectief benut worden, wordt in belangrijke mate door de leraar bepaald.

(Leper, 2005, p.90)

Samenwerken is een complexe en overkoepelende vaardigheid die een beroep doet op concrete vaardigheden als actief kunnen luisteren, gericht hulp kunnen vragen, op je beurt kunnen wachten, hulp kunnen verlenen, dankjewel kunnen zeggen, aanwijzingen kunnen opvolgen, materiaal kunnen delen, complimenten kunnen maken, handen en voeten thuis kunnen houden, mensen bij hun naam kunnen noemen, bij de groep kunnen blijven, elkaar kunnen aanmoedigen, het oneens kunnen zijn met een idee in plaats van met een persoon, stemvolume kunnen aanpassen, afleiding kunnen weerstaan, werkruimte kunnen delen, kunnen doorvragen, conclusie kunnen trekken (Kolman, 1997).

‘De Axenroos’ zal bijdragen aan de ontwikkeling van samenwerken in de gymles, door de concrete vaardigheden van Kolman te accentueren in de omschreven situaties van Leper.

2.5 ‘De Axenroos’ ten opzichte van andere sociale programma’s

- *‘Kanjertaining’ (Weide, 2004)*

Overeenkomsten:

- Ontwikkeling dezelfde sociale vaardigheden
- Dieren
- Programma in dezelfde lijn

Verschillen:

- Ouders bij betrokken
 - Concreter uitgewerkt
 - Minder vrijheid
 - Dieren zijn typetjes (vier)
 - Oorsprong is methode voor probleemkinderen (therapeutisch)
 - Opleiding nodig
 - Accent meer gericht op negatief gedrag (‘de Axenroos’ richt op krachten van axen)
 - Confronteren problemen
- (Weide, 2004)

- *'Rots en water' (Ykema, 2010)*

Overeenkomsten:

- Belichten kwaliteiten
- Vormen communicatie
- Waarden, normen en omgangsvormen
- Samen doen (water), maar ook alleen (eigen keuzes: rots)
- Ontwikkelen zelfkennis en zelfvertrouwen door doen

Verschillen:

- Vooral psychofysieke benadering
 - Accent op weerbaarheid, zelfbeheersing en empathie
 - Oorsprong programma voor jongens.
 - Seksen gescheiden (jongens meer fysiek-emotioneel, meisjes meer verbaal-emotioneel)
 - Werkt vanuit bouwstenen: zelfbeheersing, zelfreflectie, zelfvertrouwen
 - Geschikt voor bovenbouw basisschool en ouder
 - Concreet uitgewerkt met opleiding
- (Ykema, 2010)

Rots en water is een psychofysiek programma, wat zijn accent legt op weerbaarheid, zelfbeheersing en empathie. Ik wil de algemene sociale vaardigheden beïnvloeden en dat maakt dit programma minder geschikt. Kanjertraining heeft veel overeenkomsten met 'de Axenroos', alleen ligt de aandacht daar ook op negatief gedrag en problemen. Bij 'de Axenroos' is er aan elke sociale vaardigheid een dier gekoppeld. Dit maakt het duidelijk en begrijpelijk, ook voor leerlingen die minder vaardig zijn met de Engelse taal. Een visie van onze school is dat we uitgaan van de krachten van leerlingen, waarbij de nadruk ligt op positief gedrag. Daardoor sluit 'de Axenroos' perfect aan bij onze school.

Hoofdstuk 3

Onderzoeksmethodologie

3.1 Opbouw onderzoek

Na het bepalen van mijn onderwerp en doelgroep, heb ik me ingelezen op dit onderwerp om een praktijkonderzoek op te zetten. Dit is een praktijkonderzoek, aangezien mijn onderzoeks- en deelvragen voortkomen uit de verlegenheidsituatie in de gymles in groep 4. De antwoorden die mijn onderzoek zullen opleveren, zullen tot kwaliteitsverbetering leiden van de praktijksituatie (Harinck, 2010).

Ik heb me theoretisch verdiept in 'De Axenroos', sociale vaardigheden en samenwerking. Hierbij heb ik mij ook specifiek gericht op gymnastiek in combinatie met deze aspecten. Bij mijn theoretische verkenning heb ik ook andere sociale programma's bekeken om te bepalen of 'de Axenroos' het meest geschikt is voor mijn onderzoek. Na verkennen van theoretische kennis heb ik bepaald wat bruikbaar was om mijn onderzoeksvraag te beantwoorden.

Ik heb vragenlijsten (bijlage II-V) met gesloten vragen gemaakt voor de groepsdocenten en leerlingen van groep 4. De vragenlijsten zal ik bij aanvang en aan het eind van mijn data verzameling afnemen. De vragenlijsten neem ik af om de visie vast te stellen van de groepsdocenten en leerlingen over wisselwerking op het gebied van sociale vaardigheden (van de leerlingen) in de gymles.

Daarnaast heb ik een lessenreeks van tien lessen van een uur gemaakt voor lichamelijke opvoeding, waarmee ik 'de Axenroos' in praktijk breng (bijlage VI-XV). Ik ben tijdens mijn theorieonderzoek op zoek gegaan naar activiteiten (met achterliggende theorie) om 'de Axenroos' te oefenen. Ik heb gekeken welke activiteiten bruikbaar waren in de gymles en, in combinatie met overige theorie, heb ik de lessenreeks gemaakt. Elke les is een combinatie van lichamelijke activiteit en een leermoment over sociale vaardigheden. Aan de hand van het leermoment brengen de leerlingen de theorie in praktijk door lichamelijke activiteiten. Na elke les zal ik een evaluatie (bijlage XVI-XXV) maken en zo nodig aanpassingen doen voor de rest van de lessen. Uiteraard neem ik de evaluaties ook mee in de data-interpretatie: Participerende observatie (Kallenberg e.a., 2007).

De vragenlijsten aan het eind van de data verzameling, zullen het beeld geven wat de leerlingen en groepsdocenten na de ervaring van 'de Axenroos' hebben, van de wisselwerking op het gebied van sociale vaardigheden in de gymles.

Naast de vragenlijsten zal ik zes leerlingen (25 % van de doelgroep) interviewen (bijlage XXIX) om hun ervaring te achterhalen met 'de Axenroos'. Hierdoor wil ik achterhalen of zij 'de Axenroos' begrijpen en welk effect het heeft op hun als persoon en als klas. Ik kan hier echter geen verstrekkende conclusies aan verbinden, omdat ik niet alle leerlingen uit het onderzoek interview. Voor het genereren van een representatieve groep zal ik uit elke klas drie leerlingen interviewen. Ik zal zes verschillende type leerlingen kiezen, waarbij de helft jongen en de helft meisje is.

3.2 Gekozen onderzoeksmethodiek, betrouwbaarheid, validiteit en triangulatie

Onze school heeft geen methodiek liggen voor sociale vaardigheden. Er bestaat nog geen programma van 'de Axenroos' alleen gericht op de gymles. Daarom heb ik gekozen voor ontwerpgericht onderzoek (Harinck, 2010). Volgens Harinck (2010) is ontwerpgericht onderzoek gericht op het ontwerpen en uitproberen van allerlei methodes, trainingen, interventies, procedures etcetera aan de hand van onderzoek. Ik heb voor mijn onderzoek een lessenreeks aan de hand van 'de Axenroos' ontworpen en ga deze uitproberen bij groep 4 van mijn school.

Zoals ik in de voorgaande paragraaf al beschreef, werk ik met vragenlijsten. Deze vragenlijsten neem ik bij alle leerlingen uit groep 4 af en bij hun twee groepsdocenten. De vragenlijsten zijn samengesteld aan de hand van het theoretisch onderzoek. Belangrijk is dat in de vragenlijsten meerdere vragen staan om hetzelfde te meten. Dit om de betrouwbaarheid te waarborgen (Kallenberg e.a., 2007).

Hiernaast moeten de vragenlijsten heldere en consistente antwoordmogelijkheden bevatten voor de betrouwbaarheid (Harinck, 2010). Tevens is de juiste vraagstelling van belang voor de validiteit. Bij onjuiste vraagstelling zou het kunnen gebeuren dat ik zaken meet die ik niet wil meten. Het aantal vragen is teveel om in één keer af te nemen. Om die reden verdeel ik de vragenlijsten over twee dagen. In eerste instantie heb ik gekeken of het beter was om me te richten op enkele axen in de vragenlijsten om zo het aantal vragen te minderen. Maar op die manier zou de roos niet compleet zijn en dus het geheel van sociale vaardigheden ook niet. Ik zou op die manier geen juist beeld krijgen van de wisselwerking op het gebied van sociale vaardigheden in de klas. Verdelen over twee opeenvolgende dagen is de beste optie om de betrouwbaarheid te waarborgen.

De interviews die ik afneem bij de leerlingen, doe ik na de lessenreeks. Hierbij richt ik me op de ervaring met 'de Axenroos', de leerpunten en de veranderingen. Ook deze vragen moet ik op de juiste manier stellen om validiteit en betrouwbaarheid te waarborgen (ondanks dat ik er geen verstrekkende conclusies aan verbind). Dit is zeker van belang, aangezien mijn onderzoek gericht is op menselijk gedrag. Dit heeft invloed op mijn betrouwbaarheid. De uitkomsten bij herhaling kunnen bij menselijk gedrag enigszins variëren (Kallenberg e.a., 2007).

Om de validiteit van mijn onderzoek nog meer te verhogen, is de triangulatie belangrijk. Triangulatie houdt volgens Kallenberg e.a. (2007) in dat er in het onderzoek verschillende invalshoeken en benaderingen ingebracht worden. In mijn theoretisch onderzoek heb ik mij gericht op meerdere bronnen. Dit zijn dezelfde bronnen die ik gebruikt heb voor de uitwerking van mijn lessenreeks, vragenlijsten en interviews. Ook de dataverzameling zal afkomstig zijn van verschillende soorten informatiebronnen (vragenlijsten, interviews en evaluatie) en respondenten. Ik verzamel data van leerlingen, groepsdocenten en van mijzelf.

3.3 Data verzameling, analyse en ethiek

In eerste instantie was mijn plan om een sociogram samen te stellen aan de hand van Sometics (Liquid Development, 2010), maar dit sloot niet voldoende aan bij mijn onderzoek. Het was niet geschikt om een antwoord te krijgen op mijn onderzoeksvraag, aangezien het sociogram vooral gericht is op onderlinge relaties en niet op de sociale vaardigheden van de leerlingen.

De lessenreeks ga ik tijdens de gymlessen op donderdag geven. De eerste les is op donderdag 27 januari 2011. Ik geef vanaf die dag elke week een les en evalueer deze. De evaluatie gebruik ik om eventuele aanpassingen te maken op de rest van de lessen. De vragenlijsten en interviews voer ik op school uit. Bij de vragenlijsten heb ik gewerkt met keuzevragen met het antwoordformat: nooit/soms/vaak/altijd. Om zeker te zijn dat mijn vragen scherp, helder en ondubbelzinnig zijn, heb ik de vragenlijst door mijn begeleider en critical friends laten controleren. Zij hebben de vragen nagelopen op helderheid, nauwkeurigheid en consistentie. Ook heeft de dochter van mijn critical friend, die in groep 4 zit, de vragenlijst gemaakt om te zien wat zij niet snapte. Mijn directrice heeft de Engelse vragenlijst gecontroleerd. Zij heeft ook gekeken of de vragenlijsten helder, nauwkeurig en consistent zijn. Voor ik de eerste vragenlijst afneem, zal ik de leerlingen informeren over de lessenreeks en 'de Axenroos'. Dat zal op de maandag voor de eerste les van de lessenreeks zijn. Op dinsdag maken mijn collega's de vragenlijsten met de kinderen af. Aan de hand van de vragenlijsten, maak ik grafieken. De interviews zal ik globaal verwerken. Na elk interview verificer ik of de notities die ik heb gemaakt, kloppen. De grafieken en evaluaties zal ik gebruiken voor mijn data-interpretatie.

In dit verslag wordt de anonimiteit van mijn leerlingen, collega's en school gewaarborgd doordat er geen namen van leerlingen, docenten, school en stad worden gebruikt. Om verdere ethische problemen (Harinck, 2010) te voorkomen, heb ik betrokkenen mondeling geïnformeerd over dit onderzoek.

Hoofdstuk 4

Data verzameling en analyse

Bij de 0-meting was één leerling afwezig. Deze leerling was pas weer op school toen we met de lessenreeks waren begonnen. Deze leerling heb ik niet meegenomen in de data verzameling. Eén leerling in deze klas heeft de diagnose Asperger. Bij het nalopen van de vragenlijst bij de 0-meting, viel mij op dat de antwoorden die deze leerling had gegeven sterk afweken van de realiteit. Om de betrouwbaarheid in mijn onderzoek te waarborgen, heb ik ervoor gekozen zijn gegevens niet te gebruiken. Wel zal ik hem ook de vragenlijst na de lessenreeks laten invullen, zodat hij gewoon met de klas meedoet. Ik zal deze gegevens niet in het onderzoek meenemen. Beide leerlingen participeren wel in de lessenreeks.

Om de vragenlijsten te kunnen analyseren, heb ik eerst de vragenlijsten omgezet in punten. Per vraag heb ik vastgesteld welke punten werden toegekend aan welke antwoorden: 1,2,3 of 4 punten (zie bijlage XXVI).

4.1 Verwerking van de data gegevens

Ik heb de data op de volgende wijze uitgezet:

- Totaalscore per leerling: maximaal te behalen punten 300: grafiek 1a/b

Dit geeft inzicht of er vooruitgang wordt geboekt en volgens wie.

- Scheiding van vragen over henzelf en klasgenoten: grafiek 2 (zie bijlage XXVII voor uitwerking per vraag)

Dit geeft inzicht of er verschil is hoe hoog de leerlingen zichzelf en hun klasgenoten scoren. Dit om in kaart te brengen hoe de leerlingen over zichzelf denken ten opzichte van de ander.

- Antwoorden van de leerlingen verdeeld in de axen: grafiek 3a/b (zie bijlage XXVII voor uitwerking per vraag)

Dit maakt inzichtelijk welke axen al goed tot uiting komen en welke axen vooruitgang boeken door de lessenreeks.

- Totaalscore per docent: maximaal te behalen punten 288: grafiek 4

Dit geeft inzicht of de docenten verschil ervaren.

- Antwoorden docenten verdeeld in de axen: grafiek 5a/b (zie bijlage XXVII voor uitwerking per vraag)

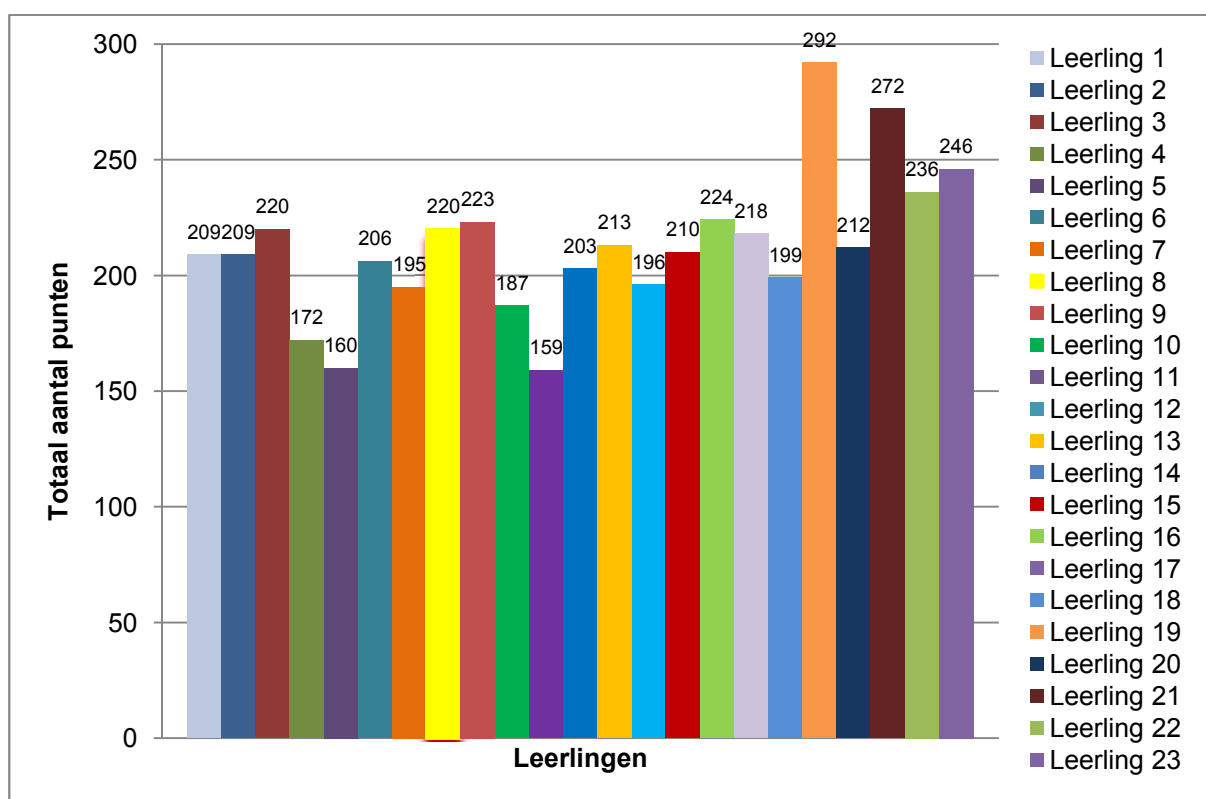
Dit geeft inzicht welke axen volgens de docenten op hoog of laag niveau liggen en welke ontwikkelen door de lessenreeks.

De docenten hebben in eigen woorden beschreven wat hun algemene visie is van de sociale vaardigheden in de gymles bij de 0-meting en de nameting. Deze heb ik ook uitgewerkt in dit hoofdstuk (paragraaf 4.7).

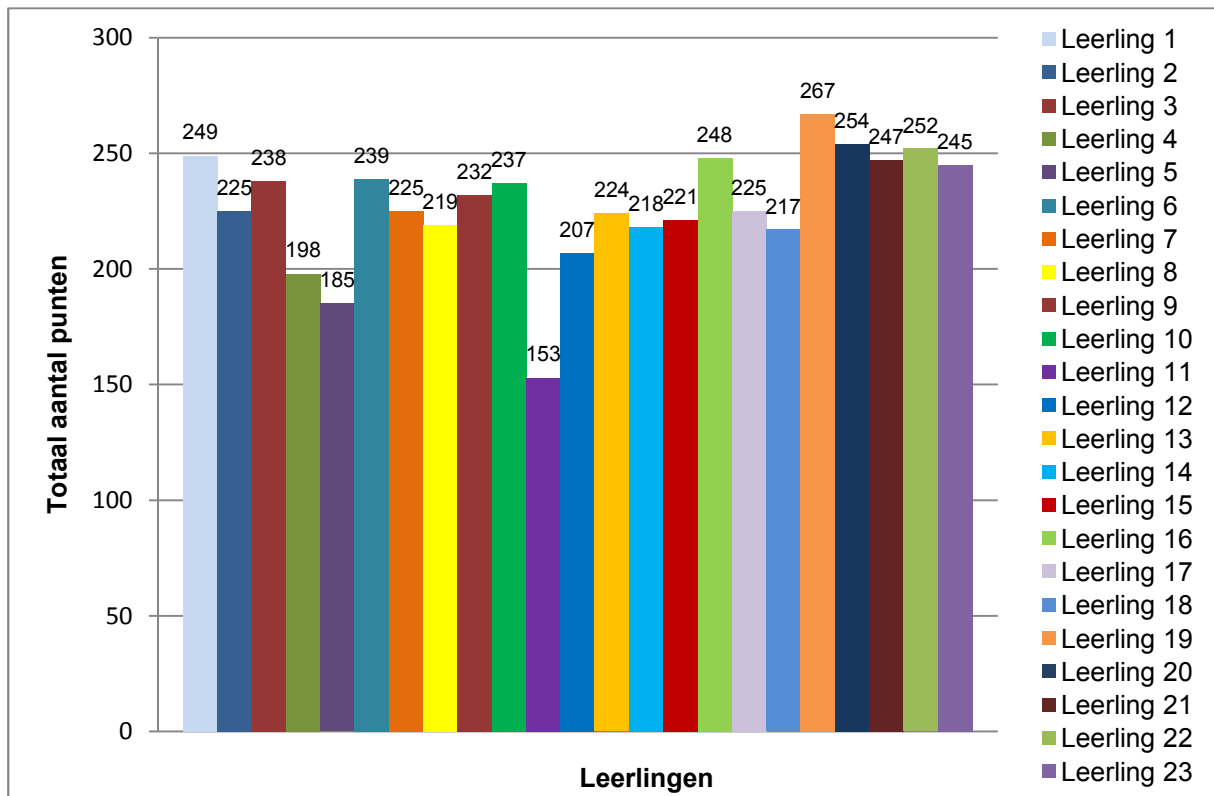
De uitkomsten van de interviews staan in paragraaf 4.8.

Aan het eind van dit hoofdstuk (in paragraaf 4.10) geef ik aan wat de verschillende grafieken weergeven.

4.2 Totaalscore per leerling



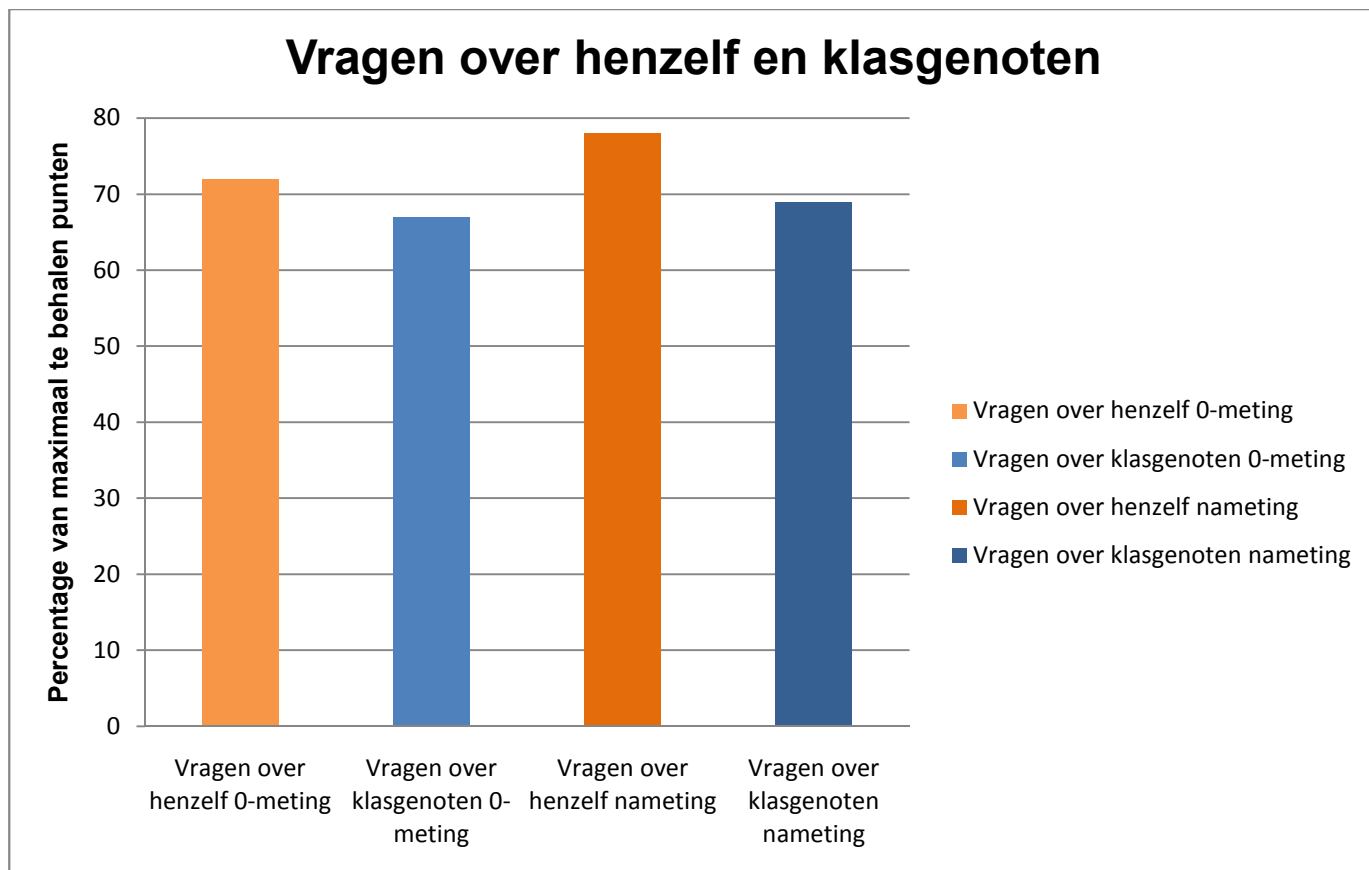
Grafiek 1a Totaalscore per leerling 0-meting



Grafiek 1b Totaalscore per leerling nameting

Grafieken 1a en 1b tonen aan dat drie leerlingen minder punten hebben toegekend aan de wisselwerking op het gebied van sociale vaardigheden in de gymles, twee leerlingen nagenoeg gelijk aantal punten en achttien leerlingen meer punten hebben toegekend na de lessenreeks.

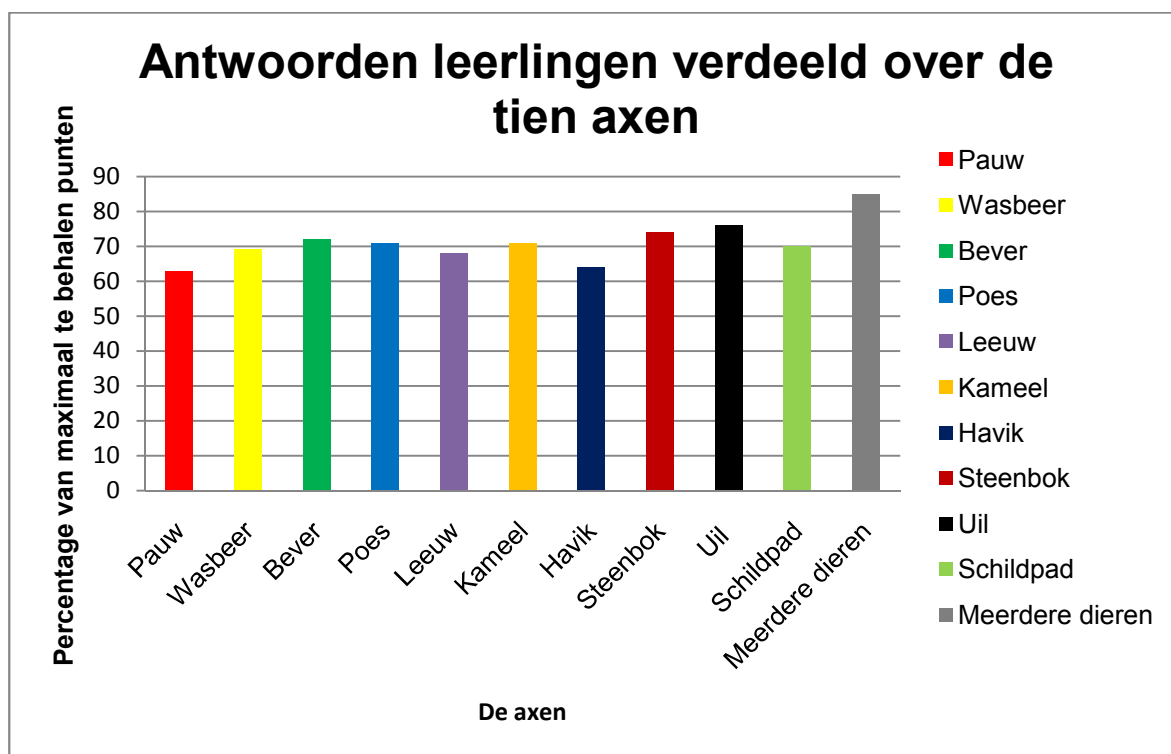
4.3 Vragen over henzelf en klasgenoten (zie bijlage XXVII voor toelichting)



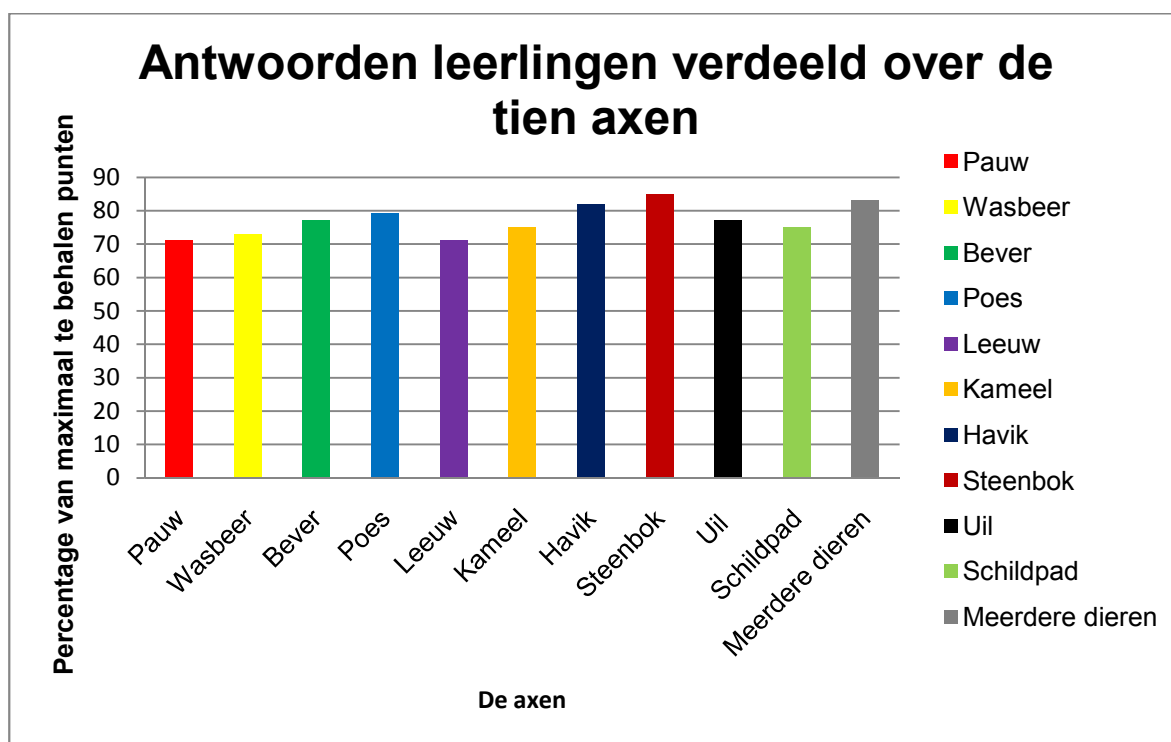
Grafiek 2 Percentage van maximaal te behalen punten met scheiding van vragen over henzelf en over klasgenoten 0-meting en nameting

Grafiek 2 toont aan dat leerlingen zichzelf hoger scoren voor sociale vaardigheden dan hun klasgenoten. De groei van vragen over henzelf is groter dan de groei van vragen over hun klasgenoten.

4.4 Antwoorden leerlingen verdeeld over de axen (zie bijlage XXVII voor toelichting)



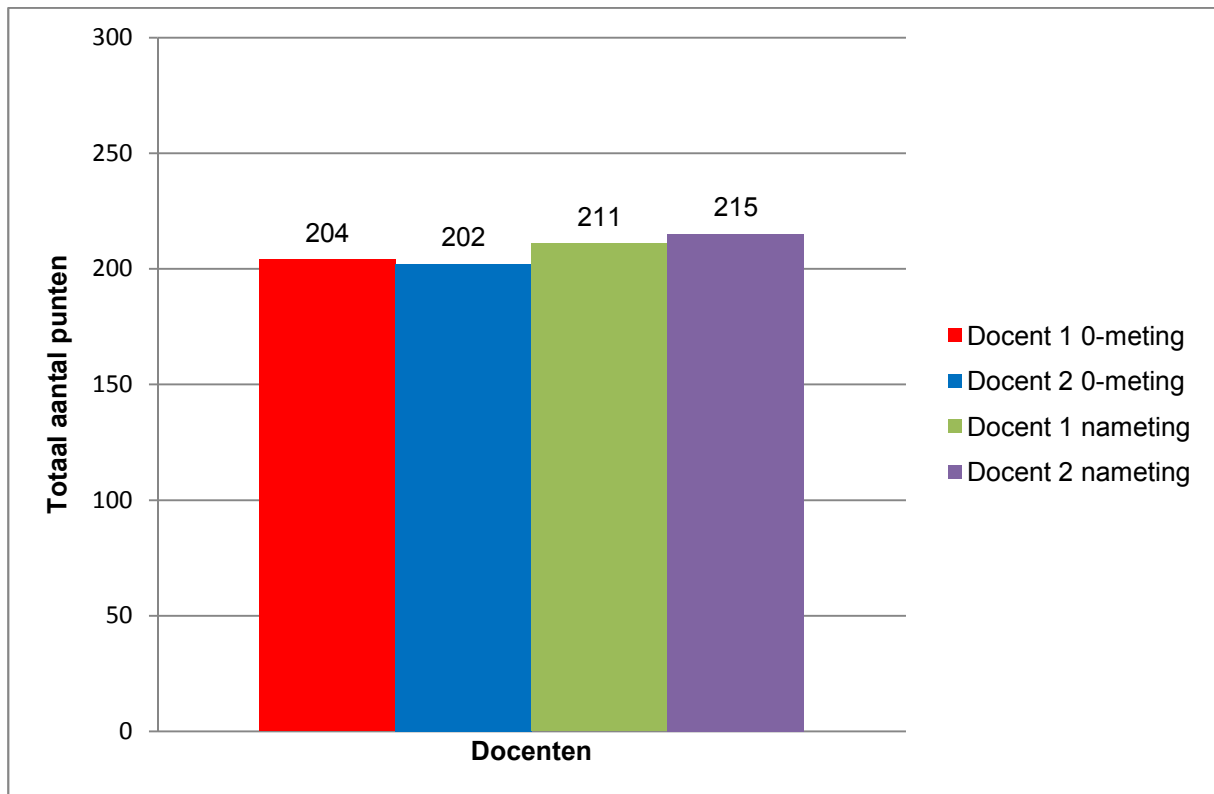
Grafiek 3a Percentage van maximaal te behalen punten verdeeld over de axen (leerlingen) 0-meting



Grafiek 3b Percentage van maximaal te behalen punten verdeeld over de axen (leerlingen) nameting

Grafiek 3a en 3b tonen aan dat er een afname van punten bij meerdere axen samen is en een toename van alle axen afzonderlijk na de lessenreeks (volgens de leerlingen).

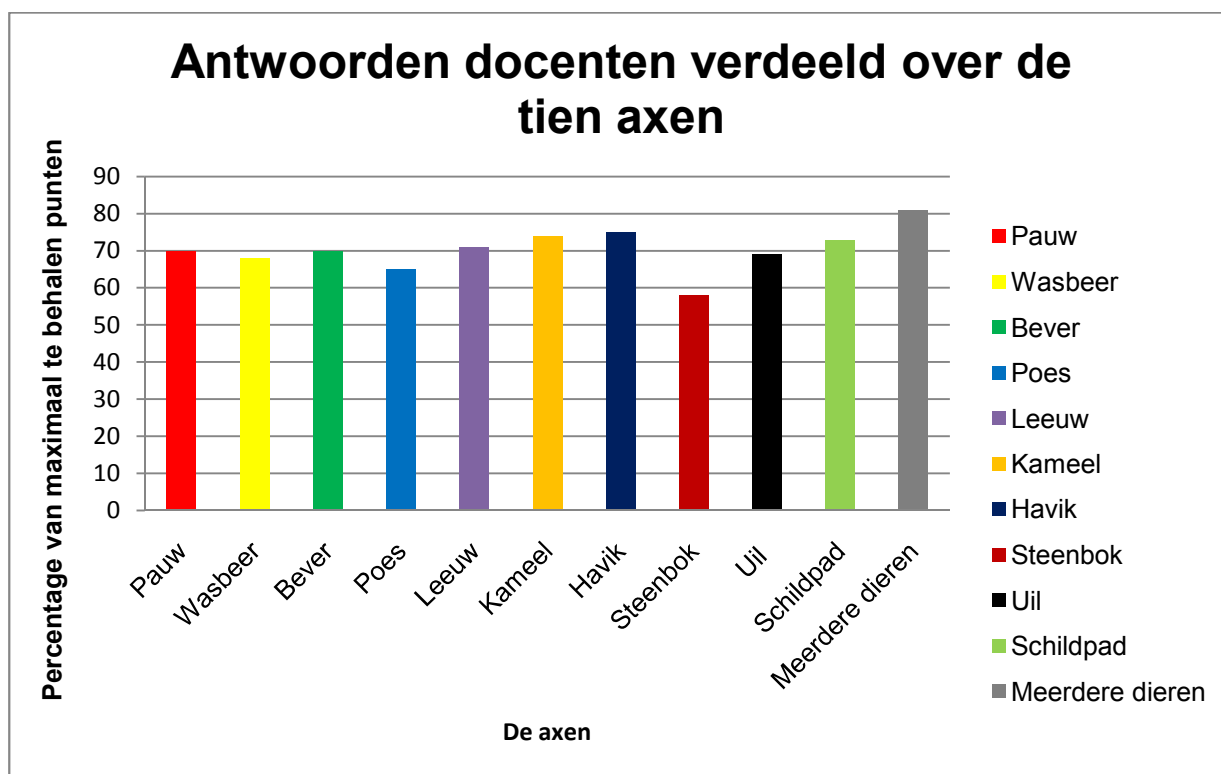
4.5 Totaalscore per docent



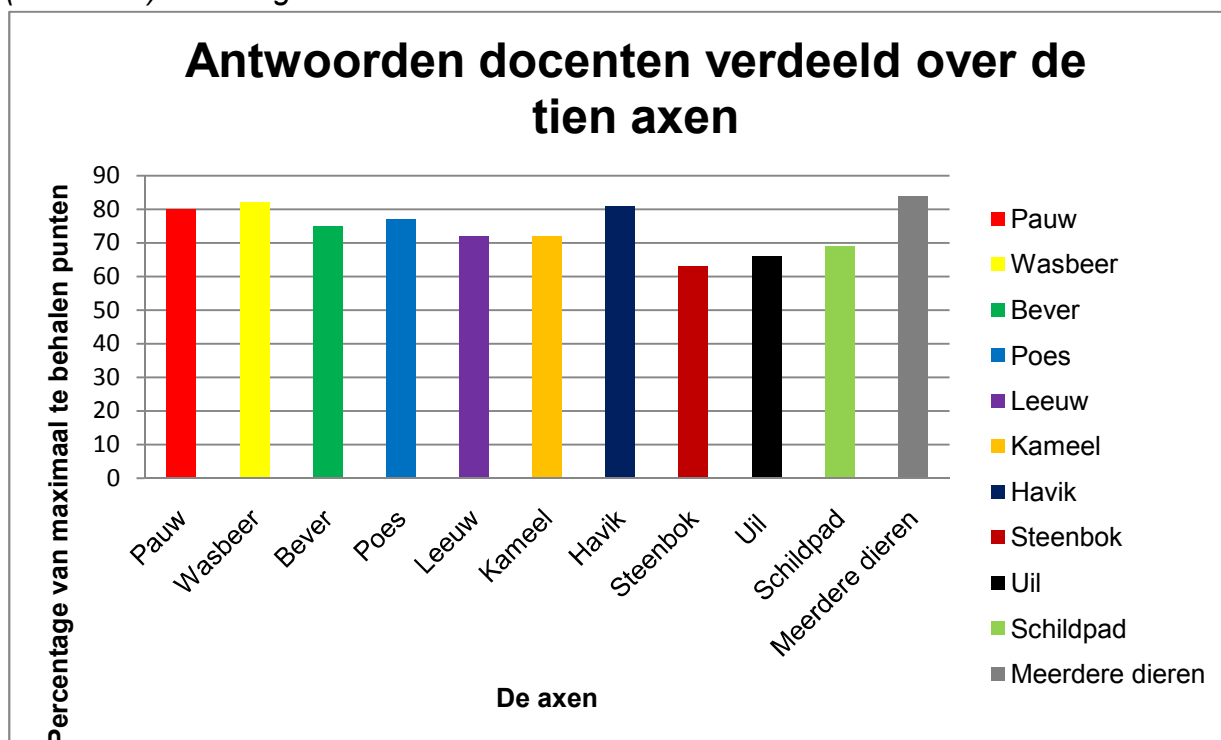
Grafiek 4 Totaalscore per docent 0-meting en nameting

Grafiek 4 toont aan dat de docenten meer punten hebben toegekend aan de wisselwerking op het gebied van sociale vaardigheden in de gymles na de lessenreeks.

4.6 Antwoorden docenten verdeeld over de axen (zie bijlage XXVII voor toelichting)



Grafiek 5a Percentage van maximaal te behalen punten verdeeld over de axen (docenten) 0-meting



Grafiek 5b Percentage van maximaal te behalen punten verdeeld over de axen (docenten) nameting

Grafiek 5a en 5b tonen aan dat er een afname van punten is bij de axen kameel, uil en schildpad en een toename van de rest van de axen na de lessenreeks (volgens de docenten).

4.7 Totale overzicht data

	0-meting	Nameting
Leerlingen	71 %	76 %
Docenten	70 %	74 %

Tabel 1 Percentage van maximaal te behalen punten.

	Vragen over henzelf	Vragen over klasgenoten
0-meting	72%	67%
Nameting	78 %	69 %

Tabel 2 Percentage van maximaal te behalen punten met scheiding van vragen over henzelf en over klasgenoten

	Pauw leerlingen	Pauw docenten	Wasbeer leerlingen	Wasbeer docenten
0-meting	63 %	70 %	69 %	68 %
Nameting	71 %	80 %	73 %	82 %
	Bever leerlingen	Bever docenten	Poes leerlingen	Poes docenten
0-meting	72 %	70 %	71 %	65 %
Nameting	77 %	75 %	79 %	77 %
	Leeuw leerlingen	Leeuw docenten	Kameel leerlingen	Kameel docenten
0-meting	68 %	71 %	71 %	74 %
Nameting	71 %	72 %	75 %	72 %
	Havik leerlingen	Havik docenten	Steenbok leerlingen	Steenbok docenten
0-meting	64 %	75 %	74 %	58 %
Nameting	82 %	81 %	85 %	63 %
	Uil leerlingen	Uil docenten	Schildpad leerlingen	Schildpad docenten
0-meting	76 %	69 %	70 %	73 %
Nameting	77 %	66 %	75 %	69 %
	Meerdere dieren	Meerdere dieren		

	leerlingen	docenten		
0-meting	85 %	81 %		
Nameting	83 %	84 %		

Tabel 3 Percentage van maximaal te behalen punten verdeeld over de axen

4.8 Mening van de docenten over sociale vaardigheden in de gymles bij de 0-meting en nameting (zie bijlage XXVIII voor volledige uitwerking)

0-meting:

‘De leerlingen luisteren over het algemeen naar de instructies, op een paar uitzonderingen na. In de gymles zijn de kinderen behulpzaam en helpt het merendeel van de leerlingen klasgenoten die minder vaardig zijn dan zichzelf. Als een leerling gewond raakt, helpen klasgenoten hem/haar en wordt Maud geïnformeerd. De leerlingen hebben plezier in de gevarieerde gymlessen en er is respect voor Maud. Zij geven elkaar complimenten en als het gepast is moedigen ze elkaar aan. De leerlingen moeten leren problemen op te lossen met elkaar, in plaats van naar Maud toe rennen’ (docent 1 en 2, 2011).

Nameting:

‘De klassen lijken nu rustiger en vormen meer een groep. Ze werken veel beter samen dan voor het onderzoek en houden meer rekening met elkaar. Ook zijn de leerlingen meer behulpzaam. Zelf problemen oplossen lijkt makkelijker te gaan, aangezien de leerlingen niet meer gelijk naar de docent rennen. De leerlingen hebben meer plezier in de gymlessen en benaderen elkaar meer. Dit komt ook naar voren bij het spelen tijdens snack en lunch.

De kinderen zijn bewust van de dierenkarakters en benoemen ze gedurende (andere) lessen en in de interactie met elkaar. Ze laten zien dat ze meer begrijpen wanneer ze deze moeten inzetten. Hierbij geven ze niet alleen, maar zijn ze ook in staat te ontvangen’ (docent 1 en 2, 2011).

De 0-meting en de nameting laten zien dat de docenten een verbetering ervaren in de wisselwerking op het gebied van sociale vaardigheden in de gymles na de lessenreeks. In de 0-meting zagen de docenten dat problemen oplossen met elkaar geleerd moest worden. In de nameting geven ze aan dat dit makkelijker lijkt te gaan. Ook bij andere (sociale) vaardigheden zien zij een vooruitgang na de lessenreeks.

4.9 Interviews met zes leerlingen (zie bijlage XXIX voor uitgebreide uitwerking)

Leerpunten:

De leerlingen zijn bewust van de dieren en de vaardigheden die daaraan gekoppeld zijn. Ook het belang van sociale vaardigheden begrijpen ze. De leerlingen gaven aan

dat ze sociale vaardigheden overal en altijd gebruiken. Eén leerling legde zelfs het verband met de functie die hij zou kunnen hebben als hij volwassen is.

Veranderingen in de gymles:

De leerlingen kunnen goed aangeven wat er veranderd is in de gymles. Eén leerling gaf aan dat er niets veranderd was, wat terug te zien is in haar vragenlijsten. Andere leerlingen gaven aan dat gedrag veranderd was. Ook konden ze aangeven om wat voor gedrag dit gaat. Een leerling gaf aan dat teamspelen beter gaan en een andere leerling legde uit dat de dieren gebruikt worden om over dingen te praten.

Wat doen ze anders?

Slechts één leerling gaf aan dat ze niks anders doet (had al sterke sociale vaardigheden). De andere leerlingen konden goed aangeven wat zij en hun klasgenoten anders doen in de gymles. Ze konden goed onder woorden brengen om welke (sociale) vaardigheden dit gaat. Eén leerling gaf aan het lastig te vinden om alle dieren goed te zijn, maar door oefenen ging het beter.

Deze interviews laten zien dat deze kinderen 'de Axenroos' begrijpen en kunnen aangeven wat er veranderd is na de lessenreeks. Op één leerling na, ervaren deze leerlingen een verbetering van de wisselwerking op het gebied van sociale vaardigheden in de gymles.

4.10 Conclusie op data niveau

a. Totaalscore leerlingen en docenten

Het percentage van maximaal te behalen punten is bij leerlingen en docenten toegenomen. Bij de leerlingen is er een toename van 5 % en bij de docenten 4 %. Er zijn drie leerlingen die minder punten hebben gegeven aan de wisselwerking op het gebied van sociale vaardigheden in de gymles, twee zijn er gelijk gebleven en de rest van de klas (en docenten) heeft meer punten gegeven.

b. Vragen over henzelf en klasgenoten

De leerlingen scoren zichzelf hoger voor de sociale vaardigheden dan hun klasgenoten, maar dit is geen groot verschil. De leerlingen hadden in de 0-meting 72 % van de totaal aantal punten behaald met de vragen die over henzelf gingen en 67 % van de totaal aantal punten met de vragen die over hun klasgenoten gingen. Bij zowel de vragen over henzelf als hun klasgenoten is er een toename. De toename is groter bij de vragen over henzelf. Hier is een toename te zien van 6 % ten opzichte van de toename van 2 % bij de vragen over hun klasgenoten.

c. Score verdeeld over de axen

Bij de axen pauw (present stellen), wasbeer (waarderen), bever (zorgen), poes (genieten), leeuw (leiden), havik (aanvechten) en steenbok (weerstand) is er een

toename bij leerlingen en docenten. Bij de kameel (volgen) is er alleen toename bij de leerlingen en een afname (van 2%) bij de docenten. Hetzelfde geldt voor de uil (houden) en de schildpad (lossen). De afname van de uil is 3 % en de schildpad 4 %. Bij meerdere dieren is er een toename bij de docenten en een afname (van 2 %) bij de leerlingen.

Een toename van 10 % of meer was bij de pauw (docenten), wasbeer (docenten), poes (docenten), havik (leerlingen) en steenbok (leerlingen). Door deze resultaten is een verschil te zien bij de puntentoekenning tussen leerlingen en docenten. Bij de bever en leeuw is de toename nagenoeg gelijk bij docenten en leerlingen.

De mening van de leerlingen en docenten over de sociale vaardigheden loopt bij bepaalde axen sterk uiteen.

Hoofdstuk 5

Data-interpretatie

5.1 Visie leerlingen sociale vaardigheden in de gymles

Wat vinden de leerlingen van de wisselwerking op het gebied van sociale vaardigheden in de gymles, na de lessenreeks van 'de Axenroos' (ten opzichte van hun mening voor de lessenreeks)?

De leerlingen van groep 4 hebben, op vijf leerlingen na (drie minder en twee gelijk aantal punten), allemaal meer punten gegeven aan de wisselwerking op het gebied van sociale vaardigheden in de gymles na het onderzoek (ten opzichte van voor het onderzoek). Zij vinden dus dat zij en/of hun klasgenoten vooruit zijn gegaan op het gebied van sociale vaardigheden in de gymles. Ik heb achterhaald om welke vijf leerlingen het gaat waar de punten gelijk of minder zijn en dit is te verklaren. Bij één leerling die minder punten had, was het aantal punten bij de 0-meting bijna maximaal. Meer punten was dus geen optie en het zou goed kunnen dat hij door het onderzoek bewuster is geworden van de sociale vaardigheden. En daardoor misschien kritischer. Ik heb een interview met hem gedaan en hij gaf duidelijk zijn leerpunten aan en dat er vooruitgang was in de gymles. Een andere leerling die minder punten had, ligt de laatste tijd niet lekker in de groep. Als ik keek naar haar antwoorden, was ze erg positief over zichzelf (ze was vooruit gegaan op verschillende punten), maar erg negatief over haar klasgenoten. De derde leerling die minder punten had, spreekt geen Engels (vragenlijst gemaakt met een tolk). De twee leerlingen die gelijk waren gebleven, waren al sociaal erg vaardig en hebben dit voortgezet.

Buiten deze vijf leerlingen laten de resultaten zien dat de klas vindt dat de wisselwerking op gebied van sociale vaardigheden vooruit is gegaan. Ik heb verschillende leerlingen geïnterviewd. Ik zal hier geen verstrekkende conclusies aan verbinden, maar de resultaten van de interviews waren erg positief. Eén leerling gaf aan dat ze dingen niet anders doet na het onderzoek en dit klopt ook. Zij was al sociaal erg vaardig en heeft deze lijn doorgezet. Dit bleek ook uit de resultaten van haar vragenlijst. De andere leerlingen gaven allemaal aan dat zichzelf en klasgenoten dingen anders doen in de les (in de positieve zin). Eén leerling gaf aan dat hij het soms moeilijk vond. Hij gaf aan dat hij sommige dieren in het begin lastig vond, maar gaandeweg makkelijk vond worden. Hieruit komt naar voren dat sociale vaardigheden ontwikkelen door ervaring (Cuvelier e.a., 1996). Volgens Cuvelier e.a. (1996) leren kinderen een gamma van relatiewijzen door het te ervaren. Volgens Staub (1979) leert men een situatie vanuit het perspectief te zien van een ander als er een rol gespeeld wordt. De leerlingen hebben in dit onderzoek tien verschillende rollen gespeeld, waarvan er wellicht één of meer zijn die hun een nieuwe kijk gaf op zaken.

De leerlingen vinden vooral dat de axen havik (aanvechten) en steenbok (weerstand) vooruit zijn gegaan. Bij deze sociale vaardigheden heeft een groei plaatsgevonden

van meer dan 10 %. Ook de pauw (zich present stellen) en de poes (genieten) hebben een sterke groei van 8 %.

5.2 Visie docenten sociale vaardigheden in de gymles

Ervaren de docenten een verschil op het gebied van sociale vaardigheden bij de kinderen in de gymles, na de lessenreeks van 'de Axenroos'?

Beide docenten hebben meer punten gegeven aan de wisselwerking op het gebied van sociale vaardigheden na het onderzoek ten opzichte van voor het onderzoek. De docenten vinden vooral dat de axen pauw (zich present stellen), wasbeer (waarderen) en poes (genieten) vooruit zijn gegaan. Bij deze sociale vaardigheden heeft er een groei plaats gevonden van 10 % of meer. De havik (aanvechten) ligt, met 6 %, iets boven de gemiddelde groei.

De docenten hebben ook hun visie gegeven over de sociale vaardigheden van groep 4 in de gymles bij de 0-meting en de nameting. Hierbij komt naar voren dat zij vinden dat gedurende het onderzoek de groep rustiger is geworden. Volgens hen wordt er meer rekening met elkaar gehouden en wordt er beter samengewerkt. Het oplossen van problemen lijkt makkelijker te gaan en de leerlingen rennen niet gelijk naar de docent. De docenten geven ook aan dat de leerlingen behulpzamer zijn geworden. Zij hebben meer plezier in de gymles en benaderen elkaar meer. Dit laatste gebeurt ook vaker tijdens snack- en lunchtijd. De kinderen zijn zich bewust van de dierenkarakters en laten zien wanneer zij welke in moeten zetten. De docenten brengen naar voren dat dit niet alleen in de gymles gebeurt, maar ook in de andere lessen en in de interactie met elkaar. Hierbij gaat het zowel om geven als nemen.

5.3 'De Axenroos' in de gymles

Hoe is 'de Axenroos' toe te passen in de gymles?

'De Axenroos' is een goede methode om in te zetten in de gymles. Deze methode is zo ontwikkeld dat er voor elke school en docent vrijheid is om het in te vullen zoals hij wenst. Volgens Daemen e.a. (2002) heeft 'de Axenroos' twee belangrijke uitgangspunten: eigen leefhouding van de leraar en sociale vaardigheden versus waarden. Bij het tweede uitgangspunt kan de schoolvisie gekoppeld worden aan 'de Axenroos'. Hierbij wordt als school zelf bepaald welke waarde aan elke vaardigheid van 'de Axenroos' wordt toegekend (Daemen e.a.). Maar ook de leefhouding van de leraar is van groot belang. De leraar is één van de grootste voorbeelden als er gewerkt wordt met 'de Axenroos'. Ook al is een docent zich daar niet van bewust, is hij verantwoordelijk voor het overdragen van altruïstische normen en waarden en prosociaal gedrag (Poppe, 1988). Om ervoor te zorgen dat de sociale leertheorie (Bandura, 1977) een positieve uitwerking heeft, is het dus van groot belang dat de docent kiest voor een invulling die past bij zijn eigen leefhouding.

Volgens Leper (2005) biedt lichamelijke opvoeding rijke kansen tot sociale ontwikkeling. Dit kwam duidelijk naar voren tijdens dit onderzoek. Gedurende de gymlessen kwamen er steeds situaties voor die gekoppeld konden worden aan 'de

Axenroos', wat terug te lezen is in de evaluaties (zie bijlage XVI-XXV). Door de aandacht te leggen op sociale vaardigheden aan de hand van 'de Axenroos', was het leermoment nog groter. Doordat er bij 'de Axenroos' bewust gekozen is om vrijheid van invulling te geven, kan elke docent kiezen om alleen met bepaalde sociale vaardigheden (axen) aan het werk te gaan. Zo kan het zijn dat bepaalde sociale vaardigheden in een klas niet voldoende ontwikkeld zijn, waardoor de samenwerking niet goed verloopt. Kolman (1997) geeft aan dat samenwerken een complexe en overkoepelende vaardigheid is, die beroep doet op concrete vaardigheden. Als er bepaalde concrete vaardigheden niet genoeg ontwikkeld zijn, kan de samenwerking in het nauw komen. Een keuze om bepaalde axen van 'de Axenroos' in te zetten, kan het samenwerken ten goede komen.

In dit onderzoek heb ik een lessenreeks ontwikkeld, waar ik alle axen in naar voren liet komen. Zowel de theorie als de praktijk vond plaats in de gymles. De gymles is erg geschikt om kinderen sociale vaardigheden aan te leren en 'de Axenroos' is daarvoor een geschikte methode. Dit keer heb ik gekozen voor alle axen te behandelen in de vorm van een lessenreeks, die alleen in de gymles behandeld worden. Er zijn meerdere manieren om 'de Axenroos' toe te passen in de gymles. Er kan gekozen worden om enkele axen te behandelen, of door elke ax een aantal lessen te behandelen voor de volgende aan bod komt en er kan tenslotte gekozen worden om 'de Axenroos' niet te beperken tot de gymles. Dit laatste punt is mijn advies als er gewerkt wordt met 'de Axenroos'. Theorie is voor kinderen in een gymzaal lastig te volgen. Het klaslokaal is hiervoor meer geschikt. Daarnaast wordt het leermoment op deze manier niet beperkt tot de gymzaal, maar wordt het doorgetrokken in de rest van de lessen. De groepsdocenten gaven aan dat de kinderen buiten de gymles (zowel in andere lessen als bij buiten spelen) ook spraken over de dierenkarakters van 'de Axenroos'. Door het schoolbreed te behandelen zal het effect alleen maar groter worden. Als 'de Axenroos' schoolbreed behandeld wordt, kan er in de gymles ook gekozen worden om slechts bij één van de activiteiten (als er meerdere activiteiten opgezet zijn) de aandacht te leggen op 'de Axenroos'. Dit om te voorkomen dat de kinderen verveeld raken van het thema.

5.4 Conclusie onderzoek

Hoe kan ik met behulp van 'de Axenroos' de sociale vaardigheden van groep 4 in de gymles beïnvloeden met als uiteindelijke doel de samenwerking binnen de gymles te verbeteren?

'De Axenroos' is een methode die open laat hoe elke school of docent invulling geeft aan de sociale vaardigheden. Er is bewust gekozen om enkele aanzetten te geven over de manier waarop sociale vaardigheden in activiteiten aan bod kunnen komen (Daemen e.a., 2002). Ik heb ervoor gekozen om alle axen aan bod te laten komen in een lessenreeks van tien lessen. 'De Axenroos' stond in deze lessen centraal en in elke les werden er één of twee axen behandeld. Elke les had dezelfde opbouw, waarbij er gestart werd met een stukje theorie, wat vervolgens in praktijk gebracht werd. Gedurende het onderzoek werd duidelijk dat deze theorie het beste in een

actieve manier aangeboden kon worden. Hierdoor was het leermoment groter en de leerlingen waren meer betrokken. Bij de tweede gymles in de week, praatte de kinderen ook over 'de Axenroos', waardoor duidelijk werd dat het erg leefde. Ik benadrukte daarom geregeld aan de klas wat voor axen er gebruikt werden in een bepaalde situatie. Dit als beloning van gedrag, wat bijdraagt aan prosociaal gedrag (Poppe, 1988). Hierdoor gingen kinderen hun best doen om bepaalde axen vaker in te zetten.

Het resultaat is goed. Zowel de groepsdocenten als de (meeste) leerlingen ervaren de wisselwerking op gebied van sociale vaardigheden positiever. Dit zowel voor de sociale vaardigheden van henzelf als die van hun klasgenoten. De groepsdocenten zien de grootste vooruitgang bij andere sociale vaardigheden dan de leerlingen. Bij enkele axen werd een achteruitgang gescoord, maar die is niet groot. Dit kan verklaard worden, doordat het accent meer bij andere axen heeft gelegen. Het is te verwaarlozen ten opzichte van de groei van de andere axen. Bij geen enkele ax is er zowel door docenten als door leerlingen een achteruitgang te zien.

De docenten ervaren dat er een verbetering in de samenwerking is de gymles, wat ik kan bevestigen. De leerlingen proberen eerst zelf problemen op te lossen, wat steeds vaker lukt. Daarnaast verlopen teamactiviteiten veel beter en helpen leerlingen elkaar (zonder dat ik het hoeft te vragen). Mij viel ook op dat bepaalde leerlingen meer naar voren treden in de groep. Zij waren hiervoor meer teruggetrokken. De omgang tussen de leerlingen is gemoedelijker en is sprake van een rustige sfeer.

Een lessenreeks gebaseerd op 'de Axenroos', die centraal staat in de gymles, kan dus goed dienen om de sociale vaardigheden te verbeteren in de klas. Het effect op de sociale vaardigheden, en uiteindelijk de samenwerking, kan nog groter zijn als het schoolbreed behandeld wordt.

Hoofdstuk 6

Evaluatie

Als ik terugkijk op dit onderzoek, zie ik dat ik persoonlijk veranderd ben. Mijn manier van handelen is gedurende de jaren veranderd. In het verleden was ik meer een doener (Kallenberg e.a., 2003), maar dat is niet meer zo. Ik pas tegenwoordig meer brainstormen toe. Eerst op papier brainstormen, ideeën opschrijven en dan structureren. Hierbij komt het voor dat ik niet alles gebruik wat ik opgeschreven heb. Ik heb de leerstijltest opnieuw gedaan en het resultaat was: denker en beslisser voor een groot gedeelte ten opzichte van doener en ontwerper in het begin van de opleiding (Kallenberg e.a., 2003). Volgens Kallenberg (2003) legt de denker de nadruk op logische samenhang en de beslisser op probleemoplossing.

Dit onderzoek begon na de presentatie aan het eind van het eerste studiejaar. Ik kreeg als tip iets te doen in mijn onderzoek met mijn passie dieren (vrijwilligerswerk Afrika). Ik heb die vakantie wat ideeën voor mijn onderzoek op papier gezet. De sociaal-emotionele kant van lichamelijke opvoeding heb ik altijd al interessant gevonden. Het moest een combinatie worden van dieren, psychologie en motoriek. Deze krabbels kregen meer betekenis in het begin van het schooljaar, doordat ik een klas had die problemen had op sociaal-emotionele gebied in de gymles. Zo werd het concreter, zeker na de tip me in te lezen op 'de Axenroos'.

Hier begon een volgende nieuwe manier van werken voor mij. Ik ben me eerst gaan inlezen op 'de Axenroos' en hoe ik een onderzoek moet doen. Ik heb veel gelezen en dingen uitgeprint die ik wellicht nodig zou hebben. Daarna is het pas concreet geworden wat ik ging onderzoeken en ben ik verder gegaan met mijn literaire onderzoek. Ik ben specifieke boeken gaan bestellen en meer theorie gaan opzoeken om mijn andere theoretische deelvragen te beantwoorden. Ik merkte dat ik door inlezen nieuwe ideeën op deed. Uiteraard kost deze manier van werken meer tijd, maar ik merk wel dat het daardoor meer samenhang krijgt. Dit is de denker (Kallenberg e.a., 2003) in mij.

Tijdens de eerste intervisiebijeenkomst kwam ik erachter dat de planning vanuit de opleiding Fontys OSO Master SEN niet geschikt voor mij was, want er was te weinig tijd gepland voor de data verzameling (vragenlijsten en lessenreeks). Ik heb gemerkt hoe afhankelijk ik van vele factoren ben in een praktijkonderzoek. Zo zijn kinderen onderdeel van mijn onderzoek, maar ook collega's, begeleiders en critical friends. Ik was blij dat ik mijn planning ruim had genomen, aangezien er altijd wel wat tussen kan komen. Bij mijn vragenlijsten werd duidelijk dat onderzoek doen op een Internationale school, extra werk betekende. Ik moest de vragenlijsten vertalen en voor de controle was ik wederom afhankelijk van anderen. Dus moest ik ook meer samenwerken doordat ik op een Internationale school lesgeef. Ik ben iemand die snel dingen zelf doet, dus hierdoor werd ik verplicht deze kwaliteit te ontwikkelen. En dat is me niet tegengevallen.

Eind januari startte ik met de dataverzameling en dat was het leukste gedeelte. Daar merkte ik dat ik nog steeds een doener (Kallenberg e.a., 2003) in me had. Ik vond de vragenlijsten afnemen leuk om te doen en de keuze dit klassikaal in twee keer te doen, was goed gemaakt. De meeste leerlingen hebben Engels niet als moedertaal en zo kon ik uitleggen wat niet duidelijk was. Bij het controleren, kwam ik er wederom achter dat het een praktijkonderzoek was. Verschillende leerlingen hadden het niet goed ingevuld, maar ook mijn collega's waren iets vergeten in te vullen. Ik heb het gecontroleerd en mijn collega's de opdracht gegeven te zorgen dat ze ingevuld terugkwamen. Dit delegeren was een kwaliteit die ik niet vaak genoeg inzette. Door dit onderzoek is daar verandering ingekomen. Een ander punt dat naar voren kwam, was het moeilijk kunnen volgen van instructie. Ik was hierover verbaasd en schrok een beetje. Om die reden heb ik achterhaald waarom dit was. Gelukkig bleek het niet met mijn manier van uitleggen te maken, maar met Engels en de echo in de zaal. Hierdoor werd ik me bewust dat ik dit extra in de gaten moet houden, wat los staat van dit onderzoek.

De eerste les was een enorm succes en het was ook leuk om te doen. De leerlingen waren erg enthousiast en vonden het interessant om deel te nemen aan mijn onderzoek. In de tussentijd had ik feedback gekregen over hoofdstuk 2. In het begin was het lastig weer in de stof te komen, aangezien ik al bezig was in hoofdstuk 4. Ik moest filteren, want ik had teveel woorden. Ik schreef erg vertellend en uitgebreid en dat kost veel woorden. In het begin vond ik het lastig stukken teksten in te korten, maar gaandeweg ging dat steeds beter. Door de limiet voelde het in het begin alsof het niet compleet was, maar door herschrijven haalde ik dit gevoel weg.

Bij de grafieken kwam mijn nieuwe leerstijl (Kallenberg e.a., 2003) in me naar boven. Ik ben eerst gaan denken wat de beste manier van uitzetten is. Daarna weer ideeën op papier zetten en dan pas concreter maken. Hierna kwam ik erachter dat ik nog te weinig met Excel heb gewerkt. Nadat ik alle vragenlijsten had opgeteld, kwam ik op het idee dat Excel een rekenmethode had. Op een harde manier leerde ik van mijn fouten. Ik had nog nooit grafieken in Excel gemaakt en daarvoor heb ik een andere kwaliteit gebruikt die ik niet vaak uitvoer: hulp vragen.

Bij mijn nameting werd al snel duidelijk dat een leerling er niet zou zijn. Ik had van alles bedacht hoe ik dit ging opvangen, toen ik op het idee kwam de vragenlijst te mailen. Nee had ik, ja kon ik krijgen. En ik kreeg de vragenlijst een dag later ingevuld terug. Zo leerde ik dat brutaal zijn, je ver doet komen. Tijdens de nameting zag ik dat een leerling twee antwoorden gaf, die niet klopten met de realiteit. Ik vroeg hem of hij de vragen begreep en na uitleg moest het tegenovergestelde ingevuld worden. Op zulke momenten merk ik dat een onderzoek met mensen heel beïnvloedbaar is en taal een belangrijke rol speelt. Nog blijer werd ik van mijn beslissing de vragenlijsten klassikaal te doen.

Het was een erg interessant onderzoek, waar ik gaandeweg steeds meer erachter kwam hoeveel 'de Axenroos' met de klas deed. De kinderen vonden het makkelijker

om over dingen te praten in de vorm van dieren. Situaties en problemen oplossen was makkelijker te begrijpen voor ze. Zelf dacht ik ook steeds meer in de dieren en herkende ik ze om me heen. Ik realiseerde me steeds meer dat door het schoolbreed behandelen de effecten nog wel groter zouden zijn. Ook kan de theorie dan in het klaslokaal behandeld worden, wat beter is.

Ik ben tevreden met het resultaat. Kinderen spelen graag een rol en op die manier leren ze op speelse wijze een sociale vaardigheid. Het is leuker voor ze een bever te zijn dan om te helpen, wat hetzelfde is.

Twee leerlingen willen hetzelfde boek lezen. Eén van de leerlingen zegt: "Ik ben een uil, dus zij mag het hebben." Dat is wat 'de Axenroos' bereikt heeft. Door situaties als deze, realiseer ik me dat ik me verder wil ontwikkelen in de richting psychologie.

Nawoord

In dit praktijkonderzoek had ik met verschillende partijen te maken, namelijk de leerlingen en docenten van groep 4, mijn begeleidster, mijn critical friends en mijn directrice. Ik ben me door dit onderzoek bewust geworden dat ik mijzelf een nieuwe manier van handelen heb aangeleerd en bepaalde kwaliteiten meer inzet. In het verleden werkte ik vooral als doener (Kallenberg e.a., 2003), maar dit is niet meer het geval. Dit onderzoek bewijst dat ik sterk verschoven ben naar de andere leerstijlen. In het begin van deze opleiding hebben we de leerstijltest gedaan, waar voor een gedeelte al ontwerper (Kallenberg e.a., 2003) uitkwam, maar nog steeds meer een doener. Ik was een beetje verbaasd over de ontwerper, gezien ik altijd een doener was. Maar door deze opleiding en dit onderzoek merk ik dat ik nu niet meer handel als doener, maar meer de leerstijlen denker en beslisser (Kallenberg e.a., 2003) inzet. Deze leerstijlen bevallen mij erg goed. Mijn manier van plannen en handelen is anders dan bij mijn scriptie van mijn vorige studie. Het leek meer tijd te kosten. Maar als ik uiteindelijk naar het resultaat kijk, zie ik meer voordelen in deze manier van werken.

In dit onderzoek heb ik de kwaliteiten samenwerken, delegeren en hulp vragen meer belicht dan ik normaal doe. Dit waren ook kwaliteiten die ik meer wilde ontwikkelen en het is me niet tegengevallen. Ik werd bij inzetten van deze kwaliteiten beloond door een goede uitkomst en daardoor was ik nog meer gemotiveerd hier verder mee aan slag te gaan.

Zoals ik in het begin van dit nawoord aangaf, heb ik te maken gehad met verschillende partijen. Niet alleen als onderdeel van mijn onderzoek zelf (zoals de leerlingen en groepsdocenten van groep 4), maar ook voor hulp. Ik wil daarom mijn dank uitbrengen aan mijn begeleidster Clara Stahlie, mijn critical friend Yvonne Vorstenbosch, mijn directrice, mijn zus Elin van Kats-Koppelaar en mijn zwager Frank van Kats. Hulp vragen kan tot zeer goede dingen leiden. Dat is wel door dit onderzoek bevestigd. Ik wil deze dankbetuiging eindigen met het bedanken van mijn leerlingen van groep 4 en mijn twee collega's (groepsdocenten). Zonder hen was het onderzoek niet mogelijk geweest en hun aandeel was zeer positief. Tijdens het schrijven van dit nawoord realiseer ik me dat er een nieuwe verbetering in de klas tijdens de gymles heeft plaatsgevonden in de afgelopen weken. De leerlingen luisteren nu goed naar de instructies. Ze hebben veel minder moeite om stil te blijven en hun concentratie erbij te houden.

Naast dat ik veel geleerd heb, heb ik het onderzoek ook erg interessant gevonden. 'De Axenroos' is een boeiende methode, die veel effecten kan hebben. Ik heb met eigen ogen gezien hoeveel plezier de kinderen met 'de Axenroos' hadden en hoe snel er resultaat was. Er waren momenten dat de leerlingen mij echt verbaasden door hun handelden aan de hand van wat zij geleerd hadden. Het is prachtig om leerlingen sociale vaardigheden te zien ontwikkelen en dat ook expliciet benadrukken.

Dit laatste heeft mij steeds meer doen beseffen dat ik graag werkzaam zou willen zijn

in de richting van psychologie. Ik heb hier nog geen concrete plannen voor, maar hou mijn ogen open voor mogelijkheden.

Literatuurlijst

- Biemans, S. (2004). *Axenroos*. Binnengehaald 15-09-2010 van <http://www.carrieretijger.nl/functioneren/samenwerken/sociale-vaardigheden/beinvloeden/axenroos>.
- Cuvelier, F., Steen-Debue, A. van, Naert, W. en Orroi, G. (1996). *Sociaal vaardig? Lieve deugd. Gids voor de basisschool*. Brugge: die Keure.
- Daemen (red.), E., Debue (red.), A., Vleeschhouwer, M. de, Josephy, H. en Castele, B. van de. (2002). *Axen in actie. Bronnen- en praktijkboek voor relationele vorming in de basisschool*. Gent: Relatie-studio Jongeren.
- Harinck, F. (2010). *Basisprincipes Praktijkonderzoek*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Zahn-Waxler, C., Smith, K.D. (1992). The development of prosocial behavior. In Hasselt, V.B. van, Hersen, M. (1992). *Handbook of social development, a lifespan perspective* (pp 229) . New York: Plenum Press.
- Kallenberg, A.J. & Grijspaarde, L. van der (2003). *Leren (en) doceren in het hoger onderwijs*. Utrecht: uitgeverij Lemma BV.
- Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J en Scheepsmas, W. (2007). *Ontwikkeling door onderzoek. Een handreiking voor leraren*. Baarn/Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff.
- Kolman, R. (1997). Sociale vaardigheden. Zinvol of zinloos? Niet het eerste doel, wel vaak voorwaarde. In *Lichamelijke Opvoeding 10*, pp 466-468.
- Leper, R. (2005). Samenwerken als aanzet voor sociaal en motorisch leren. In D. Behets (red.), *Bewegingsopvoeding. Een vakconcept als uitnodiging om te leren*, (pp 90). Leuven: Uitgeverij Acco.
- Liquid Development 2010 (2010), Binnengehaald op 24 december 2010 van <http://www.sometics.nl/>.
- Poppe, M. (1988). Altruïsme en hulpvaardigheid. In R.W. Meertens en J. van Grumbkow (Red.). *Sociale psychologie*, (pp 252-253). Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Verhulst, F.C. (1991). Verschillende invalshoeken. In F.C. Verhulst. *De ontwikkeling van het kind*, (pp 51). Assen: Van Gorcum & Comp. B.V.
- Weide, G. (2004). *Uitgangspunten van de kanjertrainingen. Achtergrondinformatie bij de kanjertrainingen*. Binnengehaald 12-12-2010 van <http://suse.ghlyceum.nl/scopeweb/sites/rnk/files/kanjertraining.pdf>.

Ykema, R. (2010). *Het Rots en Water-programma. Sociale Competentie Training*.
Binnengehaald 12-12-2010 van
http://rotsenwater.nl/site/www/index.cfm?fuseaction=custom_article&ID=196.

Bijlage I

‘De Axenroos’

De tien axen:

‘De volgende zes axen bevinden zich in de harmoniezone.’

- Zich present stellen: de *pauw*

Om een relatie tot stand te laten komen, moet er iemand contact opnemen met een ander persoon. Dit gebeurt als iemand zich naar een ander toewendt, naar iemand toegaat, zichzelf aanmeldt of zich kenbaar maakt.

- Waarderen: de *wasbeer*

De interactieve omgang komt alleen tot stand als de ander openstaat voor het bijzijn van de eerste. Als de ander toestaat dat de eerste nabij komt, hem verwelkomt of uitnodigt en zijn aanwezigheid op prijs stelt. De wasbeer waardeert de andere persoon. Zich present stellen en waarderen zijn twee complementaire axen. De één vindt niet zonder de ander plaats.

- Zorgen: de *bever*

De bever geeft of biedt materiële goederen en diensten aan en zorgt op deze manier voor de ander.

- Genieten: de *poes*

Wie diensten en goederen in ontvangst neemt, geniet hiervan. De poes laat zich verzorgen en durft om hulp te vragen. Zij is dankbaar voor wat ze krijgt. Zorgen en genieten zijn twee complementaire axen.

- Leiden: de *leeuw*

De interactie van geven en nemen op het gebied van gezag en kennis is terug te zien bij de leeuw en de kameel. De leeuw beschikt over nuttige kennis of informatie en kan deze doorgeven aan anderen. Als er iets aangepakt moet worden, kan de leeuw advies of richtlijnen geven.

- Volgen: de *kameel*

De leeuw kan alleen leiden als er mensen zijn die hun gezag aanvaarden. De kameel luistert naar en volgt van wat de leeuw vertelt. Hij vraagt naar leiding en zo is de ax van de kameel complementair aan de ax van de leeuw. De

kameel gehoorzaamt en volgt richtlijnen.

De volgende twee axen bevinden zich in de conflictzone.

- Aanvechten: de *havik*

De havik voelt een ander aan de tand, stelt hem op de proef, benadert de ander kritisch, valt hem aan, duwt mensen opzij, bedreigt de ander en straft hem. De ax van de havik is complementair aan die van de steenbok, waarbij offensief en defensief gedrag te zien is. Het agressief uitbreiden van eigen terrein en het overschrijden van andermans grenzen valt ook onder deze ax.

- Weerstaan: de *steenbok*

Offensief gedrag roept defensief gedrag in het leven. De steenbok weerstaat de aanval en verdedigt zichzelf. Hij bewaakt zijn eigen grenzen en beveiligt zich tegen agressie. De steenbok beschermt zichzelf en de ander tegen overmacht.

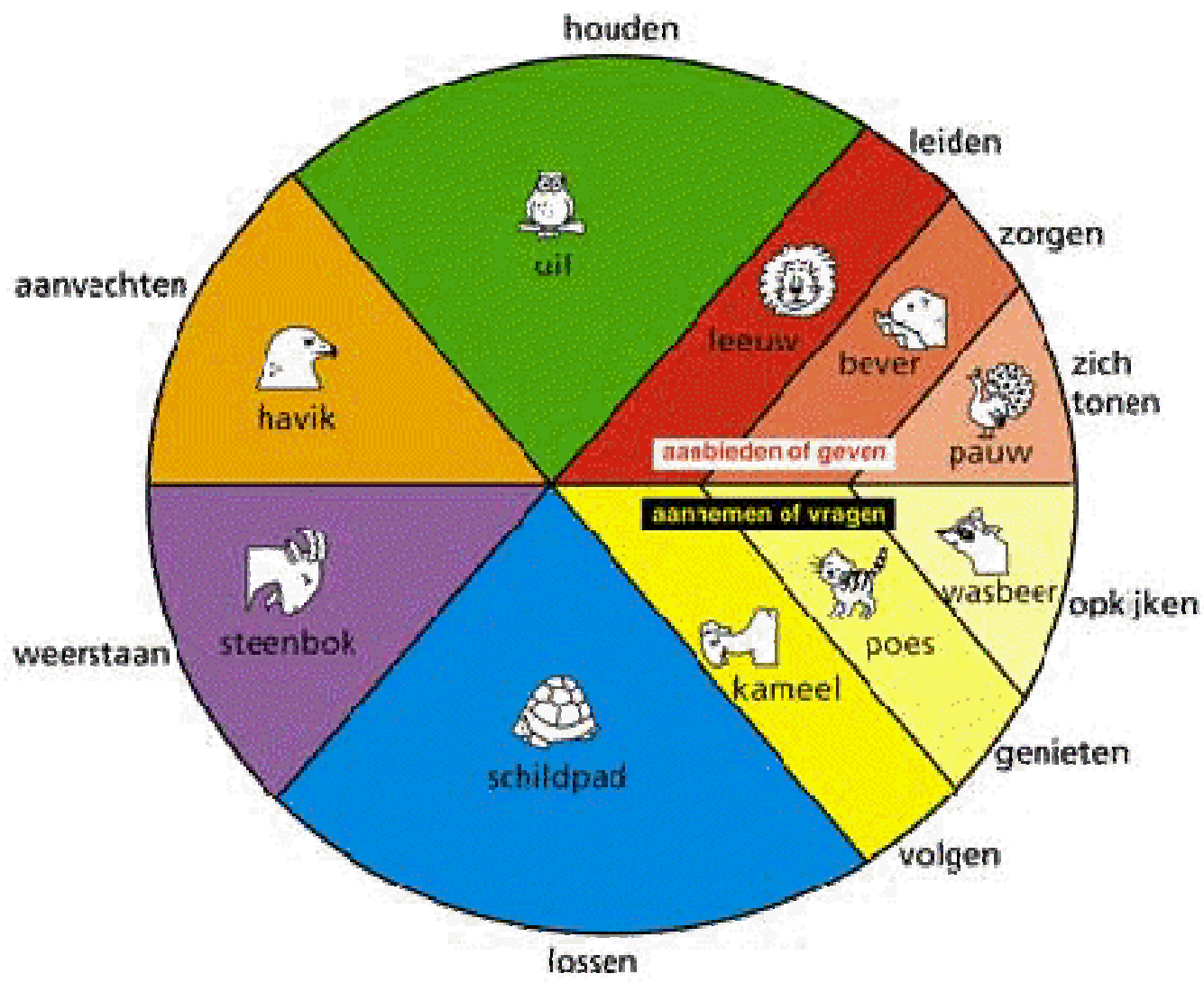
De laatste twee axen bevinden zich in de afzonderingszone.

- Houden: de *uil*

De uil keert zich van de ander af, sluit zich af, houdt de dingen voor zich en spaart alles op. In deze ax houdt hij de presentie, zorg en leiding, terwijl de uil deze wel kan geven.

- Lossen: de *schildpad*

Daarentegen laat de schildpad datgene wat hij aangeboden krijgt, door de vingers glippen. Hij lost het, twijfelt wat hij ermee aan moet en voelt zich ongemakkelijk. Of hij blijft achter met legen handen als de ander alles voor zich houdt. De ax van lossen hangt tussen het ja-woord (waarderen, genieten en volgen) en het nee-woord (weerstaan). Bij de ax houden is sprake van een meerwaardigheid, terwijl dit bij lossen minderwaardigheid, onmacht of gemis is.



(Cuvelier e.a.,1996)

Bijlage II

Vragenlijst voor leerlingen groep 4

De gymles	Nooit	Soms	Vaak	Altijd
1. Ik vind het leuk om dingen voor te doen in de gymles.				
2. Ik krijg complimentjes van mijn klasgenoten.				
3. Ik werk op mijn eigen level bij de media-kaarten, ook al moet ik alleen werken.				
4. Ik word gekozen als partner door andere leerlingen.				
5. Ik word aangemoedigd door klasgenoten.				
6. Als ik een partner mag kiezen, kies ik dezelfde persoon.				
7. Ik geef complimentjes aan mijn klasgenoten.				
8. Als een klasgenoot iets voordoet, klap ik voor hem.				
9. Tijdens de gymles moedig ik klasgenoten aan.				
10. Als een klasgenoot niet mee doet aan een activiteit, vraag ik hem erbij.				
11. Ik help klasgenoten met gymactiviteiten.				
12. Na de activiteit leg ik de materialen terug waar ik ze vandaan had.				
13. Ik help mee met opruimen.				
14. Ik hang mijn kleding op de kapstok of leg het op de bank in de kleedkamer.				
15. Als er niet genoeg materiaal is, dan deel ik het met een klasgenoot.				
16. Als een klasgenoot pijn heeft, help ik hem.				
17. Ik speel de bal naar iedereen in het team bij balspelen.				
18. Ik vraag aan mijn klasgenoten of ik ze kan helpen.				
19. Als ik een klasgenoot geholpen heb, bedankt hij/zij mij.				
20. Een nieuwe leerling help ik bij de gymles.				
21. Ik laat me helpen bij gymactiviteiten door klasgenoten.				
22. Als ik hulp nodig heb, vraag ik om hulp bij mijn klasgenoten.				
23. Als ik materiaal nodig heb, vraag ik deze.				
24. Als ik pijn heb, laat ik mijn klasgenoten mij helpen.				
25. In een teamspel, vraag ik om de bal.				

26. Als een klasgenoot mij helpt, zeg ik dank je wel.				
27. Klasgenoten bieden mij hulp aan als ik dat nodig heb.				
28. Ik word overgeslagen in balspelen.				
29. Ik vertel een klasgenoot hoe ze een activiteit moeten doen.				
30. Ik zorg dat iedereen de bal krijgt in een balspel.				
31. In teamspel vertel ik mijn teamgenoten wat ze moeten doen.				
32. Als een klasgenoot iets niet begrijpt, leg ik het aan hem/haar uit.				
33. Als het spel niet goed gaat, probeer ik dit op te lossen met mijn klasgenoten.				
34. Ik vertaal aan klasgenoten die geen Engels begrijpen.				
35. Als we met mediakaarten werken, lees ik die en geef ik mijn klasgenoten opdrachten.				
36. Als er iets belangrijks gebeurd is in de klas, vertel ik dit aan de docent.				
37. Als ik een klasgenoot vertel hoe ze dingen moeten doen, luisteren ze.				
38. Als ik een activiteit doe, maak ik gebruik van de mediakaarten.				
39. Als ik in een groep werk, luister ik naar mijn klasgenoten.				
40. Als ik instructies niet begrijp, vraag ik raad bij mijn klasgenoot.				
41. Ik vind het moeilijk instructies te volgen.				
42. Ik vind het moeilijk me aan de regels te houden in een spel.				
43. Als we een teamspel doen, luister ik naar de aanwijzingen van teamgenoten.				
44. Als de scheidsrechter verkeerd fluit, volg ik toch zijn instructies op.				
45. Klasgenoten houden zich aan de regels bij spel.				
46. Als een klasgenoot de regels niet volgt, zeg ik tegen hem dat dit niet juist is.				
47. Als een klasgenoot een activiteit niet goed doet, zeg ik dit tegen hem/haar.				
48. Als een scheidsrechter verkeerd fluit, zeg ik dat.				
49. Ik zeg: "Nee, dank je", als een klasgenoot mij wil helpen als ik dat niet nodig heb.				

50. Als een klasgenoot vervelend tegen mij doet, zeg ik dat hij/zij moet ophouden.				
51. Als een klasgenoot iets vraagt wat ik niet wil doen, dan zeg ik: "Nee."				
52. Als ik tegen een klasgenoot zeg dat hij zich niet aan de regels houdt, wordt hij/zij boos.				
53. Als ik tegen een klasgenoot zeg dat hij/zij de activiteit niet goed doet, word hij/zij boos.				
54. Bij spelvormen bewaar ik een geheim als dat moet.				
55. Ik wacht met een vraag stellen tot de instructie gegeven is.				
56. Tijdens Maud's uitleg, moet zij aan mij vragen mijn vinger naar beneden te doen en eerst te luisteren.				
57. Als een docent in gesprek is, wacht ik tot zij klaar is.				
58. Als ik al een beurt heb gehad om twee keer te rennen bij estafette, laat ik een ander gaan.				
59. Als we kastspringen doen, wacht ik tot mijn klasgenoot van de mat af is.				
60. Ik werk liever alleen.				
61. Klasgenoten wachten op hun beurt bij activiteiten.				
62. Bij kastspringen wachten mijn klasgenoten tot ik van de mat af ben.				
63. Klasgenoten blijven stil tot instructie gegeven is.				
64. Als iets niet lukt, zeg ik dat.				
65. Als ik iets niet weet, zeg ik dat.				
66. Als ik een klasgenoot pijn heb gedaan, bied ik mijn excuses aan.				
67. Ik heb moeite om een partner te kiezen.				
68. Ik vind het moeilijk als ik verloren heb.				
69. Als ik een fout heb gemaakt, dan zeg ik dat.				
70. Ik vind het vervelend om activiteiten in de gymles voor te doen.				
71. Als een klasgenoot mij pijn doet, biedt hij/zij de excuses aan.				
72. Als mijn klasgenoten verliezen, dan accepteren zij dit.				
73. Ik word gepest in de gymles.				
74. Ik word uitgelachen in de gymles.				
75. Ik werk graag samen.				

Bijlage III

Vragenlijst voor groepsdocenten groep 4

De gymles	Nooit	Soms	Vaak	Altijd
1. Leerlingen vinden het leuk om dingen voor te doen in de les.				
2. Leerlingen werken op eigen level, ook al moeten ze alleen werken.				
3. Sommige leerlingen worden niet gekozen als Partner				
4. Leerlingen kiezen dezelfde partner bij activiteiten.				
5. Leerlingen geven elkaar complimentjes.				
6. Als een leerling iets voordoet, klappen de leerlingen voor hem/haar				
7. Leerlingen moedigen elkaar aan.				
8. Als een leerling niet betrokken is bij een activiteit, vragen leerlingen hem/haar erbij.				
9. Leerlingen helpen elkaar met gymactiviteiten.				
10. Na de activiteit leggen de leerlingen de materialen terug waar ze ze vandaan hadden.				
11. De leerlingen helpen met opruimen.				
12. De leerlingen hangen hun kleding op de kapstok of leggen deze op de bank in de kleedkamer.				
13. Als er niet genoeg materiaal is, dan delen de leerlingen het met een klasgenoot.				
14. Als een leerling pijn heeft, helpen de andere hem.				
15. Leerlingen spelen de bal naar iedereen in het team bij balspelen.				
16. Leerlingen bieden elkaar hulp aan.				
17. Leerlingen bedanken een klasgenoot als ze geholpen zijn.				
18. Een nieuwe leerling wordt geholpen door leerlingen.				
19. Leerlingen laten zich helpen door klasgenoten bij gymactiviteiten.				
20. Als leerlingen hulp nodig hebben, vragen ze deze bij klasgenoten.				
21. Als leerlingen materiaal nodig hebben, vragen ze deze.				
22. Als leerlingen pijn hebben, laten ze zich door klasgenoten helpen.				
23. In een teamspel, vragen leerlingen om de bal.				
24. Leerlingen bieden elkaar hulp aan als ze zien dat een klasgenoot dat nodig heeft.				

25. Leerlingen worden overgeslagen in balspelen.				
26. Leerlingen geven elkaar feedback.				
27. Leerlingen zorgen ervoor dat iedereen de bal krijgt bij balspelen.				
28. Leerlingen geven elkaar aanwijzingen bij teamspel.				
29. Als een leerling iets niet begrijpt, leggen andere leerlingen het uit aan hem/haar				
30. Als er in het spel iets niet goed gaat, lossen leerlingen dit met elkaar op.				
31. Leerlingen vertalen aan klasgenoten die geen Engels begrijpen.				
32. Leerlingen geven elkaar instructies aan de hand van mediakaarten (zelfverdedigingopdrachten).				
33. Als er iets belangrijks gebeurd is in de klas, vertellen leerlingen dit aan de gymdocent.				
34. Bij groepswerk is sprake van een leider en volgers.				
35. Leerlingen begeleiden klasgenoten die hulp nodig hebben.				
36. Bij gymactiviteiten met mediakaarten, gebruiken de leerlingen de mediakaarten.				
37. Leerlingen luisteren naar elkaars instructies bij opdrachten.				
38. Als leerlingen instructies niet begrijpen, dan vragen zij dit aan een klasgenoot.				
39. Leerlingen hebben moeite met instructies volgen.				
40. Leerlingen vinden het moeilijk aan de regels te houden in een spel.				
41. Als er een teamspel gespeeld wordt, luisteren de leerlingen naar elkaars aanwijzingen.				
42. Als de scheidsrechter verkeerd fluit, volgen de leerlingen toch zijn instructies op.				
43. Leerlingen houden zich aan de regels bij spel.				
44. Als een leerling de regels niet volgt, zeggen klasgenoten dit tegen hem/haar dat dit niet juist is.				
45. Als een leerling een activiteit niet goed doet, zeggen klasgenoten dit tegen hem/haar.				
46. Als een scheidsrechter verkeerd fluit, zeggen leerlingen dat.				
47. Leerlingen zeggen Nee als een klasgenoot ze wil helpen en zij dit niet nodig hebben.				
48. Leerlingen geven aan dat een klasgenoot moet ophouden als deze vervelend doet.				
49. Leerlingen zeggen Nee als een klasgenoot hun iets vraagt te doen wat ze niet willen doen.				

50. Leerlingen worden boos als een klasgenoot zegt dat ze zich niet aan de regels houden.				
51. Leerlingen worden boos als een klasgenoot zegt dat ze een activiteit niet goed doen.				
52. Bij spelvormen bewaren leerlingen een geheim als dat moet.				
53. Leerlingen wachten met een vraag stellen tot de instructie gegeven is.				
54. Als een docent in gesprek is, wachten leerlingen tot zij klaar is.				
55. Als leerlingen al een beurt hebben gehad, geven ze een klasgenoot de kans.				
56. Leerlingen wachten bij trampoline springen tot hun klasgenoot voor hen van de mat is voor ze beginnen.				
57. Leerlingen werken liever alleen.				
58. Leerlingen wachten op hun beurt bij activiteiten.				
59. Bij kastspringen beginnen leerlingen als hun klasgenoot voor hen nog op de mat is.				
60. Leerlingen blijven stil tot instructie gegeven is.				
61. Als iets niet lukt bij leerlingen, geven zij dit aan.				
62. Als leerlingen iets niet weten, zeggen zij dit.				
63. Als een leerling een klasgenoot pijn heeft gedaan, biedt hij/zij zijn/haar excuses aan.				
64. Leerlingen hebben moeite een partner te kiezen.				
65. Leerlingen hebben er moeite mee als ze verloren hebben.				
66. Leerlingen geven toe als ze een fout hebben gemaakt.				
67. Leerlingen vinden het vervelend om activiteiten voor te doen in de gymles.				
68. Leerlingen accepteren als ze verloren hebben.				
69. Er wordt gepest in de gymles.				
70. Er wordt uitgelachen in de gymles.				
71. Leerlingen hebben conflicten in de gymles				
72. Leerlingen werken graag samen.				

Algemene visie sociale vaardigheden van groep 4 in de gymles:

.....

.....

.....

.....

.....

Bijlage IV

Vragenlijst voor leerlingen groep 4 Engelse versie

The gym lesson	Never	Sometimes	Often	Always
1. I like demonstrating in front of the class.				
2. I get compliments from my classmates.				
3. I work at my own level with the lesson cards, even if I have to work by myself.				
4. I get chosen as a partner by other students.				
5 My classmates encourage me.				
6. If I am allowed to choose a partner, I choose the same person.				
7. I give compliments to my classmates.				
8. If a classmate demonstrates in front of the class, I applaud for him/her.				
9. During the gym lesson I encourage my classmates.				
10. If a classmate is not joining in an activity, I ask him/her to join in.				
11. I help classmates with gym activities.				
12. After finishing an activity, I put the gym equipment back.				
13. I help put back the gym equipment at the end of the lesson.				
14. I hang up my clothes or put them on the bench in the changing-room.				
15. If there is not enough gym equipment for everybody, I share.				
16. If a classmate is in pain, I help him/her.				
17. I pass the ball to everybody in the team when we play ball games.				
18. I ask my classmates if I can help him/her.				
19. If I have helped a classmate, he/she says thank you to me.				
20. I help a new student during gym lessons.				
21. I allow my classmates to help me with gym activities.				
22. If I need help, I ask for help with my classmates.				
23. If I need gym equipment, I ask for it.				
24. If I am in pain, I allow my classmates to help me.				
25. In a teamgame, I ask for the ball.				
26. If a classmate helps me, I say thank you.				
27. Classmates offer me help when I need it.				
28. I am left out when we play team games.				

29. I tell classmates how to do an activity.				
30. I make sure that everybody gets the ball in a ball game.				
31. In a team game I tell my team mates what to do.				
32. If a classmate doesn't understand something, I explain it to him/her.				
33. If something doesn't go well in a game, I try to solve the problem myself..				
34. I translate for classmates who don't understand English.				
The gym lesson	Never	Sometimes	Often	Always
35. If we work with lesson cards, I read them and give my classmates instructions.				
36. If something important happens in the class, I tell my teacher.				
37. If I tell a classmate how to do something, he/she listens.				
38. If I practice a gym activity, I use the lesson cards.				
39. If I work in a group, I listen to my classmates.				
40. If I don't understand the instructions, I ask my classmate to explain it to me.				
41. I have a hard time following instructions.				
42. I have a hard time following the rules in a game.				
43. If we play a team game, I listen to the instructions of my team mates.				
44. If a referee doesn't make the right discision, I still follow his instructions.				
45. Classmates follow the rules in games.				
46. If a classmate doesn't follow the rules, I tell him/her.				
47. If a classmate doesn't do an activity correctly, I tell him/her this.				
48. If a referee doesn't make the right discission, I will tell him/her.				
49. I say: "No, thank you", if a classmate wants to help me when I don't need help.				
50. If a classmate is irritating me, I tell him/her to stop.				
51. If a classmate asks something I don't want to do, I say: "No."				
52. If I tell a classmate that he/she is not following the rules, he/she gets upset.				
53. If I tell a classmate he/she is not doing the activity correctly, he/she gets upset.				

54. When playing games I keep a secret if I have to.				
55. I wait with asking a question till all instructions have been given.				
56. During Maud's instructions, she has to ask me to put my hand down and listen first.				
57. If a teacher is talking to somebody else, I wait till she is finished.				
58. If I already had a turn to run twice in the relay, I let somebody else go.				
59. If we use the trampoline, I wait for my classmate to be off the mat.				
60. I prefer to work alone.				
61. Classmates wait for their turn when we do activities.				
62. When we use the trampoline, my classmates wait until I am off the mat.				
63. Classmates stay quiet until instructions have been given.				
The gym lesson	Never	Sometimes	Often	Always
64. If I can't do something, I will say.				
65. If I don't understand something, I will say.				
66. If I hurt a classmate, I apologize (say sorry).				
67. I have a hard time choosing a partner.				
68. I do not like to lose.				
69. If I made a mistake, I will say.				
70. I don't like demonstrating in front of the class.				
71. If a classmate hurts me, he/she apologizes (says sorry).				
72. If my classmates lose a game, they accept this.				
73. I feel that I am bullied in the gym.				
74. Classmates laugh at me in the gym.				
75. I like to work together.				

Bijlage V

Vragenlijst voor groepsdocenten groep 4 Engelse versie

The gym lesson	Never	Sometimes	Often	Always
1. Students like demonstrating in front of the class.				
2. Students work at their own level, even if they have to work by themselves.				
3. Some students don't get chosen as a partner.				
4. Students choose the same partner in activities.				
5. Students give each other compliments.				
6. If a student demonstrates in front of the class, the students applaud for him/her.				
7. Students encourage each other.				
8. If a student is not joining in an activity, other students ask him/her to join in.				
9. Students help each other with gym activities.				
10. After finishing an activity, students put the gym equipment back.				
11. Students help put back the gym equipment at the end of the lesson.				
12. Students hang up their clothes or put them on the bench in the changing-room.				
13. If there is not enough gym equipment, students share with one another.				
14. If a student is in pain, other students help him/her.				
15. Students pass the ball to everybody in the team when they play ball games.				
16. Students offer each other help.				
17. Students thank their classmate for their help.				
18. Students help new students.				
19. Students allow their classmates to help them with gym activities.				
20. If students need help, they ask one another.				
21. If students need gym equipment, they ask for it.				
22. If students are in pain, they allow classmates to help them.				
23. In a team game students ask for the ball.				
24. Students offer help if they see that a classmate needs it.				
25. Students get passed over in ball games.				
26. Students give each other positive feedback.				
27. Students make sure that everybody gets the ball in ball games.				

28. Students give each other instructions in team game.				
29. If a student doesn't understand something, other students explain it to him/her.				
30. If something doesn't go well in a game, the students solve the problem themselves.				
31. Students translate for classmates who don't understand English.				
32. Students give each other instructions from the lesson cards (self-defence games).				
33. If something important happens in the class, students tell the teacher.				
The gym lesson	Never	Sometimes	Often	Always
34. In teamwork (team games) there is a leader and followers.				
35. Students support classmates who need help.				
36. In gym activities with lesson cards, students use the lesson cards effectively.				
37. Students listen to each other's instructions.				
38. If students don't understand the instructions, they ask a classmate to explain it to them.				
39. Students have a hard time following instructions.				
40. Students have a hard time following the rules in a game.				
41. If students play a team game, they listen to each other's instructions.				
42. If a referee doesn't make the right discission, they still follow his instructions.				
43. Students follow the rules of the game.				
44. If a student doesn't follow the rules of a game, classmates tell him/her.				
45. If a student doesn't do an activity correctly, classmates tell him/her.				
46. If a referee doesn't make the right discision, students will tell him/her.				
47. Students say No if a classmate wants to help them when they don't need any help.				
48. Students tell their classmate to stop when he/she is irritating them.				
49. Students say No to a classmate who asks them to do something they don't want to do.				
50. Students get upset when classmates tell them they are not following the rules.				
51. Students get upset when classmates tell them				

they are not doing an activity correctly.				
52. In games, students keep a secret if they have to.				
53. Students wait to ask a question until all instructions have been given.				
54. If a teacher is talking to somebody else, students wait until she is finished.				
55. If students already have had a turn, they give someone else a chance.				
56. When using the trampoline, students wait for their classmates to be off the mat before they start.				
57. Students prefer to work alone.				
58. Students wait for their turn during activities.				
59. When using the trampoline, students start when their classmate in front of them is still on the mat.				
60. Students stay quiet until all instructions have been given.				
The gym lesson	Never	Sometimes	Often	Always
61. If students can't do something, they will say so.				
62. If students don't understand something, they will say so.				
63. If a student hurts a classmate, he apologizes.				
64. Students have a hard time choosing a partner.				
65. Students have a hard time when they lose a game.				
66. Students admit making a mistake.				
67. Students don't like demonstrating in front of the class.				
68. Students accept losing a game.				
69. There is bullying in the gym lesson.				
70. Students laugh at each other's efforts.				
71. Students have conflicts during gym lessons.				
72. Students like to work together.				

Vision of the social skills of group 4 during the gym lessons:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Bijlage VI

Les 1: Pauw en Wasbeer (harmoniezone)

A Als inleiding laat ik verschillende prenten van pauwen zien (het dier pauw, een turnster en een kind) om te laten zien wat een pauw doet. Ik vraag wat de kinderen zien en leg aan de hand hiervan uit wat de ax van de pauw inhoudt. Ik geef daarbij ook een voorbeeld wanneer zij pauwen zijn (assembly voor de hele school en ouders).

B Ik stel centrale vragen (persoonlijke vragen) en laat de leerlingen een antwoord geven als de bal naar ze toe wordt gegooid. Na het antwoorden gooien ze de bal weer terug naar mij. Eén vraag laat ik door verschillende leerlingen beantwoorden.
-> Jezelf presenteren door vertellen wie je bent

C Cage dancing: in de zaal liggen matjes waar groepjes omheen staan. Op elk matje staat een leerling die op muziek dansbewegingen voor doet. De leerlingen erom heen doen deze na. Op fluitsignaal gaat de leerling eraf en mag er een nieuwe pauw op.
-> Jezelf presenteren door laten zien wie je bent

D Met iemand op stap op muziek. Leerlingen lopen met een partner hand in hand door de zaal (op muziek). Als de muziek stopt, moet je een nieuwe partner zoeken. Niemand mag de ander weigeren.

➔ Nabespreking pauw

E Prent laten zien van wasberen en uitleggen wat de wasbeer inhoudt (respect wat veel wordt genoemd in media meenemen): waarderen/luisteren/complimenteren

F De klas is verdeeld in 2-tallen. Eén van het tweetal beweegt op muziek door de zaal of op de plaats. Als de muziek stopt, geeft de ander een compliment aan zijn partner over wat hij heeft gedaan. Ik vraag enkele leerlingen om hun compliment aan de klas te vertellen.

G Groepjes gaan proberen in de basket te schieten. Voor elke leerling begint, moedigt de groep aan. Nadat de leerling geschoten heeft, geven de leerlingen een compliment of zeggen iets bemoedigends.

➔ Nabespreken en uitleg gebruik klappen bij basketbaltraining (1x voor mis en 2x voor raak)

Er zijn twee tikkers. Als leerlingen getikt worden, gaan ze met hun armen en benen wijd staan. De leerling die nog niet getikt zijn, zorgen ervoor dat de getikte leerlingen weer vrij zijn. Dit helpen doen ze door de getikte leerlingen een knuffel te geven.

➔ Opdracht voor volgende les:

In 6-tallen gymactiviteiten/dans op muziek voorbereiden wat je in de gymles wil laten zien. Dit mag één a twee minuten duren. Belangrijk is om voor de leerlingen af te kaderen. Bijvoorbeeld:

- Het mag één a twee minuten duren;
- De voorstelling wordt op muziek gedaan (die ze in deze les hebben gehoord: Michael Jackson);
- Ze mogen kiezen om een dans te laten zien of gymactiviteiten die ze geleerd hebben (noem voorbeelden, zoals rollen, acrogym, et cetera) op de muziek.

Bijlage VII

Les 2: Pauw en Wasbeer vervolg Bever (harmoniezone)

A Wat doet de pauw en wat doet de wasbeer?

B Leerlingen laten zien wat ze voorbereid hebben (pauwen), de andere leerlingen kijken/luisteren en applaudisseren aan het eind (wasberen). De wasberen zeggen vervolgens iets positiefs over wat ze gezien hebben (geven complimenten)

C Beverprenten laten zien en uitleggen wat de ax van de bever inhoudt: zorgen/aanbieden goederen/diensten.

Ik geef een aantal voorbeelden wat bevers doen en vraag of de leerlingen ook voorbeelden hebben van bevers zijn die zij hebben gedaan/gezien:

- Goede doelendag;
- Food day;
- Cadeau voor verjaardag geven;
- Voorzichtig omgaan met materiaal (hoe tillen/niet aan kleding trekken/kleding op kapstok hangen/niet op de bal zitten);
- Vrijwilligerswerk in Afrika;
- Hulpverlenen met gymactiviteiten;
- Helpen met opruimen.

D Verlossertje spelen:

Er zijn twee tikkers. Als leerlingen getikt worden, gaan ze met hun benen wijd staan. De leerling die nog niet getikt zijn, zorgen ervoor dat de getikte leerlingen weer vrij zijn. Dit helpen doen ze door van voor naar achter onder de benen door te kruipen.

E De klas wordt verdeeld in groepjes van drie. Twee van de leerlingen tillen de derde leerling naar de overkant met een levend stoeltje. Erg belangrijk is dat duidelijk uitleg wordt gegeven hoe de leerlingen elkaar moeten tillen (voor de veiligheid).

➔ Nabespreken:

Wat vond je fijner? Tillen (bever) of getild worden (poes)?

F Opruimen met aandacht voor het materiaal.

Bijlage VIII

Les 3: Poes

Bever en Poes samen (harmoniezone)

A Prenten van poes laten zien en aan de hand daarvan uitleggen wat de ax van de poes inhoudt: genieten/benutten/aannemen/vragen van diensten en goederen.

Ik geef een aantal voorbeelden wat poezen doen en vraag of de leerlingen ook voorbeelden hebben van poezen zijn die zij hebben gedaan/gezien:

- Verlanglijstje;
 - Vragen om hulp bij huiswerk;
 - Vragen om een snoepje;
 - Vragen om hulp bij een gymactiviteit;
 - Een verzamelaar zet een advertentie op E-bay: gezocht;
 - Ik heb vorig jaar aan de kinderen beesies gevraagd (poes) die ik aan kinderen in Afrika heb gegeven (bever);
 - Ruilbeurs;
 - Ik vraag geregeld om hulp bij opruimen en bedank erna (dan doen poezen);
 - Laten verzorgen als je gevallen bent;
- ➔ Ik leg het "Recht" uit om dingen te vragen.

Uitleg moet niet te lang zijn. Meer uitleg kan gegeven worden tijdens de spelen.

B Fatmat in het klein:

De klas wordt in groepjes verdeeld. In elk groepje gaat één leerling op een matje liggen. De rest van de groep tilt de leerling met behulp van het matje naar de overkant. Als het goed gaat, mag een leerling ook op knieën/ gehurkt op het matje zitten (hierbij kan een leerling hulp vragen aan een leerling indien deze dat nodig heeft).

C De klas wordt in teams verdeeld (gebruik groepjes van Fatmat) en er wordt matbal gespeeld. Hierbij moet een team scoren door tegen de mat aan te gooien. Lopen met de bal mag niet en alleen de keeper mag over de doellijn komen (zoals handbal).

- Leerlingen moeten zorgen dat ze de bal naar iedereen spelen (bever betreft iedereen in het spel)
- Leerlingen die geen bal krijgen, moeten vragen om de bal (poezen)
- Het spel moet SAMEN gespeeld worden (bevers en poezen samen)

D Acrogymoefeningen:

Leerlingen gaan de basisoefeningen van acrogym uitvoeren, waarbij de poes om hulp moet vragen en de bever hulp moet geven waar nodig is.

-> de acrogymoefeningen worden gedaan aan de hand van mediakaarten (een bruggetje naar de les van volgende week: instructies lezen en uitvoeren hoort bij de kameel).

In het begin van de les wordt de klas verdeeld in zes groepjes. Belangrijk is om per activiteit de groepjes te rouleren, zodat ze met of tegen iedereen spelen.

Bijlage IX

Les 4: Leeuw en Kameel (harmoniezone)

A Prenten laten zien van leidende figuren. Aan de hand hiervan uitleggen wat de ax van de leeuw (leiden/aanbieden richtlijnen en geven informatie). In gym betekent dat voor de leerlingen onder andere uitleg geven en instructies tijdens spel geven.

Welke leiders zijn er?

- Politieagent;
- Dirigent;
- Docent;
- Baas op werk van ouder;
- Trainer;
- Koningin/President.

B De leerlingen hebben tweetallen gevormd. Ze staan met hun gezicht naar elkaar toe. Eén van de leerlingen krijgt drie tekeningen en moet zijn partner de dingen laten doen die hij op de tekening ziet. Hij mag het alleen in woorden vertellen en er mogen geen vragen gesteld worden. Daarna krijgt de andere leerling drie tekeningen en draaien de rollen om.

C Prenten laten zien van leidende figuren en volgens en vragen wie leidt en wie volgt. Aan de hand hiervan uitleggen wat de ax van de kameel (volgen/aannemen en vragen richtlijnen/ aannemen en vragen informatie) is. In gym betekent dat voor de leerlingen onder andere uitleg vragen als je het niet begrijpt, instructies volgen, mediakaarten gebruiken, regels volgen en vragen stellen (duidelijk maken dat dit bij docent kan, maar ook bij klasgenoten).

D Schaduwloop

De klas maakt tweetallen. Eén van het tweetal is de leeuw en de ander de kameel. De leeuw leidt de kameel door de zaal (tussen de materialen heen) en de kameel volgt hem. Als de fluit gaat, draaien de rollen om.

E Blindemannetje

De klas maakt tweetallen en één van het tweetal wordt de leeuw en de andere wordt de kameel. De kameel moet zijn ogen dicht doen en leeuw leidt hem door de zaal door aanwijzingen te geven wat te doen (praten).

-> In het begin de leeuw ook de kameel beet laten houden voor vertrouwen. Daarna mogen ze zelf aangegeven (de kamelen) of ze het durven zonder vasthouden.

-> Duidelijk maken dat er langzaam gelopen wordt (versnellen kan altijd als het goed loopt).

-> Maak de leerlingen duidelijk dat als ze leeuw zijn, ze verantwoordelijk zijn (wijs ze op gevaar voor botsingen als de leeuw niet oplet).

F 'De blinde slang'

De klas wordt verdeeld in groepen. Elke groep vormt een slang door achter elkaar te staan met de handen op de schouders van de persoon voor hem/haar. Iedereen houdt zijn ogen dicht, behalve de achterste persoon (de leeuw). De leeuw leidt zijn kamelen in de slang door de volgende tekens te geven:

- Klopje op de rechter schouder is één stap naar recht
- Klopje op de linker schouder is één stap naar links
- Klopje in het midden is één stap naar voren
- Met twee handen op de schouders tikken is stoppen (als de andere slang langs komt)

Er mag niet gepraat worden en de klopjes moeten elkaar snel opvolgen.

-> De slangen moeten niet te lang zijn. Aantal groepjes is afhankelijk van de grootte van de groep.

-> Bij gevaar voor botsing mag er stop geroepen worden.

Bijlage X

Les 5: Leeuw en Kameel vervolg (harmoniezone)

A Dit is voorlopig de laatste les van de harmoniezone. Om deze reden begin ik de les met wat je zegt als iemand:

- Een compliment geeft (de wasbeer);
- Je helpt (de bever);
- Je extra uitleg of instructies geeft (de leeuw).

Dank je wel!

B Wat doet de leeuw en de kameel ook alweer?

Leeuw:

- Extra uitleg geven aan een klasgenoot die moeite heeft met de oefening
- De docent informeren als er iets gebeurd is

Kameel:

- Raad vragen
- Scheidsrechter volgen: de scheidsrechter is een leeuw die altijd gevolgd moeten worden!
- Luisteren en volgen van de klasgenoot die leider is (of docent)
- Richtlijnen ploegkapitein uitvoeren

Ik laat een prent zien waarin een man een slechtgemutste leider is (zie plaatje) en vraag aan de leerlingen of het een goede leider is en waarom.

C Overlooptikkertje, waarbij de spelleider (een leerling) bepaalt wanneer er overgelopen mag worden. In plaats van schipper, mag ik overvaren? Politieagent, mag ik de weg oversteken?

D Kettingtikkertje

Het spel begint met 1 tikker. Als een leerling getikt wordt, pakt hij de hand vast van de andere tikker en gaan ze verder. De ketting wordt steeds groter. De leerlingen moeten rekening houden met elkaar en elkaars bewegingen volgen (zodat ze dezelfde kant op lopen) zonder dat de ketting breekt.

E Teamwork

De klas wordt in twee teams verdeeld. Elk team krijgt 4 hoepels en een matje en moet hiermee een parcours overbruggen zonder de grond te raken. Per team krijgen ze ook 3 voorwerpen mee die ze mee moeten nemen zonder dat deze de grond raken.

- Als één van de voorwerpen de grond raakt, moeten ze opnieuw beginnen.
- Als een leerling de grond raakt, 10 sec. strafpunten.

Welk team heeft de snelste tijd?

Bijlage XI

Les 6: Havik (conflictzone)

A Ik stel de leerlingen de vraag wat zij ervan denken als zij een man een hond zouden zien schoppen.

Nadat enkele leerlingen een antwoord hebben gegeven, vertel ik dat het nu haviken zijn. Vervolgens leg ik uit wat de ax van de havik inhoudt (aanvechten van persoon, goederen, diensten, richtlijnen, informatie inzetten).

- Greenpeace
- Amnesty international
- Afval sorteren of opruimen
- Pesten
- Kritische nieuwsberichten
- Vooroordelen
- Evaluatie van de gymles (door mij): ging het goed en wat kan beter?

➔ De havik ziet met scherpe blik en wijst aan

Wat doen jullie als haviken als iemand voorpiept? En wat doen jullie als haviken als iemand zich niet aan de regels van het spel houdt? En wat doen jullie als haviken als iemand de opdracht niet juist uitvoert.

-> Uitleg manier van spreken als havik.

B De klas wordt verdeeld in twee teams. Eén team staat in linie en heeft stootkussens beet en het andere team moet door de linie breken. Het team wat door de linie heen breekt zijn de haviken.

- Er mag alleen geduwd en getrokken worden door de haviken.
- De linie moet op één lijn blijven staan en mag alleen blokkeren en opzij stappen.
- De reden dat de haviken door de linie moeten breken, is dat zij de gevangen genomen tijger willen bevrijden (als uitleg van de aanval).

C De groep is verdeeld in twee teams (de groepen van spel B). De leerlingen staan in een kring (leerlingen staan op de basketbalcirkels). Eén havik staat buiten de kring en wil bij zijn baby (die in de kring gevangen zit). Hij moet een weg naar binnen vinden.

- De havik mag duwen.
- De leerlingen op de cirkel mogen de havik alleen maar blokkeren.
- De leerlingen op de cirkel moeten op de cirkel blijven en mogen alleen een stap naar rechts en links maken.

D Hanengevecht:

De klas is opnieuw verdeeld in twee teams (de groepen van spel B). In elk team krijgen de leerlingen een nummer.

De teams staan tegenover elkaar in linie achter de lijn. Ik noem een nummer en de twee leerlingen (één uit elk team) hinkelen op 1 been naar het midden. Daar moeten ze door duwen en trekken de ander op twee benen krijgen.

E Bandieten vangen

In een gebied zijn gemene bandieten werkzaam. Deze bandieten bewegen in een afgezet gebied. De sheriff en zijn twee partners (haviken) mogen niet in het gebied, maar van buiten het gebied probeert hij de bandieten te raken.

- Hoofd telt niet;
- Via de grond ook niet;
- De bandieten voorkomen raken door heen en weer lopen, springen, hurken enzovoort;
- De sheriff en zijn partners mogen lopen met de bal;
- Als een bandiet is afgegooid, moet hij naar de gevangenis.

Aan het einde van de les uitleggen welke activiteiten de leerlingen hebben gedaan in de les die op de steenbok slaan (dat gaan we volgende week doen): weerstaan van de aanval.

Bijlage XII

Les 7: Steenbok (conflictzone)

A Plaatjes laten zien (blz. 241) waar iets gebeurt en een steenbok handelt. De leerlingen mogen raden wat er in de wolkjes staat.

-> De leerlingen mogen een plaatje uitzoeken en daarbij bedenken wat er gezegd wordt.

-> Hierna vraag ik wie plaatje 1, 2, 3 of 4 gekozen heeft. Per plaatje laat ik alle leerlingen vertellen wat er gezegd wordt volgens hen.

Aan de hand hiervan leg ik uit wat de ax van de steenbok is: weerstaan van bijzijn, persoon, goederen, diensten, richtlijnen en informatie.

➔ Wie te dichtbij de steenbok komt of hem aanvalt, houdt hij tegen met zijn horens.

B Nee zeggen!

De klas maakt tweetallen en één van het tweetal krijgt een flexibeam/plastic buis. De ander is de steenbok en weert af als zijn partner hem slaat met de flexibeam/plastic buis. Tijdens het afweren roept hij krachtig: NEE!

Hierna vraag ik de leerlingen waarom het belangrijk is om NEE te kunnen zeggen.

- Om voor jezelf op te komen
 - Om vast te kunnen houden aan wat jij wilt of belangrijk vindt
 - Om je te verdedigen
 - Om ervoor te zorgen dat mensen respect voor je hebben
 - Om je af te schermen
 - Dit is geweldloos verzet
- ➔ Hierdoor groei je
- ➔ Wie NEE kan zeggen, kan des te beter ja zeggen

Voorbeelden wanneer:

- NEE zeggen dingen die niet goed voor je zijn
- Nee zeggen als je geen hulp nodig hebt zodat je het zelf kan leren (deze nee is in de beleefde vorm, bijvoorbeeld bij hulp bij de handstand).

C De leerlingen gaan als pauwen aan de slag en zoeken twee nieuwe partners. Ze moeten groepjes van drie maken.

Eén van het drietal heeft een stootkussen en loopt op de steenbok af. Zodra deze te dichtbij komt, duwt de steenbok (in goede mate: als een bever) hem van zich af en ondersteunt dit door woorden.

Tussendoor vraag ik de leerlingen wat je allemaal kan zeggen in plaats van NEE, wat dezelfde betekening heeft in deze situatie. En ik geef tips hoe:

- Luister naar stemmetje wanneer je het niet meer wilt (in dit geval wanneer hij te dicht bij komt)
- Zeg het krachtig zonder twifelen (duidelijk en vastberaden)
- Maak oogcontact
- Sta stevig rechtop
- Als iemand tocht door gaat, herhaal je duidelijk of gebruik je een ander woord(en), zoals Stop, hou op of ga weg
- Lichaam moet hetzelfde zeggen als je woorden
- Als je het moeilijk vindt, zoek iemand op die je vertrouwt om mee te oefenen

-> Ik laat de leerlingen hierna wisselen van partners: degene met een stootkussen zoekt een ander tweetal op.

D De zeef: The strainer

Het veld wordt verdeeld in stroken met ongeveer drie meter tussenruimte. De klas wordt verdeeld in twee teams (ik splits de tweetallen van het laatste spel op en vorm zo twee teams).

Eén van de teams is verdediger (steenbokken) en verdelen zich over strook 1,3,5,.....De leerlingen verspreiden zich over de breedte van de zaal (op de strook).

Het andere team is aanvaller (haviken) en moet door het bewaakte gebied komen zonder getikt te worden. Bij gevaar kunnen ze schuilen op de even stroken (2,4,6 enz.)

-> Als een leerling getikt wordt, gaat hij op de bank zitten. Elke ronde tellen hoeveel er getikt zijn. Daarna mogen de leerlingen weer meedoen.

E Jagerbal met basket (3 jagers: haviken, 2 gele ballen, 1 blauwe)

- Niet lopen met de bal
- Via grond telt niet
- Hoofd telt niet
- Afweren met handen mag (steenbokken)
- Jagers hebben een gele bal, waar spelers niet aan mogen zitten
- Spelers hebben een blauwe bal waar jagers niet aan mogen zitten
- Als speler geraakt wordt, aan kant zitten

- Andere spelers moeten met blauwe bal scoren om iedereen vrij te maken: bevers (ook met deze niet lopen)
- Als speler getikt wordt met blauwe bal in handen, is hij af

Bijlage XIII

Les 8: Uil (afzonderingszone)

A1 Ik stel de leerlingen de vraag waar de uil leeft.

Antwoord: in het bos in hoge bomen.

Aan de hand hiervan leg ik de ax van de uil uit: Houden van informatie, richtlijnen, diensten, goederen, personen en bijzijn. Ook gunnen: kans houden en beurt laten aan de ander.

➔ Hij ziet en weet alles, maar bewaart geheimen

A2 Dan stel ik de leerlingen de vraag wanneer ze iets niet zeggen, terwijl ze het wel weten.

- Als iemand aan het woord is (niet onderbreken, maar houden van informatie)
- Als een docent nog aan het uitleggen is, wachten met de vraag: misschien vertelt hij/zij dit nog
- Als ze dingen geheim willen houden: dagboek
- Als ze geheimen moeten bewaren voor iemand anders

- Beroepen geheimhouding: dokter, therapeut, schoolzuster, postbode et cetera.

A3 Dan stel ik de vraag wanneer ze dingen houden.

- Houden van de bal als er een kans is om te scoren (en jij nog geen kans hebt gehad)
- Sparen
- Museum oude spullen

A4 Ik laat een plaatje (blz. 261) en vraag waarom de mensen die lopen uilen zijn. En is het goed om in deze situatie uil te zijn?

Wanneer geen hulp aanbieden (hulp houden)?

B Tikkertje zonder geluid: houdt eigen ruimte door elkaar uit de weg te gaan

- Twee tikkers
 - Als je getikt wordt, moet je 10 seconden op de grond zitten
 - Als je geluid maakt, moet je ook 10 seconden op de grond zitten.
- ➔ Wie heeft er niet op de grond gezeten?

C De groep krijgt de opdracht om van groot naar klein te gaan staan zonder te praten.

D Geheime verlosser

Eén leerling (de tikker) gaat naar de gang. Er wordt een geheime verlosser (bever) aangewezen. Als de tikker je tikt, moet je met je armen gekruist voor je en benen wijd gaan staan. De geheime verlosser maakt je weer vrij door op je rug te tikken. De tikker moet ontdekken wie de bever is. De uilen zeggen niets.

E Geheime voordanser.

De klas staat in een kring en één leerling gaat naar de gang. Er wordt een geheime voordanser (pauw) aangewezen. Deze gaat allemaal dansbewegingen op de muziek doen, die de uilen nadoen. De leerling van de hal moet raden wie de pauw is. De uilen houden hun informatie.

- ➔ Als leerlingen bij één van de spelletjes al een beurt heeft gehad (en weer om een beurt vragen), vragen of ze uil willen zijn: beurt houden en aan de ander laten.

F Het stiltespelletje

Eén leerling gaat voorin de klas zitten met zijn rug naar de klas. Ik wijs één voor één (of meerdere) leerlingen aan die zo stil mogelijk achter de leerling voorin de klas gaan zitten. Op een gegeven moment vraag ik de leerling hoeveel kinderen er achter hem zitten. De uilen maken het moeilijk door zoveel mogelijk geluid tot zich te houden en het geheim te bewaren.

G Afsluiten met wachten op beurt: goede uil.

Bijlage XIV

Les 9: Schildpad (afzonderingszone)

A1 Ik stel een leerling een enorm moeilijke vraag (die niemand kan weten: bijv. hoeveel pakken melk passen er in deze gymzaal?)

De leerling zal aangeven het niet te weten. Op dat moment is hij/zij een schildpad. Ik leg uit wat de ax van de schildpad is: lossen/ondergaan van bijzijn, persoon, goederen, diensten, richtlijnen en informatie.

Een goede schildpad geeft ongelijk en onmacht toe en luistert naar kritiek om ervan te leren.

A2 Ik stel de klas de vraag wat een schildpad doet als hij zich ongemakkelijk voelt.

A3 Wanneer voelen jullie je niet goed en wat voel je?

- Verdrietig zijn: ik ga naar mijn kamer
- Stom voelen als je iets niet kan
- Twijfelen als ik iets niet zeker weet
- Onhandig voelen als ik het nog nooit heb gedaan

Niet prettig, maar je ondergaat het.

B In het begin van de zaal liggen voorwerpen. Ik wijs leerlingen één voor één aan om naar het begin te rennen en een voorwerp te pakken. Ze moeten hem pakken voor de volgende komt (anders moeten zij terug komen zonder voorwerp) en ik zeg niet waarom.

Daarna vragen stellen:

- Wie wist niet wat hij moest pakken?
- Hoe voelde dat?
- Wat deed je?
- Had je iets willen pakken wat de ander heeft gepakt?
- Hoe voelde dat?

Jullie ondergaan de gevoelens (onder andere van onmacht). Het is niet fijn, maar het is zo: lossen.

C Wanneer ben je een schildpad in gym?

- Als je verliest, moet je toch sportief blijven
- Ook al ben je er niet goed in, toch proberen
- Doorzetten als het even niet lukt of als je moe wordt
- Als je iets fouts doet en je iemand zegt dat: aanhoren en ervan leren
- Fouten toegeven

D Tikkertje:

Er zijn twee tikkers. Als een leerling getikt is, moet hij een rondje buiten de gele lijnen om rennen om weer terug in het spel te komen. Getikt worden is niet leuk, maar lossen als een schildpad.

E Insectenspel: getikt worden is niet leuk, maar lossen als een schildpad.

Drie leerlingen lopen rond met verdelgingsspuit. Ze spuiten de insecten dood. Als een verdelger een leerling raakt, moet hij dood neervallen. Als alle leerlingen op de grond liggen, moeten de verdelgers ze op een hoop slepen. De insecten laten zich helemaal doen (ondergaan het).

F Balspel: de leerlingen staan in een kring. De bal wordt van leerling naar leerling gegooit. Als je de bal gooit, moet je een woord noemen. De volgende moet een nieuw woord maken van de laatste letter.

- Woorden mogen niet twee keer gezegd worden
- Eerst mogen de leerlingen oefenen. Daarna moet degene die vangt, binnen 5 seconde met de eindletter een nieuw woord maken. Als een speler te laat is of een fout maakt, moet hij gaan zitten.
- Dit doen we in 3 groepen.

G Ik laat de leerlingen rondjes rennen en geef mee:

- Ook al wordt je moe, zet door (ondergaan)
- Als je niet meer kan, mag je op de bank gaan zitten
- ➔ Die leerlingen hebben hun onmacht toegegeven en aangegeven te moe te zijn (evaluatie).

Bijlage XV

Les 10: Alle zones met de tien axen in één les

Deze laatste les van de lessenreeks gaan we verschillende spelen doen. Aan het eind van elk spel, moeten de leerlingen aangeven welke axen er aan de orde kwamen. Ik heb hieronder de hoofdaxen opgeschreven, maar laat de bijkomende axen ook aan de orde komen.

A Rondrennen en zitten op mijn fluitsignaal: ik ben in dit spel de leeuw

- Hierna ook liggen op de rug en buik
- ➔ Kamelen die instructies opvolgen

Ik laat dit door twee leerlingen voordoen en vraag de klas welke ax dat was: de pauw. Dan vraag ik of ze wasbeer willen zijn: applaus geven.

B Lintjesgevecht:

De klas wordt verdeeld in twee teams. Elk team heeft zijn eigen kleur lintje in zijn broek. Ze gaan proberen de lintjes van het andere team te stelen (haviken) en voorkomen (steenbok) dat hun lintje wordt gestolen.

C Vakkentrefbal:

Er zijn drie jagers die elk hun eigen vak hebben (als uilen houden ze hun eigen gebied).

- Niet lopen met de bal
- Via grond telt niet
- Hoofd telt niet
- Afwerpen met handen mag (steenbokken)
- Als speler geraakt wordt, aan kant zitten (schildpad): 4 is te veel
- De jagers moeten samenwerken, dus meerdere axen komen aan de orde: bal afgeven terwijl je zelf kan gooien, elkaar aanwijzingen geven et cetera.

D Matbal:

De klas wordt verdeeld in 6 teams. De klas speelt matbal op 3 veldjes.

- Niet lopen met de bal
- Alleen passen, niet dribbelen
- Scoren door tegen de mat aan te gooien
- Alleen de keeper mag over de gele lijn
- In/uit-regel

In elk team wijs ik een leider (leeuw) aan die zijn team stuurt. De rest is kameel die de regels volgen en aanwijzingen van de leeuw. Ik vraag de leerlingen om bevers en poezen te zijn (bal geven en om de bal vragen).

E King of the hill in het klein: dit staat zes keer naast elkaar uit (twee kleine matjes per opstelling).

- 2 spelers starten en spelen op knieën (staan mag niet)
- Alleen duwen en trekken
- Niet tillen, knijpen, slaan, schoppen, kietelen, likken et cetera.
- Je moet de andere speler van de twee kleine matjes krijgen
- Met handen of voeten tegen de grond afzetten mag niet
- Gebruik de kracht van de ander
- Timing
- Maak jezelf breed
- Winnaar schuift één plaats naar rechts op en wacht daar op zijn beurt.
Verliezer draait één plaats naar links op en wacht daar op zijn beurt.

De leerlingen moeten op hun beurt wachten (uilen). Ze volgende regels (kamelen) en als begin telt één leerling af (leeuw). Als iemand dreigt te verliezen, blijft hij eerlijk spelen (schildpad). Als iemand pijn heeft, zorgen ze voor elkaar (bevers) en laten ze zich verzorgen (poezen). Bij vals spelen corrigeren ze elkaar (haviken) en als het pijn doet tijdens het spel, zeggen ze stop (steenbok). De leerling die pijn deed, geeft fout toe (schildpad). Tijdens het spel moedigen ze elkaar aan (wasbeer).

Bijlage XVI

Evaluatie les 1

Een aantal dagen van tevoren, heb ik nog een keer kritisch gekeken naar mijn opgezette les. Al eerder twijfelde ik of de les niet te groot was. Ik kwam ook uiteindelijk tot deze conclusie. Ik heb om die reden één van de oefeningen eruit gehaald. Deze oefening was het vervolg op de vorige oefening, alleen dan met kaartjes. Gezien het een gymles is, wil ik dat er zoveel mogelijk bewegend geleerd wordt. Deze oefening zou veel tijd innemen door de kaartjes en geen toegevoegde waarde hebben. Deze beslissing bleek goed te zijn, want de opgezette les kwam erg goed uit qua tijd.

De kinderen waren erg enthousiast en ik zelf ook. Het is een andere manier van gymlessen geven, doordat er een extra centraal doel gesteld is. Ik had gekozen om te beginnen met het laten zien van een tekening van de pauw. Veel leerlingen hebben Engels niet als moedertaal en zo weten ze gelijk waar ik het over heb. Ook de andere prenten van de pauwen (pauw, turner en een kind) vonden ze leuk en het is handig de ax uit te leggen aan de hand van een prent. Op deze manier zijn ze betrokken en zien ze gelijk wat ik bedoel. Sociale vaardigheden zijn lastig te begrijpen voor kinderen en ik merkte dat het hierdoor meer ging spelen. Toch merkte ik dat het kwartje nog niet helemaal gevallen was. Om die reden heb ik mij als een pauw gedragen. Ik stapte naar voren en zei: "Hallo, hier ben ik; dit ben ik." Ook heb ik uitleg gegeven dat je moet laten zien wie je bent en wat je wilt om zo vrienden te krijgen.

Na de uitleg ben ik snel gestart met het eerste spel (onderdeel B). Dit spel was goed om leerlingen hun persoon te laten zien. Ik stelde een persoonlijke vraag waar ze op mochten antwoorden. Dit spel vonden ze leuker dan ik had gedacht. Bij een grote klas laat ik ze de volgende keer de bal teruggooien naar mij, aangezien het doorspelen van de bal erg veel tijd in beslag nam. Eén van mijn leerlingen spreekt geen Engels en er werd voor haar vertaald. Ik heb toen uitgelegd dat ook zij een pauw kan zijn, ondanks dat ze geen Engels spreekt. Doordat het doorspelen veel tijd om beslag nam, kwamen niet alle leerlingen aan de beurt een pauw te zijn.

De leerlingen die geen beurt hadden gehad, liet ik beginnen in onderdeel C. Eén leerling uit mijn klas had nog geen beurt gehad en was teleurgesteld. Hierdoor zag ik hoe leuk ze het vond om een pauw te zijn. Gelukkig kon ik haar daarna de beurt geven. Bij onderdeel C gaat het niet om de persoon te laten zien, maar wat je kan. Ik was blij dat ik per onderdeel het accent kon leggen, zodat de pauw langzaam steeds meer ging spelen.

Bij onderdeel D had ik ook een kleine aanpassing van tevoren gemaakt. Ik heb de regel toegevoegd dat ze niet mochten weigeren. Bepaalde leerlingen hadden moeite met dit onderdeel. Ze waren druk aan het zoeken, maar stapten niet op iemand af. Ik heb die leerlingen geholpen. Ook hier haalde ik de zin van de pauw naar voren. Ik maakte duidelijk dat dit nodig is om vrienden te maken en nieuwe mensen te leren kennen. Dit is voor mijn studenten erg belangrijk, doordat ze vaak van school naar

school gaan. Tijdens dit onderdeel merkte ik dat ze geen handjes vast hielden. Om die reden heb ik verteld dat een pauw ook een wasbeer nodig heeft om waardering te laten zien. Dit was al een bruggetje naar de uitleg van daarna. Ik merk dat ik al snel vele dieren van 'de Axenroos' erbij wil halen, maar beperk me bewust op twee per les. Het wordt anders te verwarrend. Uiteraard als ze dieren al in de les uitgelegd hebben gekregen, zal ik ze er wel bij halen.

Bij de nabespreking heb ik vragen gesteld om te controleren of ze het begrepen hebben. Ook mochten ze voorbeelden verzinnen wanneer zij op school een pauw waren. Uiteindelijk kwam een leerling met het antwoord assembly.

Doordat ik de pauw had uitgelegd en al een bruggetje naar de wasbeer had gemaakt, was er weinig nodig om de wasbeer uit te leggen. Respect in de media heb ik niet eens genoemd. Ik merk dat uitbeelden wat een ax doet veel effect heeft. Ook de wasbeer deed ik na met aanmoedigen en overduidelijk complimentjes geven. Bij de spelvormen merkte ik dat sommige leerlingen het lastig vonden een goed compliment te verzinnen. Ik heb ze express klassikaal hardop herhaald en enthousiast gereageerd. Op dat moment was ik een wasbeer die hun complimenten gaf hoe zij complimenten gaven. De ronde erna gingen ze extra hun best doen goede complimenten te formuleren. Twee leerlingen gaven het compliment: niet goed, maar wel leuk. Deze heb ik besproken en uitgelegd dat klasgenoten alleen het eerste stuk horen en zich dan niet fijn voelen.

Bij het basketbal schieten heb ik klassikaal (plaatje) het voor laten doen en extra hard mee gedaan. In het begin waren ze wat voorzichtig, maar al snel deden ze goed mee met aanmoedigen en klappen. Uit zichzelf gaf een leerling (die niet heel mondig is) een compliment. Dit heb ik uiteraard in een goed licht gezet. De klas vond dit een leuk onderdeel en ze gingen er erg in op. Enkele leerlingen waren erg goed in pauw zijn, maar vergaten wasbeer te zijn. Die moest ik nog motiveren dit te doen. Tijdens deze oefening knuffelde één van mijn leerlingen haar klasgenoot. Dit was meteen een bruggetje naar mijn eindspel.

Ik vertelde aan de klas dat ik een hele goede wasbeer had gezien en legde uit dat waarderen ook door knuffelen getoond kon worden. Van tevoren was ik erg benieuw hoe knuffeltikkertje zou gaan. Niet alle leerlingen houden van fysiek contact. Het verliep goed en ze vonden het leuk.

Ik eindigde de les met het geven van huiswerk. Normaal krijgen ze geen opdrachten mee voor gym, dus ik ben erg benieuwd wat er volgende week gebeurt. Ze waren wel erg enthousiast. Ik was dan ook blij hoe de les verlopen was. Het was ontspannen en de leerlingen waren erg enthousiast. Ik voel dat als ik uitbeeld (overdreven) dit veel effect heeft. Ook het gebruiken van de dingen die leerlingen doen (bruggetjes) geeft een goed effect. Daarnaast zorgt het dat de les één geheel wordt.

Bijlage XVII

Evaluatie les 2

De groepsdocent had ik de maandag voor les 2 de kinderen al herinnerd aan de opdracht die ze hadden gekregen voor les 2. De dag voor les 2 gaf ik ze ook les en heb ik ze opnieuw herinnerd. Ik gaf aan dat als er problemen waren, de kinderen naar mij toe konden komen. De kinderen waren er heel enthousiast over. Aan het eind van deze les kwam één leerling naar me toe (A.) dat hij vergeten was wie zijn groep was, maar dat hij wel iets had geoefend.

De kinderen waren erg enthousiast voor les 2. Ik startte de les met herhalen wat de pauw en de wasbeer doen. Dit wisten ze heel goed en één leerling had een conclusie getrokken die ik nog niet verteld had. Zij gaf aan dat de pauw het tegenovergestelde was van de wasbeer. Deze leerling had er duidelijk over nagedacht.

De leerlingen waren uitgelaten over hun voorbereide activiteit. Ik heb dit expres laten gebeuren om goed te oefenen met het wasbeer zijn. De kinderen moedigden elkaar namelijk goed aan en dat haalde de remmingen weg bij de pauwen. De leerlingen vonden het erg spannend om te laten zien en daarom was het goed dat zo kinderen elkaar zo aanspoorden. Dit bevordert het proces van 'de Axenroos'. Ik was van tevoren erg benieuwd hoe de opdracht zou verlopen. Mijn leerlingen krijgen nooit huiswerk voor gymnastiek. Er was slechts één groepje die niet had voorbereid. Dit was het groepje, waar A. oorspronkelijk in zat. Ik heb hem de opdracht gegeven een leider te zijn en hem hierin gestuurd. Zo heeft het groepje toch een pauwenactiviteit laten zien en het was een succes. Leerlingen klaptten automatisch en ik liet de pauwen buigen. Complimenten geven ging heel goed en ze wilden complimenten blijven verzinnen. Ik was aangenaam verrast over een groepje leerlingen. Hierin zaten vier Aziatische jongetjes. De meeste in dit groepje houden zich vaak op de achtergrond in gymnastiek, maar hadden een leuk dansje voorbereid. Hierin lieten ze goed zien wie ze waren, zonder remming.

Volgende keer als ik deze opdracht geef, ga ik hem meer afkaderen. Ik heb het nu heel open gelaten. Ik wil dan een specifiekere opdracht geven en de groepen groter maken. Op die manier duurt het minder lang en kunnen we sneller door naar de volgende activiteit.

Het overgaan naar een nieuw dier verliep heel makkelijk en de leerlingen zijn gewend geraakt dat ik ze uitleg aan de hand van tekeningen. Ze denken goed mee en willen antwoord geven. Dit werkt goed. Ik ben dit keer langs de groep gelopen met de tekeningen, zodat elk kind er even lang (en goed) naar kan kijken. In eerste instantie liet ik de leerlingen Beveerbeeldingen bedenken en daarna vulde ik die aan. Doordat ze het zelf moesten verzinnen, denken ze mee. Ook is het een manier om te ontdekken of ze het begrepen hebben.

De spelvormen verliepen goed. Het tikspel vonden ze leuk en ik blijf tijdens het tikspel spreken in de dieren van 'de Axenroos'. Daardoor leeft het door heel de les.

Het tillen vonden ze ook leuk en bij deze oefening was gelijk goed te zien wie liever een kat is en wie liever een bever. Bij deze oefening is het belangrijk duidelijk te zijn over de uitvoering, zodat er geen dingen fout gaan (vallen). De oefening heb ik afgerond met de vraag of de leerlingen liever gedragen worden of liever tillen. Zo had ik mijn bruggetje naar de kat van volgende week.

Bijlage XVIII

Evaluatie les 3

De dag voor de les vertelden de groepsdocenten van groep 4 dat de leerlingen op school (buiten de gymles op donderdag om) praten over de dieren van 'de Axenroos'. Ik geef de leerlingen op woensdag ook les en er is een duidelijk verschil hoe ze die dag binnen komen. Op donderdag hebben ze de gymles waar we werken met 'de Axenroos' en ze vinden dit project duidelijk erg interessant. Ze komen uitgelaten binnen en zijn erg nieuwsgierig wat we gaan doen.

Elke les begin ik met vragen stellen over de dieren van de week ervoor. Uit de antwoorden blijkt dat ze begrijpen wat de dieren betekenen. Ik hou het praatstuk in het begin van de les niet al te lang. Het is een gymles en in verband met concentratie is het effectiever de uitleg te verdelen over de les. Uit vorige lessen is gebleken dat ze dan hun concentratie en enthousiasme erbij kunnen houden. Daarnaast is alles ook goed blijven hangen.

Bij Fatmat in het klein had ik de groep in drie teams verdeeld. Dit was toch te zwaar voor de groep en dus heb ik het aangepast naar twee teams (nog steeds gebruik gemaakt van de zes groepjes die ik in het begin van de les had gemaakt). Zo werkten er 12 leerlingen bij één matje en 13 leerlingen bij het andere matje. Ik heb er voor gezorgd dat alle leerlingen een beurt kregen.

Bij de acrogymoefeningen werkten we met mediakaarten. Hierop konden ze de acrogymoefeningen zien en lezen. Hierdoor waren ze al bezig met instructies lezen en kon ik de leeuw en kameel gelijk introduceren. Achteraf gezien had ik daarom acrogym en matbal beter om kunnen draaien. Dit was namelijk een goed bruggetje naar volgende week geweest. Tijdens het uitvoeren spreek ik zoveel mogelijk in de dieren. Zo trok een jongetje zich heel erg terug en niemand betrok hem. Ik vroeg de leerlingen of zij een wasbeer wilden zijn en hem het gevoel te geven dat hij welkom is. Zij betrokken hem daarna gelijk in de oefeningen.

Ook bij matbal viel mij dat leerlingen sociale vaardigheden makkelijker vinden om uit te voeren als ik in dieren praat. Tijdens teamspel vraag ik de leerlingen altijd iedereen te betrekken (naar iedereen te spelen) en om de bal te vragen. Maar het effect was groter nu ik vroeg of ze bevers en katten wilden zijn. Zo nu en dan vroeg ik een leerling meer bever of kat te zijn en dan was de schakeling sneller aanwezig. Dit vond ik erg interessant om te zien.

Ik heb in deze les de groep in zes teams verdeeld en ervoor gezorgd dat ze elke keer met andere teams werkten. Hierdoor worden ze bij elk spel opnieuw uitgedaagd te oefenen met de sociale vaardigheden. Ik praat ook steeds meer in dieren. Ze waren op een gegeven moment bij acrogym erg luidruchtig, dus heb gevraagd of ze een uil konden zijn. Hij houdt informatie en geluid tot zichzelf. Tijdens mijn uitleg later in de les vroeg ik de leerlingen opnieuw uilen te zijn en het resultaat was duidelijk: stil. Zo

heb ik ook kort de schildpad langs laten komen. Een leerling had een andere leerling pijn gedaan. Hij had een fout gemaakt en zei sorry.

Het is zo verbazend hoe snel de leerlingen de vaardigheden begrijpen als ik over dieren spreek. Dat bleek aan het eind van de les. Twee leerlingen hadden ruzie en één had de ander geprikt. Door oplossingsgericht te werken, kwam één van de twee met de oplossing dat hij zijn excuses moest aanbieden. Hij zei dat hij een fout had gemaakt. Hij was erg lief en verzorgde de leerling waar hij geprikt had. Daarop zei ik: "Dat is een goede bever, zoals hij voor hem zorgt." Een leerling uit de klas stak zijn vinger op en zei: "Maar een schildpad geeft toch toe als hij een fout heeft gemaakt." Het mooie was dat een andere leerling haar vinger opstak en vertelde dat je meer dieren kan zijn binnen een korte periode kan zijn. En zo eindigden we de les met een extra les over 'de Axenroos'. Het verwijzen gebeurt steeds meer en de leerlingen beginnen zelf steeds meer te denken in de dieren.

Bijlage XIX

Evaluatie les 4

Vorige week had ik de leerlingen gevraagd of ze wat meer uilen wilden zijn. De kinderen waren namelijk erg druk, wat gelukkig door enthousiasme kwam. De leerlingen zijn nu inmiddels gewend aan de manier van werken en ze waren dan ook veel rustiger dan de week ervoor. Ik heb ze hierover een compliment (wasbeer) gegeven aan het eind van de les. Express heb ik erbij verteld dat ik gevraagd had of zij dat deze week wilden veranderen.

Deze week was de les lastiger dan de andere lessen. We waren toegekomen aan de leeuw en de kameel. Vandaag had ik verschillende oefeningen op het programma staan, die wat vragen van de leerlingen. Ik kan niet anders zeggen dat ik erg tevreden ben over hoe de les verlopen is. Met de nodige hulp werden de oefeningen leuk uitgevoerd. Uiteraard nog niet perfect, maar er was een duidelijke vooruitgang te zien in de les. Er is op het gebied van leiden nog veel te doen, maar we kunnen in ieder geval werken vanuit een basis. De leerlingen zijn enthousiast en gaan helemaal mee in de onderwerpen (en dus de dieren). Bij mijn uitleg dat een kameel om informatie vraagt, stak een leerling zijn vinger op. Hij zei: "Maar de poes is toch degene die vraagt?" Ik was nog niet op dat punt gekomen, maar ik was blij te merken dat de leerlingen echt meedachten (en dingen onthielden).

De dag voor de les had ik al wat aangepast. Ik had bij oefening B eerst gepland dat de leerlingen met hun ruggen naar elkaar zouden zitten. Dit heb ik uiteindelijk veranderd in verband met echo's in de zaal. Ze zouden elkaar niet verstaan en dan moeten ze gillen (dan horen de andere koppels het ook). Ik heb de leerlingen duidelijk gezegd dat ze alleen in woorden mochten uitleggen en dat alleen de leeuw de tekening mag zien. Al snel zag ik alle tekeningen uitgevoerd worden. Een aantal leerlingen hadden moeite met instructies geven, maar met wat hulp van mij ging dat beter. Koppels waren echt alleen met elkaar bezig en keken niet bij andere leerlingen af.

De andere verandering die ik de dag voor de les had gemaakt, was de uitleg van de leeuw en de kameel. Ik heb eerst de leeuw uitgelegd, een oefening gedaan, en daarna de kameel uitgelegd. Zo krijgen ze informatie in delen en dan is de aandacht veel sterker. Bij de schaduwloop heb ik uitgelegd dat een goede leeuw zorgt dat zijn kameel hem kan volgen. Zo kon ik de leeuw erop wijzen als zijn kameel ver achter hem rende. Dit is een simpel spel wat snel duidelijk maakt wat de leeuw en kameel doen.

Blindemannetje ging veel beter dan ik verwacht had. Dit kan een lastig spel zijn voor jonge kinderen. In eerste instantie liet ik ze de kameel vasthouden (voor gevoel van veiligheid) en praten. Tussendoor mochten ze van partner wisselen. Net als bij de vorige oefeningen pakte ik de pauze en de wasbeer dan terug. Die herhaling zorgt ervoor dat de dieren blijven leven door de hele lessenreeks heen. Op een gegeven moment hoorde ik een leerling nee zeggen toen een leerling vroeg of hij zijn partner wilde zijn. Zo kon ik de sociale vaardigheid van de wasbeer terughalen. Tijdens de

wissel legde ik de verschillende manieren van begeleiden uit. De leerlingen mochten daarna kiezen of ze wel of niet vastgehouden wilden worden. Eén leerling in de klas liet zijn kameel ver voor hem lopen. Ik legde aan hem uit dat hij als leeuw zo niet goed kan begeleiden (kameel verstaat hem niet en voelt zich niet veilig). Later deed hij het weer en toen was zijn kameel tegen een leerling opgebotst. Dit was een goede les waarom het zo belangrijk is om goed te begeleiden. Zijn argument was dat de kameel dat zelf deed: hij had immers gezegd te stoppen. Zoals ik al eerder had gezegd, was dit onverstaanbaar voor de kameel. Het was leuk te zien dat leerlingen het steeds moeilijker gingen maken door dichter naar materialen en muren te lopen. De blinde slang was de moeilijkste oefening van de les en die had veel sturing nodig. Hier is veel samenwerking voor nodig en op dat gebied waren problemen. Leerlingen letten niet goed op of volgden de aanwijzingen niet goed op. Of de leeuw keek niet vooruit en daardoor moest ik zo nu en dan ingrijpen (voor de slang over een matje viel). Ik had drie slangen gemaakt en was steeds bij één slang aan het helpen. Met mij erbij ging het goed, maar zonder mij gingen ze al snel te hard lopen en voerden ze de oefening niet meer nauwkeurig uit (waardoor de schouderklopjes niet door gegeven werden). Door de extra sturing leerden ze inzien waarom het belangrijk is om langzaam te lopen en elkaars instructies (schouderklopjes) goed op te volgen. Uiteindelijk ging het goed en konden de slangen lopen zonder mijn hulp. Dit was een erg moeilijke oefening, maar erg goed om samenwerking mee te oefenen.

Volgende week is de volgende les van de leeuw en de kameel en dan sluiten we de harmoniezone voorlopig even af. Om die reden begin ik de les met het onderwerp dank je wel zeggen: bij het krijgen van een compliment (pauw), bij het krijgen van hulp (kat) en bij uitleg krijgen van een klasgenoot als je het niet begrijpt (kameel). Ook de bijzondere leeuw de scheidsrechter komt aan bod. Deze les had wat lastige oefeningen, maar verliep erg leuk. De problemen die geregeld voorkomen tussen de kinderen, kwamen aan bod. De leerlingen gingen hier goed mee om en 'de Axenroos' maakt dat leuk en makkelijker voor ze.

Bijlage XX

Evaluatie les 5

Deze les was de laatste les van de harmoniezone. Hierna gaan we naar de conflict- en afzonderingszone. Ik begon daarom de les wat een goede reactie is op complimentjes, hulp en uitleg krijgen. Dank je wel zeggen is belangrijk en ik heb dit extra benadrukt. Dit heb ik gedaan door een leerling een compliment te geven en te vragen wat hij hierop kan zeggen. Hij zei direct dank je wel.

De leerlingen kregen een prent te zien van een slechtgemutste leider. Ik vroeg aan de klas wie dacht dat dit een goede leider was (vingers opsteken) en wie dacht dat dit een slechte leider was (vingers opsteken). Hierna vroeg ik aan een leerling (eentje die niet snel uit zichzelf antwoord wil geven) waarom hij dacht dat het een slechte leider was. Hij gaf aan het moeilijk te vinden om uit te leggen. Dit is sterk van hem om toe te geven (is een jongen die moeite heeft toe te geven als hij iets niet kan/weet). Ik vroeg wie hem kon helpen. Aan de hand hiervan herhaalde ik wat de leeuw en kameel doen. Ik legde uit dat een goede leider niet iemand is die bevelen schreeuwt. Dit deed ik aan de hand van een voorbeeld en dat maakt alles in één keer duidelijk. Ik deed voor hoe ik als slechte leider een leerling dingen liet doen en hoe ik dat als goede leider zou doen. Als afsluiter van de theorie heb ik de scheidsrechter aan bod laten komen. Ik legde uit dat dit een sterke leider is, omdat je altijd naar hem moet luisteren. Ik vroeg wat er gebeurt als een speler niet luistert en toen legde ze al snel de connectie naar de waarschuwing/gele kaarten/ rode kaarten. De vraag of ze vader weleens boos hebben gezien op een scheidsrechter als hij een voetbalwedstrijd keek, maakte ook veel duidelijk. Ook al ben je het niet eens met de scheidsrechter, is daar niets aan te doen. Een leerling stak haar vinger op en zei: leeuwen zijn altijd volwassen. Ik vroeg de klas of dit zo is en toen werd ze door haar klasgenoten gecorrigeerd (die legden heel netje uit waarom dat niet waar was). Nadat ik de leerling herinnerde aan de oefeningen van vorige week corrigeerde ze haar stelling in: leeuwen zijn vaak volwassen. Daar was iedereen het mee eens.

Doordat het de laatste les voor de vakantie was, waren de leerlingen erg druk. Ze konden de theorie goed volgen, omdat ze het leuk vinden. Maar overlooptje was geen overbodige luxe. De leerlingen moesten naar de tikker roepen: politieagent, mag ik oversteken? Dit vonden ze geweldig en ik liet ze dan ook lekker energie steken in het roepen. Zo kwamen ze van hun grootste drukte af. Het was leuk te zien welke leerlingen nee zeiden. Dat zijn ook de leerlingen die van nature vaker leeuw zijn. Tijdens het spel liepen de leerlingen door tegen de muur (zachte tussenwand). Ik vroeg of ze hiermee op wilden houden. De ronde erna bleven een aantal leerlingen het doen en dat was een goed moment om de havik te introduceren. De leerlingen gingen zich daarna als havik gedragen en corrigeerde, samen met mij, de paar laatste leerlingen die dat deden (die waren af). Daarna rende niemand meer tegen de wand.

Bij kettingtikkertje legde ik goed uit dat er niet één leeuw is, maar dat dit steeds kan

veranderen. Tijdens een spel kan steeds een andere leerling in de ketting aangeven waar ze heen gaan. Daarbij gaf ik aan dat de rest op dat moment goed moesten volgen (kamelen). Dit liep goed tot op een gegeven moment één van de kettingen achteruit liep. Ik stopte het spel en vroeg de ketting of dit goed werkte. Het antwoord was nee. Daarna vroeg ik aan hen wat ze konden doen. Ze konden verzinnen wat ze moesten doen, maar niet hoe. Zo heb ik hun gestuurd in de samenwerking en daarna liep het goed.

Het spel teamwork was voor sommige leerlingen een bekend spel. Hier gaat het om een goede samenwerking. Tussendoor heb ik uitleg gegeven over:

- Eén keer instructie geven is genoeg als leeuw;
- Een goede leeuw geeft soms een instructie en observeert hoe het verder loopt;
- Soms zegt een goede leeuw niks en wacht op het moment dat hij nodig is (voor het geven van informatie of instructie);

Dit maakte veel verschil. De leerlingen willen zo graag een goede samenwerking hebben dat ze zoveel mogelijk instructies geven (of zo vaak mogelijk). Door de tips kwam er een andere samenwerking tot stand en leerlingen kregen bevestigd wat daarvoor ook nodig is: luisteren en kijken.

Erg leuk te zien dat de samenwerking al anders verloopt ten opzichte van de eerste keer dat ik dat spel met de klas heb gespeeld. Er kwam wel goed naar voren welke leerlingen echte doeners zijn en welke denkers. Bepaalde strategieën die vorige keer naar voren waren gekomen werden soms wel gebruikt en soms niet.

Bijlage XXI

Evaluatie les 6

In deze les zijn we aan de gang gegaan met de havik. Ik had een prent van de havik meegenomen om te laten zien wat een havik is. Maar voor het eerst had ik geen prent meegenomen waar ze over na moesten denken. In plaats daarvan stelde ik de leerlingen een vraag. Aan de hand daarvan legde ik de havik uit. Dit was anders dan in de vorige lessen, waar ik een vraag stelde aan de hand van de prent. De leerlingen werden hierdoor nog meer gedwongen om na te denken, waardoor het leeft (wat minder het geval zou zijn als ik alleen maar vertelde wat de havik doet). De leerlingen dachten goed mee en stelden heel veel vragen. Ook wilden ze graag vertellen wanneer iemand nog meer een havik is. Door hun enthousiasme kunnen ze makkelijk een uur praten over een nieuw dier. Ik heb op een gegeven moment de vragen moeten stoppen. De leerlingen die op dat moment hun vinger omhoog hadden, mochten nog vragen (maar geen nieuwe vingers). Opvallend is wel dat een gedeelte van de groep altijd antwoorden wil geven, enkele zo nu en dan en bepaalde leerlingen zich liever op de achtergrond houden. Om deze reden wil ik volgende keer weer met een prent werken, waardoor ze extra betrokken zijn. De leerlingen die graag actief leren, komen hierdoor nog meer aan hun trekken. Volgende keer ga ik eens leerlingen een beurt geven die hun vinger niet opsteken. Dit zijn vaak leerlingen die op de achtergrond werken (geregeld heeft dit met hun cultuur te maken), maar heel goed alle antwoorden weten. Al eerder heb ik één van deze leerlingen in de lessen van 'de Axenroos' een beurt gegeven en dan kunnen ze heel goed het antwoord geven. Waar ik goed op wil letten is het effect van uitleggen van een nieuw dier aan de hand van een prent, uitleggen aan de hand van sturende vragen en uitleggen aan de hand van opdrachten.

Bij spel B en C waar een havik door een linie of cirkel moet breken is het belangrijk om duidelijke regels te hebben. Ik had duidelijke regels gesteld, zodat er geen ongelukken zouden gebeuren. In hun enthousiasme konden ze nog weleens afwijken van de regels en op dat moment heb twee eerdere dieren teruggehaald: de kameel (volgen van de regels) en de bever (zorgen van elkaar). Ik vroeg de leerlingen hoe zij in het spel deze dieren moesten zijn en waarom. Het maakte me erg blij dat de leerlingen heel goed weten wat ik aan ze vraag. Deze spelen zijn erg leuk. Hierbij komt ook gelijk naar voren hoe de karakters in de klas zijn. Terughoudende leerlingen hebben meer moeite met doorbreken (en dit is ook in gedrag in de gymles te zien). Grappig is dat de leerlingen die een kritische blik hebben, geen moeite hadden door de linie en kring te komen. Dat vond ik erg interessant om te zien. Bij het hanengevecht was het team tegen team, waarbij steeds twee spelers aan het strijden waren. Hierdoor gingen de leerlingen zich uit zichzelf gedragen als wasberen (aanmoedigen). Weer een mooi moment om dit dier terug te laten komen. Ook het laatste spel was leuk. We hebben al geregeld trefbalspelen gespeeld. Het benoemen van dieren aan de hand van 'de Axenroos', maakt het interessant. Dit merk ik in zijn algemeen als ik met de leerlingen praat over 'de Axenroos'. Ze zijn

altijd bereid iemand te helpen, maar een goede bever spelen is net iets leuker. Dit maakt het interessanter. Hetzelfde geldt voor de andere dieren. De leerlingen praten graag over de dieren, waardoor ik de inleiding goed moet afkaderen. Dit moet ik helaas doen, omdat we anders niet genoeg aan de bewegingsvormen toe komen. Ik heb daarvoor als oplossing dat ik met leerlingen individueel tijdens de bewegingsvormen praat en uitleg geef over de dieren. De groepsdocenten vertelden mij dat het ook buiten de gymles leeft. Ze praten er buiten de gymles ook over en zijn dan erg enthousiast. Dat vind ik geweldig om te horen.

Bijlage XXII

Evaluatie les 7

Zoals ik me na vorige les had voorgenomen, wilde ik de leerlingen extra betrokken maken bij het theoriegedeelte. Ik had vier plaatjes waar mensen een (praat)wolkje boven hun hoofd hadden. Ik gaf de leerlingen de opdracht een plaatje te kiezen en te bedenken wat die persoon in het plaatje zegt. Zo mochten de leerlingen in eerste instantie al een keuze maken welk plaatje, waarbij ze dus hun eigen voorkeur kunnen volgen. Daarnaast mochten ze zelf bedenken wat er gezegd werd volgens hen. Ik vond het belangrijk dat iedereen dit keer zijn inbreng had. Om die reden vroeg ik eerst wie gekozen had voor plaatje één en vervolgens heb ik iedereen een beurt gegeven om te vertellen wat die persoon zegt. Hetzelfde deed ik voor plaatje twee, drie en vier. Iedereen had de plaatjes goed begrepen en de antwoorden waren goed.

Eén leerling had zijn vinger helemaal niet opgestoken. Deze leerling is vaak met veel dingen bezig met de uitleg, maar volgt alles wel. Ik doe geregeld controlevragen om te zien of hij het gevolgd heeft. Hij heeft als zelfregulatie bewegen. Ook nu vroeg ik of hij wist wat hij moest doen. Dat wist hij precies. Ik vroeg hem welk plaatje hij gekozen had en hij gaf aan dat hij het niet gedaan had. Hij had erg moeite om een plaatje te kiezen, waarmee ik hem hielp. Maar het invullen van het wolkje kon hij niet en daar had hij alle hulp bij nodig. Op een gegeven moment zag ik dat het te lastig voor hem werd (hij begon vast te lopen) en liet ik een klasgenootje hem helpen. Deze leerling is erg gevoelig en heeft moeite met zijn emoties. Hij kan situaties lastig overzien en keuzes maken vindt hij moeilijk. Ook het controleren van emoties is iets waar hij mee in de knoop ligt. Zo huilt hij, omdat hij niet meer weet hoe hij iets moet doen. Dan praat ik met hem (oplossingsgericht werken) en komt hij zelf met de oplossing: vragen hoe het moet. Nadat ik het uitgelegd heb, lacht hij weer van oor tot oor. Bij dit voorbeeld is het echt een proces, maar dat huilen en lachen kan plaatsvinden in dezelfde minuut. Als docenten zijn we nu handelingsplannen aan het opstellen. Maar wat mij opviel, was dat 'de Axenroos' in dit soort situaties ook een goede methode is waar problemen op sociaal-emotioneel gebied naar voren komen. Ik ben namelijk al een tijdje met hem aan het werk. In het begin van het jaar (nieuwe leerling) kon hij moeilijk een plekje vinden in de klas en de gymles. Gedurende het jaar heb ik hem geholpen met keuzes maken (en oplossingsgericht werken toegepast) en hij voelt zich steeds beter in de gymles. In deze les kwam het duidelijk te dichtbij en dan weet hij geen raad met zijn emoties. Hij ontwijkt het dan liever. Dit kwam later nog terug in de les.

Het opvallende is dat het bij de oefening zo nu en dan ook naar voren komt. Zolang hij er niet over hoeft te praten, kan hij de steenbok uitvoeren, maar zodra hij er woorden aan toe moet voegen (zoals het NEE zeggen), dan laat hij het afweten. Daarbij valt voor mij wel op hoe belangrijk het is om 'de Axenroos' in bewegende vorm aan te bieden. Ik heb verschillende leerlingen die bij de bewegende vormen zichzelf veel meer op de voorgrond durven zetten. Ze gaan erin op en oefenen

daarom de sociale vaardigheid. Bij deze les zag ik ook dat leerlingen gedurende de slag-en duwspelletjes steeds meer woorden gingen geven aan wat er gebeurde. Ze begonnen dingen te roepen als: “Blijf bij me vandaan”, en “laat je niet meer zien.” Bij bepaalde leerlingen zie ik ook dat ze steeds meer inbrengen. Zo heb ik een leerling die normaal niet veel zegt, maar in dit project steekt hij zijn vinger al steeds meer op. In deze les hadden we het er ook over dat je nee kan zeggen als iemand je iets aanbiedt of vraagt. Ik legde uit dat je dit op een beleefde manier kan doen door te zeggen: “Nee, dank je wel.” Desbetreffende leerling stak zijn vinger op en zei: “Het is belangrijk om het beleefd te zeggen, omdat nee een negatief woord is.” Dit soort momenten maken dit onderzoek zo leuk en interessant.

Tijdens het duwspel heb ik weer beurten gegeven wat je allemaal zou kunnen zeggen. Ook aan leerlingen die niet uit zichzelf hun vinger opsteken. Wat mij daarbij opviel, was dat het dit niet dezelfde kinderen waren die altijd hun vinger opsteken. Er waren nieuwe leerlingen bij gekomen. Dat doet mij nog meer beseffen hoe belangrijk het is om de leerlingen een beurt te geven, die hun vinger niet vaak opsteken. Deze leerlingen hebben het meer nodig om naar de voorgrond getrokken te worden. Ook bij deze vraag liep de leerling van het begin van de les vast. Ik probeerde een situatie te schetsen voor hem, maar dit persoonlijke is te lastig voor hem. Dit zijn interessante gegevens om in de vergadering te bespreken.

Bij het spel De zeef had ik eerst voorbereid dat op strook 1 de meeste leerlingen staan, strook 3 iets minder en strook 5 de minste leerlingen. Dit was lastig en daarom heb ik het spel aangepast zodat de leerling verdeeld stonden over de stroken. Zo stonden er vier leerlingen per strook. Ik gebruikte de hele breedte van de zaal, waardoor er genoeg ruimte was. Zo was het te doen voor de steenbokken en niet te lastig voor de andere groep.

Aan het eind van de les vroeg ik de klas nog een keer wat de steenbok ook alweer deed. Ik gaf de leerling de beurt die moeite had gehad dingen te verwoorden. Dit antwoord kon hij wel geven. Ik heb daarom een vermoeden als dingen persoonlijk worden, het lastig voor hem is. Feitelijk informatie over sociale vaardigheden kan hij wel mee overweg.

Deze les gaf dus een nieuwe kijk op ‘de Axenroos’ en op deze leerling. Naast het aanleren is het ook een interessante methode om problemen naar voren te brengen.

Bijlage XXIII

Evaluatie les 8

In deze les had ik tijdens de theorie goed toegepast wat ik geleerd had in de andere lessen. Ik zorgde dat ik een prent bij me had, waardoor de kinderen konden leren over de uil. Ik ben de les begonnen met een aantal vragen stellen. Er gingen verschillende vingers omhoog, waaronder ook vele vingers van kinderen die dat niet altijd doen. Uiteraard heb ik deze leerlingen beloond door de beurt te geven, terwijl ik ook de leerlingen aan het woord liet die dat normaal graag doen. Deze interactie en het betrekken van alle leerlingen werkt goed.

De echo in onze gymzaal blijft een lastig punt (extreem hoog plafond). De groepsdocenten zitten wat verder weg en kunnen het lastig volgen. Ik moet ook goed in de gaten houden of alle leerlingen het goed horen. Ik ben hiervan bewust en daarom herhaal ik een vraag (centraal) van een leerling, zodat iedereen het goed kan horen (en dus mee kan denken). Bij het beantwoorden (of het herhalen van het antwoord van een leerling) zorg ik dat ik weer centraal voor de groep sta, zodat iedereen het hoort. Dit vraagt niet alleen van mij focus, maar ook van de kinderen. In het begin van de lessenreeks had ik hier al over nagedacht, aangezien we elke les met een stukje theorie beginnen. Een oplossing was om de kinderen bij elkaar te laten zitten. Dit geeft twee grote nadelen. Allereerst is de grond erg koud en dan zijn de leerlingen alleen maar bezig met zichzelf warm houden (les op blote voeten). Om die reden had ik ze de eerste les op een dikke mat gezet. Daar kwam het tweede nadeel om de hoek zetten. De leerlingen hebben moeite te concentreren als ze als groep bij elkaar zitten. Ik heb de goede manier van theorie behandelen gevonden (uitleg aan de hand van een opdracht, leerlingen actief betrekken en vragen stellen), waardoor ze goed betrokken zijn. Toch zijn er enkele leerlingen die moeite hebben om hun aandacht erbij te houden in de gymzaal (deze leerlinge staan erom bekend). Doordat het bij elkaar zetten niet het juiste resultaat gaf (om meerdere redenen), heb ik die andere dingen geprobeerd. Hierdoor is de focus sterker geworden. Een laatste optie die ik nog kan proberen, is om de banken in een U te zetten. Mijn ervaring bij deze klas is dat wisseling van organisatie lastig voor ze is (ze worden daarvan onrustig). Om die reden zorg ik er extra voor dat de organisatie zoveel mogelijk doorloopt. Toch wil ik kijken of dit voor het theoriegedeelte extra winst oplevert, zonder dat het ten koste gaat van de rest van de les. Het groepsresultaat moet immers niet ten koste gaan van het perfectioneren van kleine zaken. Maar ik ga het volgende les proberen en afwegen wat het beste is voor deze klas.

De leerlingen begrepen goed wat de uil inhoudt. Ze verzonnen zelf (zonder hulp) wanneer zij uilen zijn. Naast het voorbeeld dat ik in andere lessen al had gebruikt, verzonnen ze andere momenten dat ze uilen zijn. Ook bij de prent wisten ze heel goed wie de uilen waren en wie de bever. Ik had hierbij bewust een meisje de beurt gegeven die niet haar vinger opstak. Ze wist heel goed te verwoorden wat en waarom.

Na de theorie ben ik met de spelen aan de gang gegaan. In deze spelen mocht er

geen geluid gemaakt worden. In het tikspel hadden ze in het begin moeite, maar de regels leerden hun snel hoe het moest. Ze moesten namelijk zitten bij geluid maken en dat was snel geleerd.

Daarna moesten ze zonder praten van groot naar klein gaan staan. Ik had voorgedaan dat je voor iemand moest staan om te zien wie langer was. Daarnaast uitgelegd dat met gebaren gecommuniceerd kan worden. Dit ging goed, alleen bleven ze dat bij iedereen doen en zo ontstond er geen rij. Ze kregen van mij de aanwijzing dat langste leerlingen vast links in de zaal moesten gaan staan en kortste leerlingen rechts. Die zorgden dat daar al twee kleine rijtjes ontstonden en zo konden de leerlingen met gemiddelde lengte één voor één gaan staan. Ze pakten deze aanwijzing erg snel op en hielpen elkaar ook (leeuwen en bevers).

Bij de geheime verlosser was er een ronde dat de tikker niet had ontdekt wie de geheime verlosser was. Ik wees al een nieuwe tikker aan en toen stak een leerling zijn vinger op. Hij deelde mij mee dat ik nog niet verteld had wie de geheime verlosser was in de laatste ronde (dat was hij). Dit was een kans om terug te pakken naar de havik, wat ik ook deed. Ik was erg blij dat hij dit deed. Dit is een jongetje die dit niet snel doet en voor hem is dit echt een overwinning. En zo voelde het ook voor mij.

De andere twee spelen waren ook een succes. Om te eindigen met het stiltespelletje is echt geweldig. De leerlingen vonden het erg spannend en zo wordt ook ervaren dat spelen in stilte erg leuk kan zijn. Dit spel is ook goed als een klas erg druk is. De klas is momenteel wat drukker (goede doelendag is bijna) en dan hebben ze veel profijt bij een les als deze.

Bijlage XXIV

Evaluatie les 9

Deze les begon ermee dat een leerling zijn vinger opstak om te vertellen dat zijn klasgenoot haar armbandje nog aanhad. Hij was op dat moment een havik. Ik gebruikte dit moment dan ook om dat te benadrukken en vroeg wat nog beter was geweest dan het tegen mij vertellen. Hij gaf zelf aan dat het beter was geweest als hij het tegen haar had gezegd. Dit was gelijk een bruggetje naar de schildpad. De leerling met het armbandje kreeg immers kritiek, die zij moest accepteren. En zo kon ik de schildpad verder uitleggen.

Vorige les had ik extra gereflecteerd op de aandacht en manier van reguleren tijdens mijn uitleg. Ik wilde nog als laatste proberen om de banken in een U-vorm te zetten. Deze heb ik tegen de muur gezet, zodat er geen echo ontstond. Qua aandacht was er geen verschil en daarom blijft de beste manier om de theorie interactief te behandelen. Zoals ik al eerder heb behandeld is de aandacht het sterkst door uitleg aan de hand van prenten en als ik alle leerlingen (ook leerlingen die hun vinger niet opsteken) betrek. Ik heb er de afgelopen weken extra op gelet hoe deze kinderen luisteren. In deze klas zitten verschillend kinderen die hun eigen manier van luisteren hebben (enkele moeten friemelen en andere leerlingen bewegen wat meer). Mijn ervaring (na controlevragen) is dat ze alles volgen en goed de antwoorden weten. Ook in de les op woensdag heb ik het bij elkaar zitten nog een keer geprobeerd, maar wederom het nadeel van de koude vloer ervaren. De leerlingen volgen mij dan moeilijker. Ik heb het er met de groepsdocenten hier over gehad en zij gaven ook aan dat vele leerlingen verschillende manieren voor zelfregulatie hebben. Zij hadden toevallig kort geleden een observatie gehad, waar dit ook bij naar voren kwam. Wat mij opviel bij de uitleg, is dat vele leerlingen dingen lang onthouden die ik in andere lessen heb verteld. Al voor de voorjaarsvakantie had ik al eens tussendoor verteld dat sorry zeggen na iemand pijn doen, hoort bij de schildpad. Een leerling stak haar vinger op en gaf dat als antwoord. Dat vond ik echt geweldig.

Bij het spel met de voorwerpen pakken, was er één leerling die te laat een voorwerp had gepakt en één leerling had ik geen beurt gegeven. Ik stelde na het spel een centrale vraag en vroeg haar het antwoord te geven. Zij gaf aan dat zij geen beurt had gekregen. Ik legde aan de klas uit dat zij nu te veel een schildpad was. Ik had namelijk gezegd dat iedereen een voorwerp mocht pakken. Daarna vroeg ik welk dier ze goed had kunnen zijn: de havik. De leerling die te laat was met pakken, vond het lastig en was wat verdrietig dat ze niks had. Dit was een goed voorbeeld om uit te leggen over de schildpad. Het interessante is dat deze leerling erg veel moeite heeft met lossen en ondergaan. Ze kan zaken niet goed loslaten en dat kwam nu ook gelijk naar voren. Een goed leermoment voor de klas, maar zeker voor haar. Daarom hebben we er goed over gepraat.

Bij het insectenspel waren de leerlingen erg enthousiast. Dit kwam door het verhaal van de insecten en de verdelgers. Ik vond het mooi te zien hoe een beetje fantasie

zoveel effect kan hebben.

Aan het eind van het insectenspel vroeg ik de verdelgers of zij voorzichtig wilden doen als ze de insecten op een hoop slepen. Dit gebruikte ik daarna weer om de bever te herhalen. De leerlingen wisten zelf welk dier ik ze vroeg te zijn. Na één van de tikspelen stak een autistische leerling zijn vinger op. Hij gaf aan dat twee jongens ruzie maakten met een klasgenoot (wat achteraf niet het geval bleek te zijn). Ik was aangenaam verrast dat hij zich druk maakte over een klasgenoot, aangezien hij meestal veel op zichzelf is gericht. Hij wilde haar helpen. Ik bracht dat naar voren en de klasgenoot die hij wilde helpen zei: “ik heb geen hulp nodig.” Dit was weer een mooi bruggetje naar de steenbok. Deze vonden ze lastiger, maar door die bruggetjes te blijven doen, blijven alle dieren steeds naar voren komen (en dus blijven ze levendig).

Diezelfde autistische leerling had nog zo’n geweldig moment in de klas. Zijn klasgenoot houdt er erg van om te knuffelen. De autistische leerling niet en hij vroeg heel netjes en duidelijk of hij ermee wilde ophouden. Dit moment was geweldig om de steenbok opnieuw naar voren te halen en ik kon de leerling een groot compliment geven.

Het balspel vonden ze leuk. De leerling die bij het eerste spel te laat was met pakken, had ook hier moeite te accepteren dat ze af was. Dit is iets waar ze altijd moeite mee heeft en het blijft interessant hoe dit zo duidelijk naar voren komt in de les. Dit is met alle dieren. Bepaalde kwaliteiten (de dieren) die leerlingen hebben, komen extra naar buiten sinds de lessen. Maar wat ik ook opvallend vind, is dat er ook dieren worden geprobeerd die ik voorheen niet zag bij bepaalde leerlingen. Zo oefenen ze met sociale vaardigheden, die ze voorheen veel minder gebruikten.

Bij het rennen had niemand opgegeven. Het was een erg leuke en interessante les, waar ik erg van genoten heb.

Bijlage XXV

Evaluatie les 10

Dit was de laatste les van 'de Axenroos' voor dit onderzoek. Voor deze les had ik een beetje het gevoel dat de kinderen er aan toe waren om het project af te ronden. Dat vond ik jammer. Dit gevoel werd weer weggenomen toen ik met deze les begon. De leerlingen waren weer erg enthousiast en vonden het leuk dat alle dieren in één les werden behandeld. Dit was gedurende de les, onder andere, te merken aan het begin van elk spel. Ze wilden gelijk vertellen welk dier behandeld werd.

Deze week heb ik ze weer als vanouds naast elkaar op de bank gezet. Het viel me op dat in deze les de aandacht van alle leerlingen er goed bij was. Uiteraard blijven er enkele leerlingen moeite houden, maar ook deze leerlingen hadden een sterke focus. Alle leerlingen waren stil en luisterden goed. Dat gooit de theorie van het naast elkaar zitten weer overboord. Eerst dacht ik dat het misschien kwam doordat ik een dier (theorie) behandelde, maar dit was ook niet helemaal waar. Ik heb namelijk een korte herhaling gedaan en dingen besproken. Bij deze klas is het interessant dat zowel de groepsdocenten als ik, nog niet geheel onze vinger kunnen drukken wanneer de kinderen goed hun aandacht erbij kunnen houden (en wanneer niet). Dit is op zich al een onderzoek waard. Het is een kwestie van aanvoelen bij elke les wat op dat moment het meest geschikt is. Hier heb ik in dit onderzoek extra mee geoefend (bewust op gefocust).

Ik praatte weer over 'de Axenroos' en één leerling was vergeten dat dit zo heette (ze weet precies wat de dieren zijn). Een andere leerling legde dit, zonder vragen, uit. Hier had ik gelijk weer een mooi bruggetje naar de leeuw. De dag voor deze les, had ik een hele mooie ontwikkeling gezien bij een leerling. In één van de vorige lessen heb ik het gehad over een jongetje wat moeite heeft met zijn emoties en ook erg met sociale vaardigheden. In die les kwam dat jongetje naar me toe om te vertellen dat zijn klasgenootje pijn had. Hierbij liet hij niet alleen zien dat hij zich zorgen maakte om een klasgenoot, maar ook dat hij initiatief nam om mij dit vertellen. Uiteraard liet ik dit moment niet voorbij gaan zonder het te gebruiken. Hij was trots dat ik het naar voren haalde.

Aan het eind van de uitleg van het lintjesgevecht, maakte ik de vergissing door te zeggen dat het team met de meeste lintjes gewonnen heeft. Ik zei: "Hé, dat klopt niet." Eén van leerlingen hielp me (zonder te hoeven vragen) gelijk en vertelde dat de laatste leerling met een lintje zorgt dat zijn team won. Wederom een bruggetje voor 'de Axenroos'. Na de uitleg van het lintjesgevecht, kwam duidelijk naar voren hoe belangrijk het is om een goede kameel te zijn. Eén leerling had zijn nummer niet goed onthouden, waardoor we niet uitkwamen met de lintjes. Dit was een goed voorbeeld van het belang van goed luisteren en ik was ook blij dat het gebeurde. Tijdens het spel gebeurde het nog een keer (iedereen moest na één keer spelen zijn eigen kleur lintje weer pakken), maar dat was een leerling die geen Engels sprak. Ik vond het knap hoe snel zij erachter kwam dat zij het probleem was. Dit waren mooie momenten voor 'de Axenroos'. Zij is een kameel die volgt zonder taal.

Bij het Vakkentrefbal had de leerling van vorige week moeite met een schildpad zijn. Hier heeft zij vaak moeite mee, wat vorige les ook goed naar voren kwam. Zij was jager en zei dat een jongen af was. Klasgenoten zeiden ook dat de bal op zijn hoofd was en dat hij dus niet af was. Dit kon zij niet loslaten. Na het spel kwam ze gelijk naar me toe op een moment dat ik bezig was. Ik vroeg haar even te wachten. Hier had zij erg veel moeite mee. Wel was dit een moment dat ik realiseerde dat het makkelijk is om 'de Axenroos' in zulke situaties te gebruiken.

Na vakkentrefbal heb ik de leerlingen uitgelegd dat alle dieren in hun zitten. Ik heb verteld dat in elke les en elk moment iedereen kiest welk dier het beste is om te zijn. Daarbij heb ik verteld dat sociale vaardigheden (de dieren) erg belangrijk zijn in het leven en dat dit iets is wat ze voor altijd moeten en kunnen gebruiken.

Doordat er bij lintjesgevecht wat oponthoud was gekomen, had ik besloten King of the hill niet te spelen. Gezien de tijd heb ik gekozen de les af te ronden met matbal. Tijdens de hele les, en dus ook na dit spel, wilden verschillende leerlingen erg graag helpen. Zo merk ik dat door de aandacht op de bever sommige leerlingen bever zijn nog leuker zijn gaan vinden.

Aan het eind van de les stak een leerling haar vinger op en zei dat haar klasgenoot aan het praten was, wat niet beleefd was. Zo mooi voor een eindbruggetje naar de havik en de wasbeer/uil. In het Engels is wasbeer racoon, wat makkelijk te koppelen is naar respect.

Dit was een leuke les om mee af te sluiten en de leerlingen bleven aan het eind hun vinger opsteken. Ze wilden voorbeelden vertellen van dieren die in de les naar voren kwamen. Gelukkig dat ik na het weekend de vragenlijsten kom doen, zodat we meer kunnen kletsen. Een mooie afronding van deze interessante lessenreeks.

Bijlage XXVI

Punten toekenning

The gym lesson	Never	Sometimes	Often	Always
1. I like demonstrating in front of the class.	1	2	3	4
2. I get compliments from my classmates.	1	2	3	4
3. I work at my own level with the lesson cards, even if I have to work by myself.	1	2	3	4
4. I get chosen as a partner by other students.	1	2	3	4
5 My classmates encourage me.	1	2	3	4
6. If I am allowed to choose a partner, I choose the same person.	4	3	2	1
7. I give compliments to my classmates.	1	2	3	4
8. If a classmate demonstrates in front of the class, I applaud for him/her.	1	2	3	4
9. During the gym lesson I encourage my classmates.	1	2	3	4
10. If a classmate is not joining in an activity, I ask him/her to join in.	1	2	3	4
11. I help classmates with gym activities.	1	2	3	4
12. After finishing an activity, I put the gym equipment back.	1	2	3	4
13. I help put back the gym equipment at the end of the lesson.	1	2	3	4
14. I hang up my clothes or put them on the bench in the changing-room.	1	2	3	4
15. If there is not enough gym equipment for everybody, I share.	1	2	3	4
16. If a classmate is in pain, I help him/her.	1	2	3	4
17. I pass the ball to everybody in the team when we play ball games.	1	2	3	4
18. I ask my classmates if I can help him/her.	1	2	3	4
19. If I have helped a classmate, he/she says thank you to me.	1	2	3	4
20. I help a new student during gym lessons.	1	2	3	4
21. I allow my classmates to help me with gym activities.	1	2	3	4
22. If I need help, I ask for help with my classmates.	1	2	3	4
23. If I need gym equipment, I ask for it.	1	2	3	4
24. If I am in pain, I allow my classmates to help me.	1	2	3	4
25. In a teamgame, I ask for the ball.	1	2	3	4
26. If a classmate helps me, I say thank you.	1	2	3	4
27. Classmates offer me help when I need it.	1	2	3	4

28. I am left out when we play team games.	4	3	2	1
29. I tell classmates how to do an activity.	1	2	3	4
30. I make sure that everybody gets the ball in a ball game.	1	2	3	4
31. In a team game I tell my team mates what to do.	1	2	3	4
32. If a classmate doesn't understand something, I explain it to him/her.	1	2	3	4
33. If something doesn't go well in a game, I try to solve the problem myself..	1	2	3	4
34. I translate for classmates who don't understand English.	1	2	3	4
The gym lesson	Never	Sometimes	Often	Always
35. If we work with lesson cards, I read them and give my classmates instructions.	1	2	3	4
36. If something important happens in the class, I tell my teacher.	1	2	3	4
37. If I tell a classmate how to do something, he/she listens.	1	2	3	4
38. If I practice a gym activity, I use the lesson cards.	1	2	3	4
39. If I work in a group, I listen to my classmates.	1	2	3	4
40. If I don't understand the instructions, I ask my classmate to explain it to me.	1	2	3	4
41. I have a hard time following instructions.	4	3	2	1
42. I have a hard time following the rules in a game.	4	3	2	1
43. If we play a team game, I listen to the instructions of my team mates.	1	2	3	4
44. If a referee doesn't make the right decision, I still follow his instructions.	1	2	3	4
45. Classmates follow the rules in games.	1	2	3	4
46. If a classmate doesn't follow the rules, I tell him/her.	1	2	3	4
47. If a classmate doesn't do an activity correctly, I tell him/her this.	1	2	3	4
48. If a referee doesn't make the right decision, I will tell him/her.	4	3	2	1
49. I say: "No, thank you", if a classmate wants to help me when I don't need help.	1	2	3	4
50. If a classmate is irritating me, I tell him/her to stop.	1	2	3	4
51. If a classmate asks something I don't want to do, I say: "No."	1	2	3	4
52. If I tell a classmate that he/she is not following the rules, he/she gets upset.	4	3	2	1
53. If I tell a classmate he/she is not doing the activity	4	3	2	1

correctly, he/she gets upset.				
54. When playing games I keep a secret if I have to.	1	2	3	4
55. I wait with asking a question till all instructions have been given.	1	2	3	4
56. During Maud's instructions, she has to ask me to put my hand down and listen first.	4	3	2	1
57. If a teacher is talking to somebody else, I wait till she is finished.	1	2	3	4
58. If I already had a turn to run twice in the relay, I let somebody else go.	1	2	3	4
59. If we use the trampoline, I wait for my classmate to be off the mat.	1	2	3	4
60. I prefer to work alone.	4	3	2	1
61. Classmates wait for their turn when we do activities.	1	2	3	4
62. When we use the trampoline, my classmates wait until I am off the mat.	1	2	3	4
63. Classmates stay quiet until instructions have been given.	1	2	3	4
The gym lesson	Never	Sometimes	Often	Always
64. If I can't do something, I will say.	1	2	3	4
65. If I don't understand something, I will say.	1	2	3	4
66. If I hurt a classmate, I apologize (say sorry).	1	2	3	4
67. I have a hard time choosing a partner.	4	3	2	1
68. I do not like to lose.	4	3	2	1
69. If I made a mistake, I will say.	1	2	3	4
70. I don't like demonstrating in front of the class.	4	3	2	1
71. If a classmate hurts me, he/she apologizes (says sorry).	1	2	3	4
72. If my classmates lose a game, they accept this.	1	2	3	4
73. I feel that I am bullied in the gym.	4	3	2	1
74. Classmates laugh at me in the gym.	4	3	2	1
75. I like to work together.	1	2	3	4

The gym lesson	Never	Sometimes	Often	Always
1. Students like demonstrating in front of the class.	1	2	3	4
2. Students work at their own level, even if they have to work by themselves.	1	2	3	4
3. Some students don't get chosen as a partner.	4	3	2	1
4. Student choose the same partner in activities.	4	3	2	1
5. Students give each other compliments.	1	2	3	4
6. If a student demonstrates in front of the class, the students applaud for him/her.	1	2	3	4
7. Students encourage each other.	1	2	3	4
8. If a student is not joining in an activity, other students ask him/her to join in.	1	2	3	4
9. Students help each other with gym activities.	1	2	3	4
10. After finishing an activity, students put the gym equipment back.	1	2	3	4
11 Students help put back the gym equipment at the end of the lesson.	1	2	3	4
12. Students hang up their clothes or put them on the bench in the changing-room.	1	2	3	4
13. If there is not enough gym equipment, students share with one another.	1	2	3	4
14. If a student is in pain, other students help him/her.	1	2	3	4
15. Students pass the ball to everybody in the team when they play ball games.	1	2	3	4
16. Students offer each other help.	1	2	3	4
17. Students thank their classmate for their help.	1	2	3	4
18. Students help new students.	1	2	3	4
19. Students allow their classmates to help them with gym activities.	1	2	3	4
20. If students need help, they ask one another.	1	2	3	4
21. If students need gym equipment, they ask for it.	1	2	3	4
22. If students are in pain, they allow classmates to help them.	1	2	3	4
23. In a team game students ask for the ball.	1	2	3	4
24. Students offer help if they see that a classmate needs it.	1	2	3	4
25. Students get passed over in ball games.	4	3	2	1
26. Students give each other positive feedback.	1	2	3	4
27. Students make sure that everybody gets the ball in ball games.	1	2	3	4
28. Students give each other instructions in team game.	1	2	3	4
29. If a student doesn't understand something, other students explain it to him/her.	1	2	3	4

30. If something doesn't go well in a game, the students solve the problem themselves.	1	2	3	4
31. Students translate for classmates who don't understand English.	1	2	3	4
32. Students give each other instructions from the lesson cards (self-defence games).	1	2	3	4
33. If something important happens in the class, students tell the teacher.	1	2	3	4
The gym lesson	Never	Sometimes	Often	Always
34. In teamwork (team games) there is a leader and followers.	1	2	3	4
35. Students support classmates who need help.	1	2	3	4
36. In gym activities with lesson cards, students use the lesson cards effectively.	1	2	3	4
37. Students listen to each other's instructions.	1	2	3	4
38. If students don't understand the instructions, they ask a classmate to explain it to them.	1	2	3	4
39. Students have a hard time following instructions.	4	3	2	1
40. Students have a hard time following the rules in a game.	4	3	2	1
41. If students play a team game, they listen to each other's instructions.	1	2	3	4
42. If a referee doesn't make the right discission, they still follow his instructions.	1	2	3	4
43. Students follow the rules of the game.	1	2	3	4
44. If a student doesn't follow the rules of a game, classmates tell him/her.	1	2	3	4
45. If a student doesn't do an activity correctly, classmates tell him/her.	1	2	3	4
46. If a referee doesn't make the right decision, students will tell him/her.	4	3	2	1
47. Students say No if a classmate wants to help them when they don't need any help.	1	2	3	4
48. Students tell their classmate to stop when he/she is irritating them.	1	2	3	4
49. Students say No to a classmate who asks them to do something they don't want to do.	1	2	3	4
50. Students get upset when classmates tell them they are not following the rules.	4	3	2	1
51. Students get upset when classmates tell them they are not doing an activity correctly.	4	3	2	1
52. In games, students keep a secret if they have to.	1	2	3	4
53. Students wait to ask a question until all instructions have been given.	1	2	3	4

54. If a teacher is talking to somebody else, students wait until she is finished.	1	2	3	4
55. If students already have had a turn, they give someone else a chance.	1	2	3	4
56. When using the trampoline, students wait for their classmates to be off the mat before they start.	1	2	3	4
57. Students prefer to work alone.	4	3	2	1
58. Students wait for their turn during activities.	1	2	3	4
59. When using the trampoline, students start when their classmate in front of them is still on the mat.	4	3	2	1
60. Students stay quiet until all instructions have been given.	1	2	3	4
The gym lesson	Never	Sometimes	Often	Always
61. If students can't do something, they will say so.	1	2	3	4
62. If students don't understand something, they will say so.	1	2	3	4
63. If a student hurts a classmate, he apologizes.	1	2	3	4
64. Students have a hard time choosing a partner.	4	3	2	1
65. Students have a hard time when they lose a game.	4	3	2	1
66. Students admit making a mistake.	1	2	3	4
67. Students don't like demonstrating in front of the class.	4	3	2	1
68. Students accept losing a game.	1	2	3	4
69. There is bullying in the gym lesson.	4	3	2	1
70. Students laugh at each other's efforts.	4	3	2	1
71. Students have conflicts during gym lessons.	4	3	2	1
72. Students like to work together.	1	2	3	4

Bijlage XXVII

Toelichting en uitbreiding van grafieken 2,3 en 5

1) Vragen over henzelf en klasgenoten: Grafiek 6a (0-meting) en 6b (nameting)

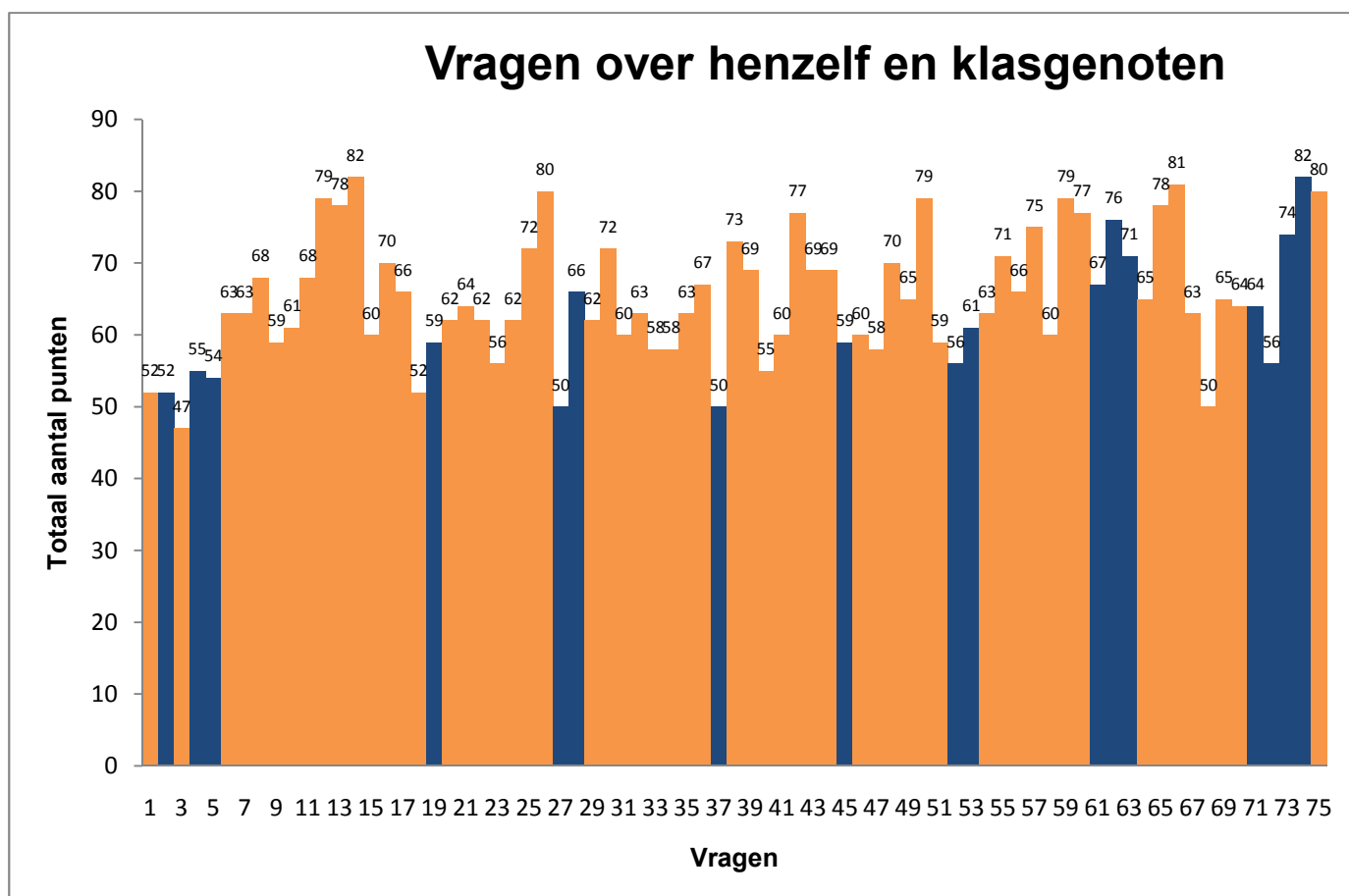
Totaalscore per vraag van de leerlingen: maximaal te behalen punten 92.

Vragen over henzelf: Oranje

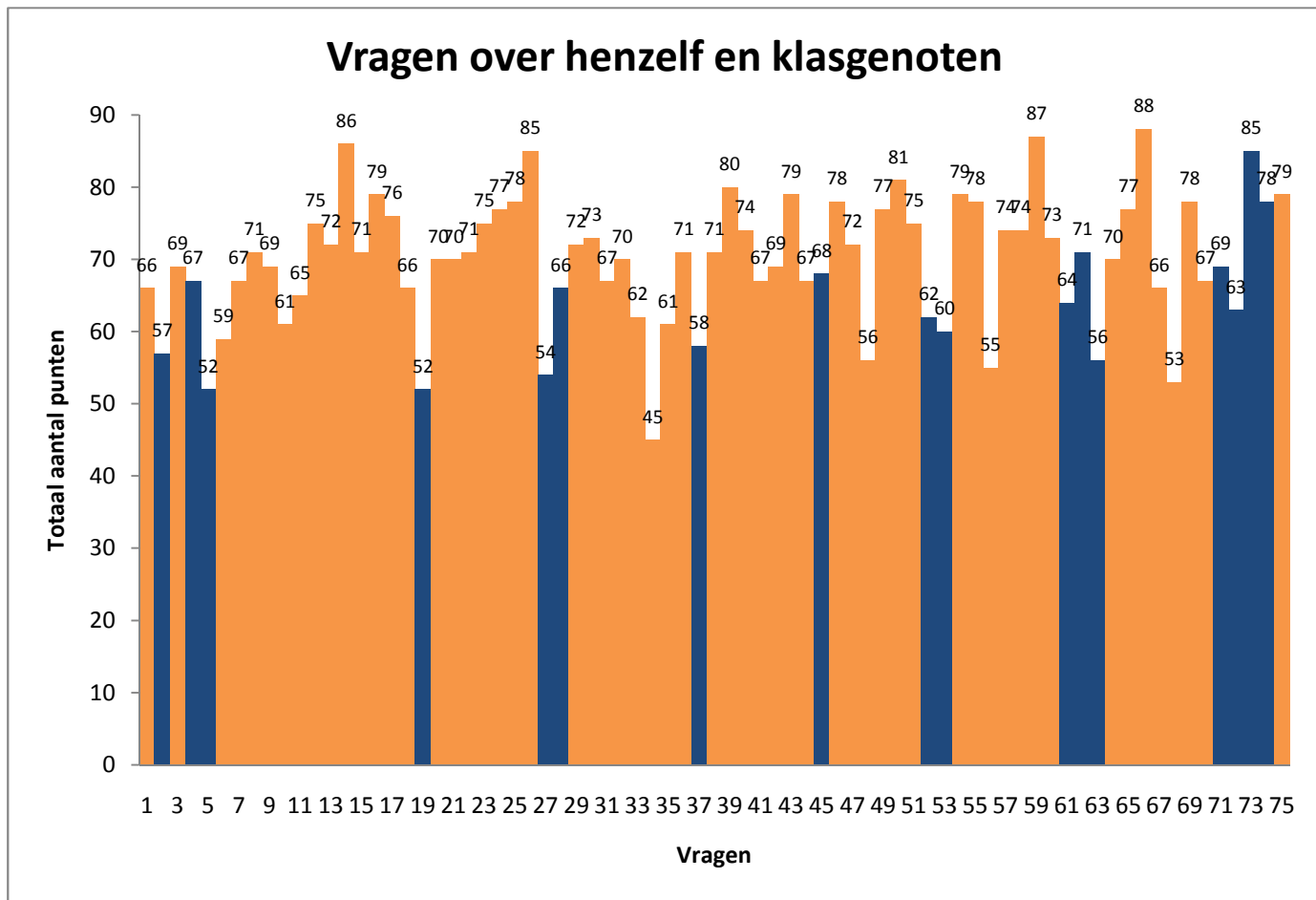
- Vraag 1,3,6 tot en met 18,20 tot en met 26,29 tot en met 36, 38 tot en met 44, 46 tot en met 51, 54 tot en met 60, 64 tot en met 70, 75 (maximaal te behalen punten $58 \times 92 = 5336$).
Score 0-meting: 3829 punten (72 %)
Score nameting: 4143 punten (78 %)

Vragen over klasgenoten: Blauw

- Vraag 2,4,5,19,27,28,37,45,52,53,61,62,63,71,72,73,74 (maximaal te behalen punten $17 \times 92 = 1564$).
Score 0-meting: 1052 punten (67 %)
Score nameting: 1082 punten (69 %)



Grafiek 6a Totaalscore per vraag met scheiding van vragen over henzelf en over hun klasgenoten 0-meting



Grafiek 6b Totaalscore per vraag met scheiding van vragen over henzelf en over hun klasgenoten nameting

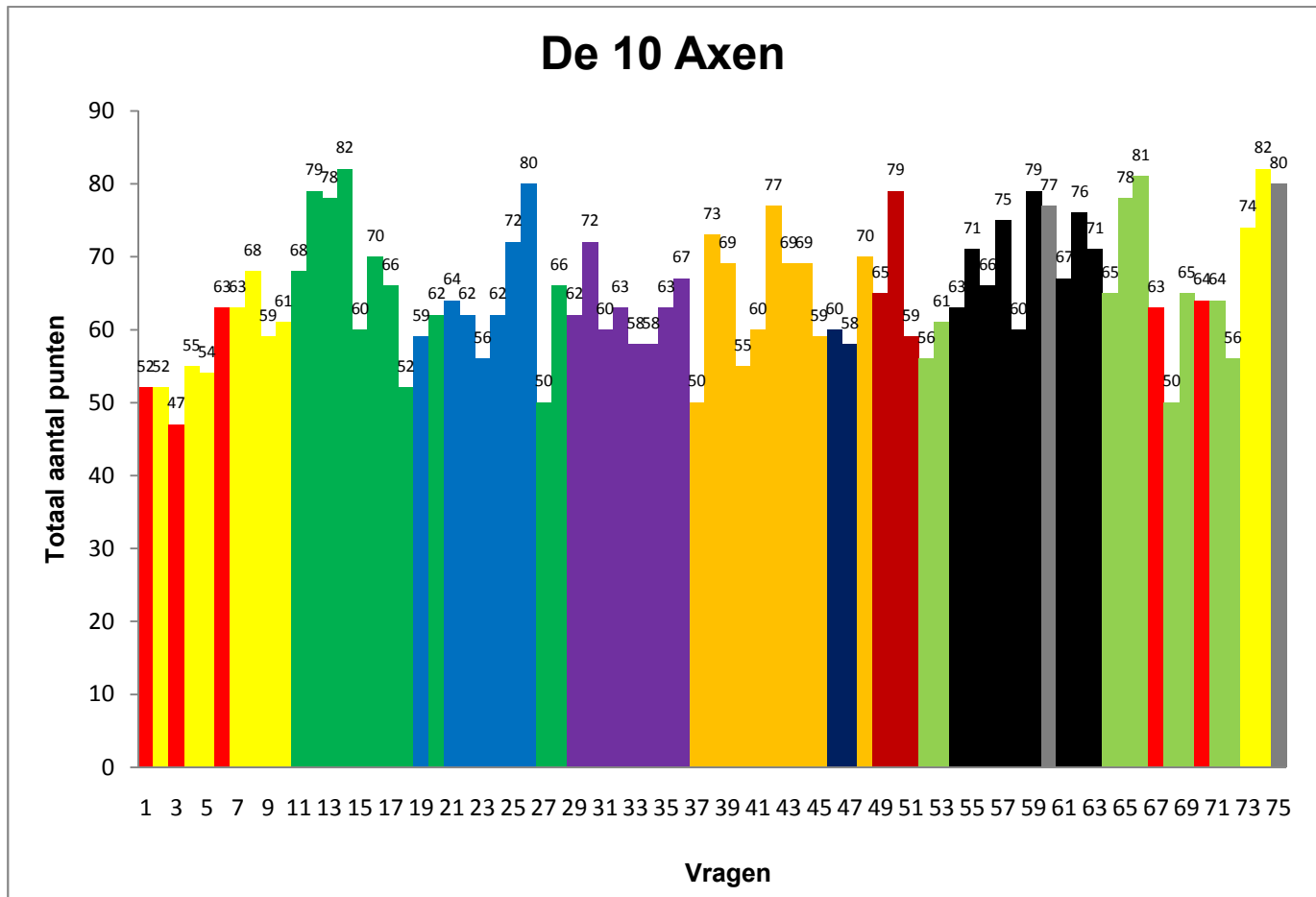
2) Vragen verdeeld over de axen: Grafiek 7a (0-meting) en 7b (nameting) leerlingen

Totaalscore per vraag van de leerlingen: maximaal te behalen punten 92.

0-meting:

- Pauw (maximaal 460 punten): vraag 1,3,6,67,70 (rood). Score: 289 punten (63 %)
- Wasbeer (maximaal 828 punten) vraag 2,4,5,7,8,9,10,73,74 (geel). Score: 568 punten (69 %)
- Bever (maximaal 1012 punten): vraag 11,12,13,14,15,16,17,18,20,27,28 (groen). Score: 733 punten (72 %)
- Poes (maximaal 644 punten): vraag 19,21,22,23,24,25,26 (blauw). Score: 455 punten (71 %)
- Leeuw (maximaal 736 punten): vraag 29,30,31,32,33,34,35,36 (paars). Score: 503 punten (68 %)

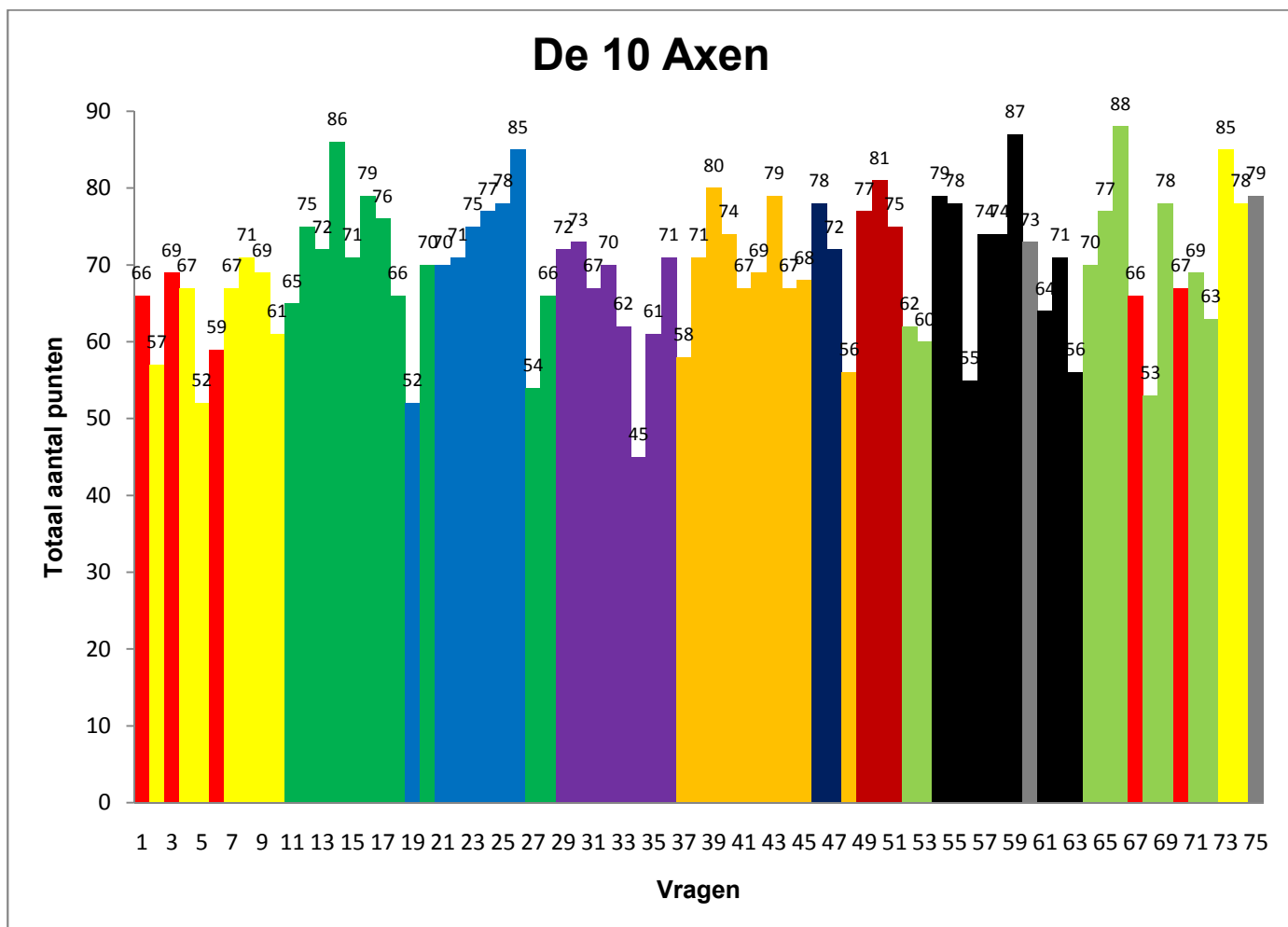
- Kameel (maximaal 920 punten): vraag 37,38,39,40,41,42,43,44,45,48 (oranje). Score: 651 punten (71 %)
- Havik (maximaal 184 punten): vraag 46,47 (donkerblauw). Score: 118 punten (64 %)
- Steenbok (maximaal 276 punten): vraag 49,50,51 (donkerrood). Score: 203 punten (74 %)
- Uil (maximaal 828 punten): vraag 54,55,56,57,58,59,61,62,63 (zwart). Score: 628 punten (76 %)
- Schildpad (maximaal 828 punten): vraag 52,53,64,65,66,68,69,71,72 (lichtgroen). Score: 576 punten (70 %)
- Grijs: meerdere dieren (samenwerking maximaal 184 punten): Vraag 60,75. Score: 157 punten (85 %)



Grafiek 7a Totaalscore per vraag met verdeling over de axen (leerlingen) 0-meting

Nameting:

- Pauw: Score: 327 punten (71 %)
- Wasbeer: Score: 607 punten (73 %)
- Bever: Score: 780 punten (77 %)
- Poes: Score: 508 punten (79 %)
- Leeuw: Score: 521 punten (71 %)
- Kameel: Score: 689 punten (75 %)
- Havik: Score: 150 punten (82 %)
- Steenbok: Score: 233 punten (85 %)
- Uil: Score: 638 punten (77 %)
- Schildpad: Score: 620 punten (75 %)
- Meerdere dieren: Score: 152 punten (83 %)

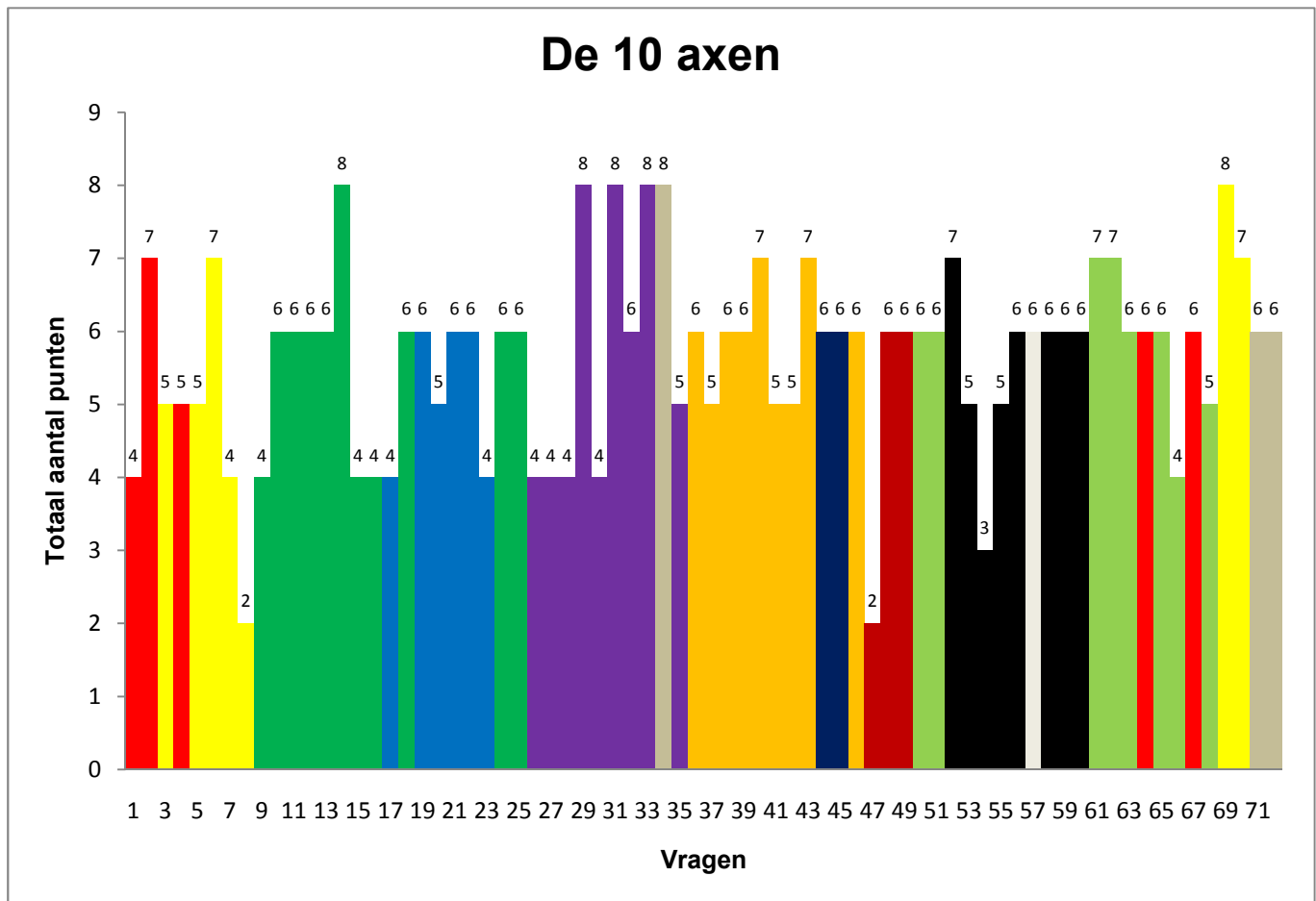


Grafiek 7b Totaalscore per vraag met verdeling over de axen (leerlingen) nameting

3) Vragen verdeeld in de axen: Grafiek 8a (0-meting) en 8b (nameting) docenten

0-meting:

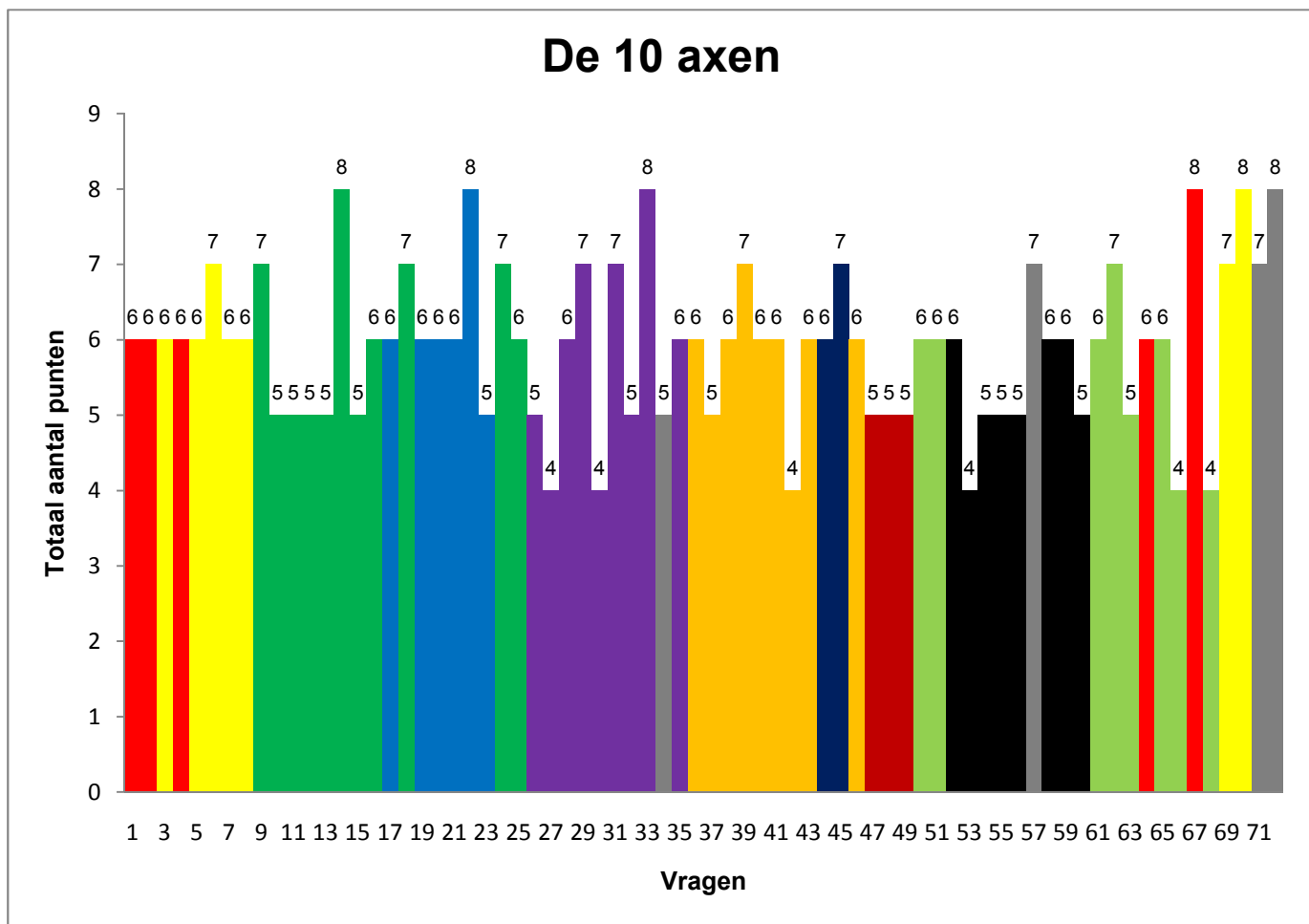
- Pauw (maximaal 40 punten): vraag 1,2,4,64,67. Score: 28 punten (70 %)
- Wasbeer (maximaal 56 punten) vraag 3,5,6,7,8,69,70. Score: 38 punten (68 %)
- Bever (maximaal 88 punten): vraag 9,10,11,12,13,14,15,16,18,24,25. Score: 62 punten (70 %)
- Poes (maximaal 48 punten): vraag 17,19,20,21,22,23. Score: 31 punten (65 %)
- Leeuw (maximaal 72 punten): vraag 26,27,28,29,30,31,32,33,35. Score: 51 punten (71 %)
- Kameel (maximaal 72 punten): vraag 36,37,38,39,40,41,42,43,46. Score: 53 punten (74 %)
- Havik (maximaal 16 punten): vraag 44,45. Score: 12 punten (75 %)
- Steenbok (maximaal 24 punten): vraag 47,48,49. Score: 14 punten (58 %)
- Uil (maximaal 64 punten): vraag 52,53,54,55,56,58,59,60. Score: 44 punten (69 %)
- Schildpad (maximaal 64 punten): vraag 50,51,61,62,63,65,66,68. Score: 47 punten (73 %)
- Meerdere dieren (samenwerking, maximaal 32 punten): vraag 34,57,71,72. Score: 26 punten (81 %)



Grafiek 8a Totaalscore per vraag met verdeling over de axen (docenten) 0-meting

Nameting:

- Pauw: Score: 32 punten (80 %)
- Wasbeer: Score: 46 punten (82 %)
- Bever: Score: 66 punten (75 %)
- Poes: Score: 37 punten (77 %)
- Leeuw: Score: 52 punten (72 %)
- Kameel: Score: 52 punten (72 %)
- Havik: Score: 13 punten (81 %)
- Steenbok: Score: 15 punten (63 %)
- Uil: Score: 42 punten (66 %)
- Schildpad: Score: 44 punten (69 %)
- Meerdere dieren: Score: 27 punten (84 %)



Grafiek 8b Totaalscore per vraag met verdeling over de axen (docenten) nameting

Bijlage XXVIII

Visie docenten sociale vaardigheden in de gymles bij de 0-meting en nameting

0-meting:

- Docent 1: 'De leerlingen luisteren over het algemeen naar de algemene instructies, op een paar uitzonderingen na. Deze leerlingen hebben moeite met concentreren en luisteren, wat ook in alle andere lessen voorkomt. De leerlingen hebben plezier in gymnastiek, waar ze een gevarieerd programma hebben. Het merendeel probeert anderen te helpen die minder vaardig zijn dan zichzelf. De twee klassen zijn bij elkaar gezet en hebben geen probleem te werken in verschillende groepen. Dit vind ik goed om te zien. Ze moeten leren om zelf alle problemen met elkaar op te lossen, in plaats van naar Maud te rennen en te verwachten dat zij dit voor ze op lost. Als iemand gewond raakt, verzamelen ze om het slachtoffer en proberen te helpen. Maud wordt snel geïnformeerd als iemand gewond is. Ze geven elkaar complimentjes over een goede prestatie (docent 1, 2011).'
- Docent 2: 'De groep was erg enthousiast toen de twee klassen samen kwamen en luisteren ging niet goed. Dit is nu verbeterd. Ze luisteren nu naar Maud's instructies en stellen vragen als ze niet zeker zijn wat ze moeten doen. In het algemeen steken ze hun hand op en wachten. De groep is behulpzaam naar elkaar en helpen kinderen die minder vaardig zijn of niet zeker zijn wat ze moeten doen. Ze geven elkaar complimenten en als het gepast is moedigen ze elkaar aan. Ze hebben plezier in de lessen en hebben veel respect voor Maud (docent 2, 2011).'

Nameting:

- Docent 1: 'De kinderen werken veel beter samen dan voor het onderzoek. Ze zijn bewust van alle dierenkarakterisering en praten er zelfs over in andere lessen in de klas. Ze hebben meer plezier in de lessen en benaderen elkaar meer en zijn meer behulpzaam. Zelf problemen oplossen lijkt makkelijker te gaan dan hiervoor, aangezien ze niet gelijk naar de docent rennen (docent 1, 2011).'
- De klassen lijken nu rustiger samen. Ze zijn meer een groep nu. De kinderen in beide klassen houden meer rekening met elkaar. De kinderen van de twee klassen spelen ook samen gedurende snack en de lunchpauze.
In de klas benoemen de kinderen de dierenkarakters gedurende de lessen en in de interactie met elkaar. Ik vind wel dat de kinderen in beide klassen slecht luisteren.

Ze laten zien dat ze meer begrijpen van om de beurt gaan, anderen prijzen, anderen betrekken en zorgen voor een zieke, gewonde of nieuwe leerling. Het niet alleen geven, maar ook in staat zijn het ontvangen. De kinderen kijken naar de gymles uit en nemen nota van wat je gezegd en gedaan hebt met ze (docent 2, 2011).'

Bijlage XXIX

Interviews met leerlingen

Vragen interview

- 1) Wat heb je geleerd van de lessen van 'de Axenroos'?
- 2) Wat is er veranderd in de klas tijdens de gymlessen?
- 3) Wat doe jij nu anders in de gymles/waar ben jij beter in geworden in de gymles?

Antwoorden:

Leerpunten:

Alle leerlingen konden de meeste dieren opnoemen en welke vaardigheden hieraan gekoppeld zitten. Slechts één leerling haalde enkele door elkaar, maar kende wel alle vaardigheden. De vraag wat voor vaardigheden dit zijn (sociale vaardigheden) vonden ze lastig, maar bijna allemaal (op één na) konden in eigen woorden aangeven waarom we ze moeten leren: je kan ze overal (in de klas, school, thuis) gebruiken en het zijn vaardigheden die we gebruiken in het leven, elke dag weer. Twee leerlingen zeiden dat het belangrijk was, maar vonden het lastig uit te leggen waarom (ze gaven per vaardigheid aan waarom). Eén leerling had een mooi antwoord: hij legde uit dat er een verband was tussen de dierenkarakters en mensen. Hij zei dat als je weet wat een havik doet, je heel goed een agent kan zijn als je later groot bent. Door meerdere voorbeelden, liet hij verdieping zien.

Veranderingen in de gymles:

Twee leerlingen vonden dat er niet veel veranderd was. Bij de ene leerling is dat te zien in haar punten van vragenlijsten (gelijk gebleven) en de andere had moeite het onder woorden te brengen ("is anders, maar ik weet niet wat"). Twee andere leerlingen geven aan dat het gedrag is veranderd: meer delen, helpen, dank je wel zeggen, materiaal terugleggen, complimenteren, demonstreren. Eén leerling gaf aan dat teamspelen beter gaan. Ze legde ook uit dat doordat één leerling vertaald, een klasgenoot beter wordt (in gooien). Een volgende leerling legde uit dat ze de dieren gebruiken om over dingen te praten. Hij vond het lastig om alle dieren goed te zijn, maar door oefenen ging het beter (mooi om te horen dat hij deze ervaring heeft doormaakt).

Wat doen ze anders?

Slechts één leerling (met goede sociale vaardigheden) gaf aan niets. Alle andere leerlingen konden allemaal aangeven wat zij, en klasgenoten, anders of meer deden in de gymles: meer helpen, dank je wel zeggen, anderen een kans geven, andere kinderen kiezen als partner of tikker, instructies geven, luisteren naar klasgenoten, delen van de bal, durft meer te laten zien aan de klas (was verlegen),

complimenteren, niet bang om te laten zien, aanmoedigen, nee zeggen en loslaten.
Eén leerling vond dat ze beter was in geworden in gymnastiek.